

Η Τράπεζα της Ιταλίας & Η Τράπεζα της Ελλάδος
για τους μαθητές Λυκείου

ΟΔΗΓΟΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗ

Η Τράπεζα της Ιταλίας & Η Τράπεζα της Ελλάδος
για τους μαθητές Λυκείου

ΟΔΗΓΟΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗ

Σχεδιασμός και επιμέλεια: Εκπαιδευτικά βιβλία και έργα

Δομή αφήγησης: Anna Pettini

Εικονογράφηση: Rita Petruccioli

Συντονισμός και συγγραφή κειμένων: Τράπεζα της Ιταλίας

Προσαρμογή: Τράπεζα της Ελλάδος | Κέντρο Πολιτισμού, Έρευνας & Τεκμηρίωσης

Επιστημονική επιμέλεια: Δάφνη Παπαδοπούλου, Ελένη Αργύρη, Στυλιανή-Ιριδα Κροκιδά, Αγγελική

Μόμτσια, Ιφιγένεια Σκοτίδα, Σοφία Ανυφαντάκη

Μετάφραση: Μαρία Πετροχείλου (για λογαριασμό της P&A Interpreters IKE)

Διόρθωση και προσαρμογή: Χριστίνα Λιναρδάκη, Μάνος Κορδάκης

© Banca d'Italia, 2020

Via Nazionale, 91

00184 Ρώμη-Ιταλία

Τηλέφωνο +39 06 47921

Πρώτη ιταλική έκδοση: Νοέμβριος 2020

Πρώτη ελληνική έκδοση: Τράπεζα της Ελλάδος, Ιούνιος 2024

Με την επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Η σειρά «Διδακτικά εγχειρίδια της Τράπεζας της Ιταλίας» ανήκει στις εκδόσεις χρηματοοικονομικού αλφαριθμητισμού που επιμελείται το ίδρυμα. Η σειρά παρέχεται δωρεάν και είναι διαθέσιμη στο διαδίκτυο. Επιτρέπεται η αναπαραγωγή για εκπαιδευτικούς και μη εμπορικούς σκοπούς, υπό την προϋπόθεση ότι αναφέρεται η πηγή.

Η παρούσα έκδοση τυπώθηκε στο πλαίσιο της περιοδικής έκθεσης του

Μουσείου της Τράπεζας της Ελλάδος «Προσωπικά οικονομικά», την επιμέλεια

της οποίας είχαν ο Μάνος Κορδάκης και ο Νίκος Δουγέκος

ISBN: 978-618-5536-54-1 (print)

ISBN: 978-618-5536-55-8 (online)

DOI: <https://doi.org/10.52903/ccrd.s2.2024>

**Η Τράπεζα της Ιταλίας & Η Τράπεζα της Ελλάδος
για τους μαθητές Λυκείου**

ΟΔΗΓΟΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή	4	4. Αποταμίευση και επένδυση	68
1. Έσοδα και προγραμματισμός	8	4.1 Κατανάλωση και αποταμίευση: ένας ακατάλυτος δεσμός	69
1.1 Ατομικό εισόδημα	9	4.2 Τα κέρδη επί του κεφαλαίου	71
Εισόδημα από εξαρτημένη (μισθωτή) εργασία	11	4.3 Οι επενδυτικές πράξεις	77
Εισόδημα από ανεξάρτητη (ελεύθερη επαγγελματική) εργασία	11	Ταμειακές ροές, απόδοση και κίνδυνος	77
Εισόδημα από επιχειρηματική δραστηριότητα	12	Τράπεζες και άλλοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί:	
Εισόδημα από κεφάλαιο	12	Η ενημέρωση αποτελεί δικαίωμα	78
Εισόδημα από ακίνητη περιουσία	13	Οι μορφές επένδυσης	79
1.2 Η φορολογία και η σημασία της για την κοινωνική πολιτική	16	4.4 Βασικά χρηματοοικονομικά για να μάθουμε να επιλέγουμε	83
1.3 Οι ατομικές επιλογές	17	4.5 Ο χρηματοπιστωτικός κίνδυνος	87
1.4 Τήρηση λογαριασμών σε τάξη	21	4.6 Χαρτοφυλάκιο και διαφοροποίηση	89
1.5 Ο προϋπολογισμός	24	5. Καταναλωτική πίστη	94
2. Χρήμα και τιμές	26	5.1 Η αίτηση για πίστωση	98
2.1 Ιστορία του χρήματος	27	Οι συνέπειες της προσφυγής σε δανεισμό	99
2.2 Ηλεκτρονικό χρήμα και ψηφιακά νομίσματα	32	Από ποιον ζητάμε δάνειο	100
2.3 Οι λειτουργίες του χρήματος	35	Πόσο κοστίζει ένα δάνειο	101
2.4 Η αξία του χρήματος	35	5.2 Επισκόπηση του χρέους	103
2.5 Το επιτόκιο	38	5.3 Οι συνέπειες της μη αποπληρωμής	104
2.6 Τα δημόσια αγαθά	39	5.4 Η πιστοληπτική ικανότητα	107
2.7 Πώς διαμορφώνεται η τιμή των αγαθών	40	5.5 Η προσφορά πίστωσης	111
2.8 Το ευρώ και τα άλλα νομίσματα	44	Τα κύρια είδη πίστωσης	111
2.9 Η πορεία προς το ενιαίο ευρωπαϊκό νόμισμα	45	Το χρονοδιάγραμμα αποπληρωμής	112
3. Πληρωμές και αγορές	50	Σταθερό και κυμαινόμενο επιτόκιο	113
3.1 Το τραπεζικό χρήμα	52		
3.2 Ο τραπεζικός λογαριασμός	54		
Τι είναι ο λογαριασμός όψεως και τι ο λογαριασμός ταμειευτηρίου;	55		
3.3 Τα μέσα πληρωμής	57		
Επιταγή	57		
Μεταφορά πίστωσης (Έμβασμα)	57		
Άμεση χρέωση	57		
Κάρτες πληρωμών	58		
Ηλεκτρονικές πληρωμές, ασφάλεια και πίστωση μέσω τηλεφώνου	61		
3.4 Το κόστος των υπηρεσιών πληρωμής	63		

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Οι οικονομικές γνώσεις που απαιτούνται σήμερα γίνονται όλο και περισσότερες, λόγω των πιο περίπλοκων χρηματοοικονομικών επιλογών που καλούμαστε να κάνουμε όλοι σε καθημερινή βάση.

Η ενδυνάμωση των ατόμων ώστε να κατανοούν επαρκώς βασικές χρηματοοικονομικές έννοιες και να μπορούν να τις χρησιμοποιούν για τη λήψη ορθών χρηματοοικονομικών αποφάσεων αποτελεί πρωτεύοντα στόχο που αναγνωρίζεται από τις κυβερνήσεις και τους θεσμούς σε όλο τον κόσμο. Στην Ιταλία και στην Ελλάδα, ο χρηματοοικονομικός αλφαριθμητισμός σημειώνει υστέρηση. Η συμβολή του σχολείου στη βελτίωση του επιπέδου του χρηματοοικονομικού αλφαριθμητισμού μπορεί να είναι καθοριστική: η εκπαίδευση, ιδίως των πιο νέων, αποτελεί έναν από τους βασικούς παράγοντες οικονομικής ανάπτυξης, συμβάλλει στη διαμόρφωση οικονομικής συνείδησης και εν τέλει στην ευημερία των πολιτών. Επιπλέον, όταν η χρηματοοικονομική εκπαίδευση ξεκινά από μικρότερη ηλικία (κατά προτίμηση από το δημοτικό), διευκολύνει την εξοικείωση των ατόμων από νωρίς με χρηματοοικονομικές έννοιες, και ως εκ τούτου συμβάλλει θετικά ώστε οι ενήλικες να βιώνουν λιγότερο άγχος όταν έρχεται η ώρα να λάβουν χρηματοοικονομικές αποφάσεις καίριας σημασίας.

Το 2008 η Τράπεζα της Ιταλίας, σε συνεργασία με το Υπουργείο Παιδείας, Ανώτατης Εκπαίδευσης και Έρευνας, εγκαινίασε με χαρά στα σχολεία το πρόγραμμα χρηματοοικονομικής εκπαίδευσης **‘Όλοι για έναν, οικονομία για όλους!** με στόχο την εισαγωγή των αρχών της οικονομίας και της χρηματοοικονομικής επιστήμης στα προγράμματα σπουδών πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Με την πάροδο του χρόνου, το πρόγραμμα προσέλκυσε όλο και περισσότερο το ενδιαφέρον των εμπλεκόμενων εκπαιδευτικών.

Το πρόγραμμα **‘Όλοι για έναν, οικονομία για όλους!** πραγματεύεται ζητήματα με τα οποία τα παιδιά θα έρθουν αντιμέτωπα, αργά ή γρήγορα, στη ζωή τους: τις πηγές εισοδήματος και τη σημασία του προγραμματισμού, τη λειτουργία του χρήματος και

τον μηχανισμό καθορισμού των τιμών, τα διαφορετικά μέσα πληρωμής, τη σημασία της αποταμίευσης, τις διάφορες μορφές επένδυσης, καθώς και χρηματοδότησης.

Τα παιδιά διδάσκονται βασικές χρηματοοικονομικές έννοιες μέσα από τις, δοσμένες με χιουμοριστική διάθεση, ιστορίες τεσσάρων φίλων – και ενός σκύλου – οι οποίοι έρχονται αντιμέτωποι με πραγματικές καταστάσεις όπου καλούνται να πάρουν αποφάσεις με οικονομικές συνέπειες. Ξεκινώντας από ένα περιστατικό στο βιβλίο μαθητή, παρουσιάζονται στη συνέχεια οι βασικές έννοιες σε γλώσσα κατάλληλη για την ηλικία τους.

Στόχος είναι να μάθουν τα παιδιά να λαμβάνουν χρηματοοικονομικές αποφάσεις, μαθαίνοντας τι πρέπει να κάνουν στην πράξη και πώς πρέπει να διαχειρίζονται τον κίνδυνο, και να κατανοήσουν τη σημασία του χρήματος, όχι μόνο για την προσωπική τους ευημερία, αλλά και για την κοινωνία στην οποία ζουν.

Τούτος ο τόμος, που απευθύνεται σε εσάς, τους καθηγητές και τις καθηγήτριες, πραγματεύεται ό,τι παρουσιάστηκε στα παιδιά με περισσότερες λεπτομέρειες και πιο δομημένο τρόπο. Εκτός από τη θεωρητική προσέγγιση, το υλικό προσφέρεται για εμβάθυνση και περιέχει χρήσιμες ασκήσεις ώστε η μάθηση να γίνει διασκεδαστική και έτσι να κινητοποιήσει τα παιδιά.

Ευελπιστούμε ότι αυτό το εργαλείο θα σας βοηθήσει να φέρετε αποτελεσματικά σε πέρας το έργο σας στην τάξη με τους μαθητές και τις μαθήτριάς σας.

Σας ευχαριστούμε θερμά για την προσπάθειά σας.

Τράπεζα της Ιταλίας & Τράπεζα της Ελλάδος

1. ΕΣΟΔΑ ΚΑΙ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΣ

Μαθησιακοί στόχοι

Αυτό το κεφάλαιο εισάγει την έννοια του **εισοδήματος** και έχει τρεις στόχους.

- Να γίνει κατανοητό ότι δεν μπορούμε να προβλέψουμε με βεβαιότητα ούτε το εισόδημα ούτε και τα έξοδά μας. Γι' αυτό, η οικονομική μας ευεξία εξαρτάται, μεταξύ άλλων, από την ικανότητά μας να διαχειριζόμαστε τα έσοδα και τα έξοδά μας με σύνεση, ξεχωρίζοντας τα έξοδα με πραγματική προτεραιότητα.
- Να γίνει κατανοητό ότι το εισόδημα φορολογείται και ότι οι **φόροι** και τα **τέλη** αποτελούν βασικές πηγές εσόδων του Δημόσιου Τομέα.
- Να γίνει κατανοητή η σημασία της γνώσης της **χρηματοοικονομικής επιστήμης** για την επίτευξη ισορροπίας μεταξύ εσόδων και εξόδων κατά τη διάρκεια της ζωής των ατόμων ή ακόμη και για τη διασφάλιση υψηλότερου μελλοντικού εισοδήματος.

Στο τέλος αυτού του κεφαλαίου, τα παιδιά θα γνωρίζουν ότι:

- Το εισόδημα μπορεί να προέρχεται από πολλές διαφορετικές πηγές, κυριότερη εκ των οποίων είναι η εργασία.
- Τα τέλη και οι φόροι επιτρέπουν στο κράτος να παίζει σημαντικό ρόλο στο οικονομικό σύστημα.
- Οι άνθρωποι πρέπει να ιεραρχούν τις ανάγκες και τις επιθυμίες τους.
- Ο οικονομικός προγραμματισμός είναι χρήσιμος για να έχουν σαφή εικόνα της κατάστασης των εσόδων και των εξόδων τους.
- Ο χρηματοοικονομικός αλφαριθμητισμός θα τους επιτρέψει να μειώσουν τις διακυμάνσεις στο διαθέσιμο εισόδημά τους, που προκύπτουν από τη φάση της ζωής τους στην οποία βρίσκονται.

Εισαγωγή

Σε αυτό το πρώτο κεφάλαιο ορίζουμε το εισόδημα, τόσο ως τα χρήματα που κερδίζει ένα άτομο, μια οικογένεια ή μια επιχείρηση όσο και ως το συνολικό **προϊόν μιας χώρας**. Διακρίνουμε τις διάφορες πηγές ατομικού εισοδήματος, παρατηρώντας ότι δεν παραμένουν σταθερές καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής ενός ατόμου.

Το εισόδημα είναι απαραίτητο για την κάλυψη των δαπανών σε καθημερινή βάση· κι αυτό ισχύει τόσο για ένα άτομο όσο και για μια ολόκληρη χώρα. Θα αναλύσουμε την έννοια

του εισοδήματος και θα τη συνδέσουμε με την έννοια της ευημερίας. Στη συνέχεια, θα μιλήσουμε για τη φτώχεια και τον αναδιανεμητικό ρόλο του κράτους μέσω της φορολογίας. Κατόπιν, θα περάσουμε στην εξέταση της διαχείρισης των χρημάτων και θα ασχοληθούμε με τις δαπάνες και τον προγραμματισμό.

Το εισόδημα διασφαλίζει τη δυνατότητα πραγματοποίησης εξόδων με σκοπό την κάλυψη αναγκών και, συχνά, την ικανοποίηση επιθυμιών. Εξετάζουμε τη διαφορά μεταξύ αναγκών και επιθυμιών, διαχωρίζοντας τα έξοδα ανάμεσα σε τακτικά και έκτακτα, με βάση τη σειρά σπουδαιότητάς τους, και αναγνωρίζουμε ότι υπάρχουν γνωστικές «παγίδες», δηλαδή παιχνίδια που μερικές φορές παίζει το μυαλό μας όταν κάνουμε επιλογές.

Με σκοπό την ορθή αξιολόγηση **των εσόδων και των εξόδων**, θα μάθουμε να προγραμματίζουμε, ώστε να μπορούμε να αντιμετωπίζουμε με τον καλύτερο δυνατό τρόπο τις εισοδηματικές διακυμάνσεις και τα απρόβλεπτα έξοδα, χρησιμοποιώντας, εφόσον είναι απαραίτητο, κι ένα πολύ χρήσιμο μέσο γι' αυτό τον σκοπό: τη γνώση των **χρηματοοικονομικών**.

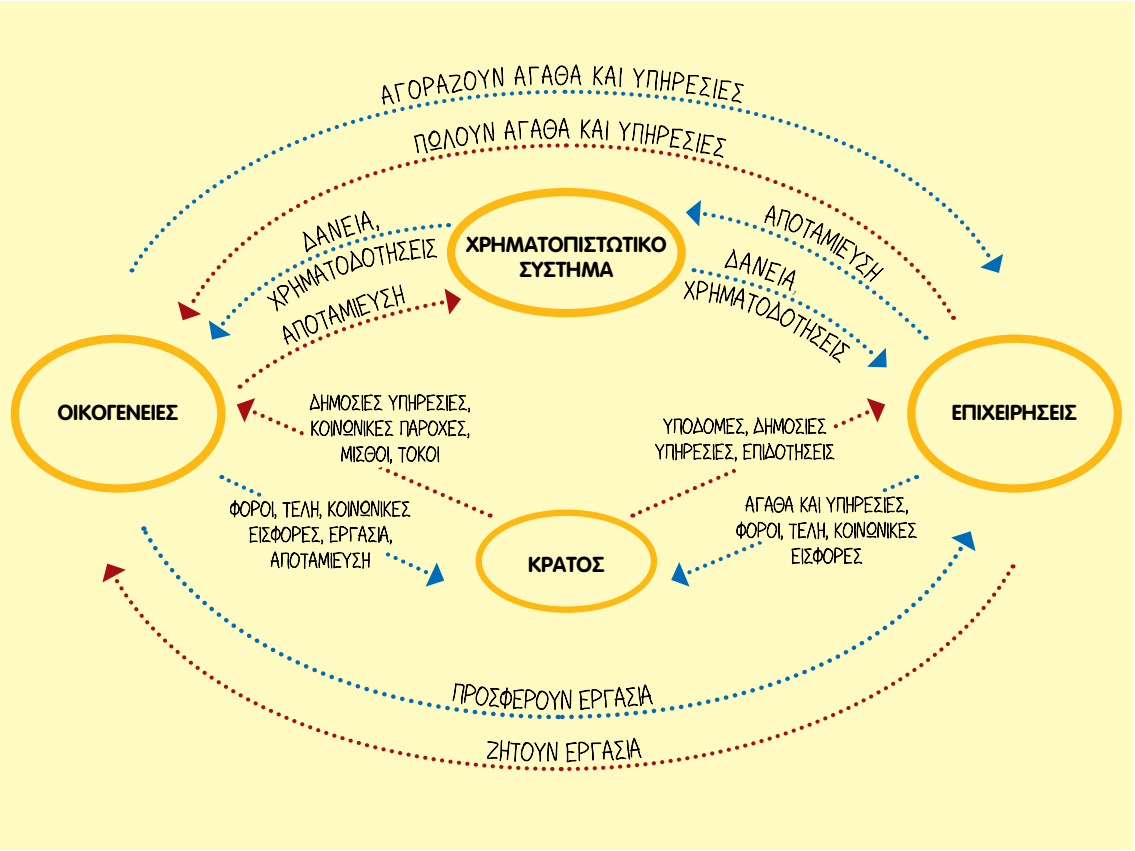
1.1 Ατομικό εισόδημα

Το εισόδημα είναι μια **μεταβλητή ροής**, δηλαδή υπολογίζεται σε κάθε χρονική περίοδο (δηλαδή σε ένα μήνα ή έτος, κ.λπ.). Ο πλούτος ενός ατόμου, μιας οικογένειας ή μιας επιχείρησης, αντίθετα, είναι μια **μεταβλητή αποθέματος**, διότι μετριέται σε μια συγκεκριμένη χρονική στιγμή, για παράδειγμα στις 31 Δεκεμβρίου.

Πώς διαμορφώνεται το εισόδημα και πώς ο πλούτος; Για να απλοποιήσουμε τα πράγματα, ας ξεκινήσουμε με ένα σχήμα που θα μας βοηθήσει να κατανοήσουμε πώς λειτουργεί σε γενικές γραμμές η οικονομία μιας χώρας.

Εισόδημα και πλούτος

Το οικονομικό σύστημα

Σε κάθε σύγχρονη κοινωνία, το οικονομικό σύστημα μπορεί στην απλούστερή του μορφή να απεικονιστεί σαν το σύνολο **σχέσεων μεταξύ τεσσάρων βασικών μονάδων**: νοικοκυριών, επιχειρήσεων, χρηματοπιστωτικού συστήματος και κράτους. Το σχήμα περιγράφει τις ροές που παρατηρούνται στην οικονομία: τις νομισματικές ροές (ανταλλαγή χρημάτων) και τις πραγματικές ροές (ανταλλαγή αγαθών και υπηρεσιών ή παροχή εργασίας). Το σύστημα που απεικονίζεται περιλαμβάνει ορισμένες σημαντικές απλουστεύσεις: για παράδειγμα, αποκλείει τις εμπορικές και χρηματοπιστωτικές σχέσεις με άλλες χώρες, δηλαδή περιγράφει μια «κλειστή» οικονομία. Επιπλέον, στην πραγματικότητα, το οικονομικό σύστημα χρησιμοποιεί **φυσικούς πόρους**, πολλοί από τους οποίους δεν είναι απεριόριστοι. Η κατανάλωση αυτών των πόρων θα μπορούσε επίσης να συμπεριληφθεί στο οικονομικό σύστημα.

Το σχήμα αποτελεί, σε κάθε περίπτωση, χρήσιμη απεικόνιση του οικονομικού συστήματος και επισημαίνει την αλληλεξάρτηση μεταξύ των μονάδων. Τα **νοικοκυριά** προσφέρουν εργασία στις **επιχειρήσεις** και αγοράζουν αγαθά και υπηρεσίες από αυτές. Τα νοικοκυριά και οι επιχειρήσεις καταβάλλουν φόρους, τέλη και εισφορές στο κράτος, ενώ λαμβάνουν από αυτό υπηρεσίες και παροχές. Το **χρηματοπιστωτικό σύστημα** συγκεντρώνει τις αποταμιεύσεις και χορηγεί δάνεια σε όλους τους άλλους παράγοντες. Οι αλληλεπιδράσεις μεταξύ **νομισματικών και πραγματικών ροών** που απεικονίζονται στο σχήμα είναι ένα από τα αντικείμενα μελέτης της οικονομικής επιστήμης. Εδώ εξετάζουμε το εισόδημα από την **οπτική του νοικοκυριού**: δηλαδή, εστιάζουμε την προσοχή μας στις ατομικές πηγές εισοδήματος.

Το εισόδημα μπορεί να προέλθει, για παράδειγμα, από μια κληρονομιά ή δωρεά. Επίσης, από την εκμετάλλευση ακίνητης περιουσίας (για παράδειγμα, αν είστε ιδιοκτήτης ενός αγροτεμαχίου ή οικοπέδου, ενός διαμερίσματος, ενός χώρου στάθμευσης, από όπου λαμβάνετε μίσθωμα, δηλαδή ενοίκιο). Για την πλειονότητα των ανθρώπων όμως, τέτοιες πηγές εισοδήματος απουσιάζουν ή σπανίζουν. Οι περισσότεροι άνθρωποι αποκτούν εισόδημα με την εργασία τους.

- Οι κατηγορίες **εισοδήματος** είναι οι εξής:
- Εισόδημα από εξαρτημένη (μισθωτή) εργασία
 - Εισόδημα από ανεξάρτητη (ελεύθερη επαγγελματική) εργασία
 - Εισόδημα από επιχειρηματική δραστηριότητα
 - Εισόδημα από κεφάλαιο
 - Εισόδημα από ακίνητη περιουσία

Οι κατηγορίες εισοδήματος

Εισόδημα από εξαρτημένη (μισθωτή) εργασία

Ένα άτομο μπορεί να εργάζεται για έναν ιδιωτικό ή δημόσιο φορέα. Στην πρώτη περίπτωση, μπορούμε να σκεφτούμε τον υπάλληλο ενός ταξιδιωτικού πρακτορείου, την υπάλληλο στο ταμείο μιας τράπεζας, έναν τεχνίτη έγχρωδων οργάνων σε μια εταιρία κατασκευής βιολιών, μια πληροφορικό που αναπτύσσει εφαρμογές ή ιστοσελίδες, κ.λπ. Στη δεύτερη περίπτωση, μπορούμε να φανταστούμε έναν γιατρό που εργάζεται στο νοσοκομείο, μια δασκάλα της πρωτοβάθμιας ή δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, τον υπάλληλο ενός υπουργείου. Σε όλες αυτές τις περιπτώσεις, μιλάμε για έναν μισθωτό εργαζόμενο, δηλαδή ένα άτομο που παρέχει την εργασία του σε έναν εργοδότη του δημόσιου ή ιδιωτικού τομέα με αντάλλαγμα μια αμοιβή που λαμβάνει περιοδικά. Η εν λόγω αμοιβή, τα λοιπά δικαιώματα και οι υποχρεώσεις του εργαζομένου ορίζονται από τον νόμο γενικά και ειδικότερα από τη σύμβαση εργασίας του.

Εισόδημα από ανεξάρτητη (ελεύθερη επαγγελματική) εργασία

Ένα άτομο μπορεί να αποφασίσει να **εργαστεί για τον εαυτό του**, προσφέροντας μια υπηρεσία (αν είναι π.χ. δικηγόρος ή ηλεκτρολόγος) ή ένα αγαθό (αν είναι π.χ. ένας βιοτέχνης). Στην περίπτωση αυτή, ο εργαζόμενος ασκεί προσωπικά (μόνος του ή σε συνεργασία με άλλους) την παραγωγική του δραστηριότητα: αυτό που ξέρει να κάνει γίνεται υπηρεσία ή αγαθό που μπορεί να πωληθεί απευθείας στην αγορά. Σε μια τέτοια περίπτωση, το εισόδημα δεν διασφαλίζεται από μια σύμβαση εργασίας, όπως στην περίπτωση του μισθωτού εργαζομένου, αλλά εξαρτάται από την **ικανότητα του επαγγελματία** να βρει πελάτες ώστε να μπορέσει εν τέλει να πληρώσει τους προμηθευτές ή τους ανθρώπους που τυχόν εργάζονται γι' αυτόν και οτιδήποτε άλλο είναι απαραίτητο για την άσκηση της παραγωγικής του δραστηριότητας. Έτσι, ο ελεύθερος επαγγελματίας μπορεί να αποκτήσει επιπρόσθετο εισόδημα, διατρέχοντας βέβαια πάντα τον κίνδυνο να μη βρει αρκετούς πελάτες και να υποστεί ζημία (και συνεπώς να έχει αρνητικό εισόδημα).

Εισόδημα από επιχειρηματική δραστηριότητα

Πώς
λειτουργεί μια
επιχείρηση

Ένα άτομο μπορεί επίσης να εμπλακεί μόνο του ή με περισσότερα άτομα σε μια δραστηριότητα που **παράγει αγαθά ή προσφέρει υπηρεσίες** και να γίνει επιχειρηματίας. Για να αποκομίσει χρήματα από την επιχείρησή του, ο επιχειρηματίας πρέπει να είναι σε θέση να τη λειτουργεί αποτελεσματικά, δηλαδή πρέπει να μπορεί να παράγει και να πουλά αρκετά για να πληρώνει τους εργαζομένους του, τους προμηθευτές, τις τράπεζες, ακόμα και τον ίδιο τον εαυτό του για την εργασία του. Πρέπει επίσης να εξασφαλίζει την οικονομική απόδοση του κεφαλαίου που επένδυσε για να ξεκινήσει την επιχειρηματική του δραστηριότητα. Για παράδειγμα, ο ιδιοκτήτης μιας κατασκευαστικής εταιρίας δεν πρέπει να πληρώνει μόνο τους υπαλλήλους του, αλλά και τα έξοδα των μηχανημάτων, των γραφείων (ενοίκιο, ρεύμα, κ.λπ.), των φορτηγών και των πρώτων υλών, όπως τούβλα και τσιμέντο, που είναι απαραίτητα για την παραγωγή των προϊόντων που πουλά. Η συμβολή του επιχειρηματία αφορά σε μεγάλο βαθμό την οργάνωση και τη διαχείριση της επιχείρησης.

Κίνδυνοι και
ευκαιρίες

Συνεπώς, ο επιχειρηματίας, όπως και ο ελεύθερος επαγγελματίας, έρχεται αντιμέτωπος με κινδύνους αλλά και ευκαιρίες: τον κίνδυνο να υποστεί ζημίες – και άρα να αποκτήσει αρνητικό εισόδημα! – αλλά και την ευκαιρία να αποκτήσει πολύ υψηλότερο εισόδημα από αυτό που θα αποκτούσε, αν εργαζόταν για άλλους (μισθωτή εργασία). Η διαφορά μεταξύ ενός επιχειρηματία και ενός ελεύθερου επαγγελματία έγκειται στο ότι οι ελεύθεροι επαγγελματίες αυτοαπασχολούνται, παρέχοντας οι ίδιοι προσωπικά τις υπηρεσίες τους και αποκτώντας εισόδημα από αυτή τη δραστηριότητα. Αντίθετα, οι επιχειρηματίες αποκτούν εισόδημα το οποίο εξαρτάται από το κεφάλαιο, την οργάνωση και τη διαχείριση της επιχείρησής τους.

Εισόδημα από κεφάλαιο

Αν κάποιος δεν ξοδεύει όλα τα χρήματα που κερδίζει, αποταμιεύει ένα μέρος τους για να το καταναλώσει στο μέλλον. Μπορεί να αποφασίσει να **επενδύσει τις αποταμιεύσεις του**, συνολικά ή εν μέρει, σε χρηματοοικονομικές δραστηριότητες και προϊόντα (για περισσότερες λεπτομέρειες βλ. τέταρτο κεφάλαιο). Οι επιλογές αυτές έχουν διαφορετικά χαρακτηριστικά και ενέχουν διαφορετικούς κινδύνους, και η απόδοσή τους συνιστά εισόδημα από κεφάλαιο.

Για παράδειγμα, τα νοικοκυριά μπορεί να δανείσουν τα χρήματα που αποταμιεύουν: (α) στο **κράτος**, αγοράζοντας κρατικά ομόλογα, (β) σε **επιχειρήσεις** που ενδεχομένως χρειάζονται πόρους για τις επενδύσεις τους, **αγοράζοντας μετοχές**, (γ) σε **τράπεζες** που με τη σειρά τους χρηματοδοτούν νοικοκυριά και επιχειρήσεις, **με τη μορφή καταθέσεων**. Το κέρδος από την επένδυση μπορεί να έχει τη μορφή **τόκων** (συγκεκριμένου ποσού που καταβάλλεται περιοδικά), **μερισμάτων** (ποσών που καταβάλλονται στους κατόχους μετοχών βάσει των αποτελεσμάτων χρήσης της εταιρίας) και **κερδών από την κίνηση κεφαλαίων** (από τη διαφορά μεταξύ της τιμής αγοράς και της τιμής πώλησης μιας χρηματοοικονομικής δραστηριότητας).

Σε όλες αυτές τις περιπτώσεις, το χρηματοπιστωτικό σύστημα (που περιλαμβάνει τις τράπεζες) λειτουργεί ως ενδιάμεσος, δηλαδή συγκεντρώνει τις αποταμιεύσεις, κυρίως από τα νοικοκυριά, και τις κατευθύνει μέσω της χορήγησης δανείων προς το κράτος, τις επιχειρήσεις ή άλλα νοικοκυριά.

Δανεισμός

Εισόδημα από ακίνητη περιουσία

Τα εισοδήματα από ακίνητη περιουσία συνδέονται με την **ιδιοκτησία ακινήτων**, όπως αγροτεμάχια ή οικόπεδα και κτήρια. Παράδειγμα τέτοιου εσόδου είναι το μίσθωμα ή, αλλιώς, το ενοίκιο.

ΠΛΑΙΣΙΟ

Η λεξικογραφία του «εισοδήματος»

Η ιστορία του εισοδήματος ξεκινά από την αρχαιότητα και την αφηγείται εν μέρει η ετυμολογία* ορισμένων λέξεων.

Στα ελληνικά, η λέξη εισόδημα συνδέεται με το ελληνιστικό ρήμα «εισοδιάζω» που σήμαινε «σοδιάζω, συγκομίζω καρπούς», αλλά και «εισπράττω (φόρους) – συνάγω, αποθηκεύω».

Η λέξη «χρήμα» συνδέεται με τον ρηματικό τύπο «χρή» που σήμαινε «είναι ανάγκη». Η αρχική σημασία της λέξης ήταν «οτιδήποτε χρειάζεται ή χρησιμοποιεί κάποιος». Στον πληθυντικό, η λέξη σήμαινε «αποκτήματα, πλούτη, περιουσία» (κινητά αγαθά που μπορούν να χρησιμοποιηθούν αμέσως, σε αντιδιαστολή προς τα κτήματα)· πρβ. τον ορισμό του Αριστοτέλη στα *Ηθικά Νικομάχεια*, 1119b: *χρήματα δὲ λέγομεν πάντα ὅσων ἡ ἀξία νομίσματι μετρεῖται*.

Η λέξη «μισθός» απαντάται στον Όμηρο με τη σημασία της ανταμοιβής για κάποιο κατόρθωμα, πιθανώς από την ινδοευρωπαϊκή ρίζα *mizdho- που σήμαινε «αμοιβή, πληρωμή» και τη σανσκριτική mīdhā («βραβείο μάχης»).

Η λέξη «πληρωμή» είναι μεσαιωνικός τύπος με την ίδια σημασία και συνώνυμη της λέξης «ἀμοιβή» που απαντάται στον Όμηρο με τη σημασία της ανταπόδοσης ή επιστροφής.

Τη λέξη «κέρδος» τη βρίσκουμε στον Όμηρο με τη σημερινή της σημασία: *πολλοὶ γὰρ κακὰ κέρδεα βουλεύουσιν (Οδύσσεια, ψ, 217)*.

Τέλος, η λέξη «τράπεζα» έχει ήδη από την αρχαιότητα την έννοια «τραπέζι αργυραμοιβού, χρηματιστή ή πιστωτή»· πρβ. Δημοσθένη, *Περί της Παραπρεσβείας*, 293.3-5: *Κηφισοφῶντα γραφήν ἱερῶν χρημάτων ἐδίωκες, εἴ τρισὶν ὕστερον ἡμέραις ἐπὶ τὴν τράπεζαν ἔθηκεν ἐπτά μνᾶς*, αλλά και την έννοια «πιστωτικό ίδρυμα»· πρβ. Ισαίου απόσπ. 8.1.3: *ἐγὼ σωθεὶς ἐχρῶμην τε αὐτῷ μᾶλλον καὶ κατασκευαζομένῃ τὴν τράπεζαν προσεισευπόρησα ἀργυρίου (όπου χρησιμοποιείται η φράση κατασκευάζειν τὴν τράπεζαν, «ιδρύω τράπεζα»).**

* Γ. Μπαμπινιώτης (2011), *Ετυμολογικό λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας*, Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας.

FOCUS

Το εισόδημα μιας χώρας

Μπορούμε να μετρήσουμε το εισόδημα όχι μόνο ενός νοικοκυριού, αλλά και μιας ολόκληρης οικονομίας: σε αυτή την περίπτωση, μιλάμε για το Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν. Αφαιρώντας από αυτό το μέγεθος τα εισοδήματα που αποκτήθηκαν στη χώρα αλλά ανήκουν σε κάτοικους του εξωτερικού και, αντιστρόφως, προσθέτοντας τα εισοδήματα που αποκτήθηκαν στο εξωτερικό και ανήκουν σε κάτοικους της χώρας, προκύπτει το περισσότερο γνωστό σε όλους **Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν** (ΑΕΠ). Πρόκειται για έναν πολύ σημαντικό δείκτη, ο οποίος μετρά την οικονομική δραστηριότητα όλων των μονάδων παραγωγής μιας χώρας για ένα έτος και, ως εκ τούτου, ορίζει την οικονομική ανάπτυξη της χώρας. Η μέτρηση του ΑΕΠ μπορεί να πραγματοποιηθεί με τρεις διαφορετικούς τρόπους:

(1) Το ΑΕΠ ως μέτρο **εισοδήματος**: περιλαμβάνει τα εισοδήματα των εργαζομένων (που λαμβάνουν μισθούς και ημερομίσθια) και τα εισοδήματα των επιχειρήσεων ή αλλιώς τα **αποτελέσματα χρήσης** τους (έσοδα που προκύπτουν από την πώληση προϊόντων μείον το κόστος αγοράς αγαθών και υπηρεσιών, όπως και αμοιβής των παραγωγικών συντελεστών εργασίας και κεφαλαίου)

(2) Το ΑΕΠ ως μέτρο της **παραγωγής**: περιλαμβάνει την αξία όλων των **τελικών αγαθών** και υπηρεσιών που παράγονται στην οικονομία· για να αποφευχθεί ο κίνδυνος διπλομέτρησης, πρέπει να αφαιρέσουμε την αξία των **ενδιάμεσων αγαθών**, δηλαδή των αγαθών που χρησιμοποιούνται για την παραγωγή άλλων αγαθών. Έτσι, το αλεύρι που χρησιμοποιείται για την παραγωγή ψωμιού δεν περιλαμβάνεται στο ΑΕΠ, περιλαμβάνεται όμως το αλεύρι που πωλείται στη λιανική

(3) Το ΑΕΠ ως οι συνολικές **δαπάνες για την παραγωγή των τελικών αγαθών και υπηρεσιών**: της **κατανάλωσης** των νοικοκυριών, των **επενδύσεων** των επιχειρήσεων και των κρατικών **δημόσιων δαπανών**· επιπλέον, εφόσον η οικονομία είναι ανοιχτή, δηλαδή χαρακτηρίζεται από εμπορικές συναλλαγές μεταξύ διαφόρων κρατών, προστίθενται οι εξαγωγές (ό,τι παράγεται στη χώρα και καταναλώνεται αλλού) και αφαιρούνται οι εισαγωγές (ό,τι καταναλώνεται στη χώρα αλλά παράγεται αλλού). Τέλος, αν υπάρχει παραγωγή που δεν αγοράζεται, μετρείται σύμφωνα με τη μεταβολή του **αποθέματος**:

ΑΕΠ = κατανάλωση + επενδύσεις + δημόσια δαπάνη + εξαγωγές – εισαγωγές

Διαιρώντας το ΑΕΠ με τον αριθμό των κατοίκων της χώρας προκύπτει το **κατά κεφαλήν ΑΕΠ**, που είναι ένας τρόπος μέτρησης του εισοδήματος (ή της παραγωγής ή της δαπάνης) ανά κάτοικο. Ωστόσο, το κατά κεφαλήν ΑΕΠ δεν πρέπει να χρησιμοποιείται ως μέτρο της ευημερίας μιας χώρας για τους εξής λόγους: Πρώτον, είναι ένα μέσο μέγεθος που συγκαλύπτει την ύπαρξη ανισοτήτων. Δεύτερον, το ΑΕΠ περιλαμβάνει μόνο τα αγαθά και τις υπηρεσίες που περνούν από την αγορά, πράγμα που σημαίνει ότι, αφενός, αποκλείονται δραστηριότητες όπως οι οικιακές, η φροντίδα των παιδιών και των ηλικιωμένων και ο εθελοντισμός· αφετέρου, ορισμένα αγαθά και υπηρεσίες που περνούν από την αγορά και περιλαμβάνονται στο ΑΕΠ δεν αυξάνουν την ευημερία μας ή είναι ακόμη και παράνομα. Τέλος, το ΑΕΠ δεν μετρά τις επιπτώσεις των παραγωγικών δραστηριοτήτων στο περιβάλλον.

FOCUS

Η φτώχεια

Όσοι δεν έχουν εισόδημα ή έχουν πολύ χαμηλό εισόδημα μπορεί να έρθουν αντιμέτωποι με τον κίνδυνο της φτώχειας. Στα οικονομικά γίνεται λόγος για **απόλυτη φτώχεια** (φτωχός που στερείται βασικά μέσα επιβίωσης) και **σχετική φτώχεια** (φτωχός σε σχέση με τους άλλους): οι δείκτες αυτοί υπολογίζονται με βάση το συνολικό καθαρό εισόδημα, δηλαδή το εισόδημα που προκύπτει μετά την αφαίρεση των φόρων και των εισφορών για κοινωνική ασφάλιση και λαμβάνεται από όλα τα μέλη του νοικοκυριού. Με βάση τα στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής Υπηρεσίας (ΕΛΣΤΑΤ), το 2022 το 26,3% του γενικού πληθυσμού διέτρεχε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού. Η ΕΛΣΤΑΤ ορίζει τον κίνδυνο φτώχειας ως το ποσοστό των ατόμων που ζουν σε νοικοκυριά, των οποίων το συνολικό ισοδύναμο διαθέσιμο εισόδημα είναι χαμηλότερο από το 60% του εθνικού διάμεσου ισοδύναμου διαθέσιμου εισοδήματος. Η ΕΛΣΤΑΤ επικαιροποιεί συνεχώς τα δεδομένα που σχετίζονται με το όριο απόλυτης φτώχειας και με το κατώφλι της φτώχειας, τα οποία εξαρτώνται από τη σύνθεση του νοικοκυριού. Ενδεικτικά, το κατώφλι της φτώχειας, το οποίο υπολογίζεται με τη σχετική έννοια, το 2022 ανερχόταν σε 5.712 ευρώ ετησίως για μονοπρόσωπα νοικοκυριά και σε 11.995 ευρώ για νοικοκυριά με δύο ενήλικες και δύο εξαρτώμενα παιδιά ηλικίας κάτω των 14 ετών.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

Για μια καλύτερη ζωή

Σκοπός: Κατανόηση της πληθώρας των στοιχείων που βελτιώνουν την ποιότητα της ζωής μιας κοινότητας.

Σύνδεση με άλλα γνωστικά αντικείμενα: Γεωγραφία, ιστορία.

Διάρκεια: Μισή ώρα για εξερεύνηση του ιστότοπου και μισή ώρα για συζήτηση.

Τρόπος διεξαγωγής: Από το 2009, ο Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ) συλλέγει δεδομένα για μια σειρά μεγεθών που συνθέτουν τον Δείκτη Καλύτερης Ζωής (Better Life Index). Στον ειδικό ιστότοπο, οι μαθητές και οι μαθήτριες μπορούν να δουν, μέσω απλών διαγραμμάτων, τα μεγέθη που συμβάλλουν στη συνολική ευημερία των χωρών του ΟΟΣΑ και την κατάταξη των χωρών ως προς τις επιμέρους διαστάσεις της. Στην ιστοσελίδα, τα παιδιά μπορούν να ιεραρχήσουν τις διαστάσεις που συμβάλλουν στην ευημερία και στη συνέχεια να συζητήσουν τους λόγους που τα κάνουν να πιστεύουν ότι μία διάσταση είναι πιο σημαντική από τις άλλες.
<http://www.oecdbetterlifeindex.org>

ΠΛΑΙΣΙΟ

Ετήσια έρευνα για το εισόδημα & τις δαπάνες διαβίωσης νοικοκυριών 2023

Η ετήσια έρευνα του ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ για το εισόδημα και τις δαπάνες διαβίωσης των νοικοκυριών 2023 (12η κατά σειρά) διεξήχθη υπό τις συνθήκες που έχει διαμορφώσει η πολύμηνη κρίση ακρίβειας. Όπως προκύπτει από την έρευνα αυτή, η οικονομική κατάσταση των νοικοκυριών επιδεινώθηκε το 2023, ενώ οι προσδοκίες για το μέλλον έχουν αρνητικό πρόσημο για δεύτερο συνεχόμενο έτος, καθώς πάνω από 1 στα 2 νοικοκυριά (53,7%) εκτιμά ότι η κατάστασή του θα επιδεινωθεί το 2024. Πέρα από τις χαμηλές προσδοκίες που δημιουργεί η πληθωριστική κρίση, οι βασικές αρνητικές επιπτώσεις των ανατιμήσεων στα νοικοκυριά με βάση τα ευρήματα της έρευνας του ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ είναι οι εξής:

- Διεύρυνση των εισοδηματικών ανισοτήτων μεταξύ των νοικοκυριών με χαμηλά και μεσαία εισοδήματα, και των νοικοκυριών με υψηλά εισοδήματα.
- Μείωση της αγοραστικής δύναμης του εισοδήματος των νοικοκυριών
- Αύξηση του ποσοστού των νοικοκυριών με ληξιπρόθεσμες οφειλές προς το Δημόσιο και τις τράπεζες.

1.2 Η φορολογία και η σημασία της για την κοινωνική πολιτική

Αγαθά για την κοινωνία

Κάθε μορφή εισοδήματος, όπως και η κατανάλωση, υπόκειται σε φορολογία. Το κράτος **χρηματοδοτεί όλες τις δραστηριότητες** γενικού συμφέροντος, μέσω ενός σύνθετου συστήματος φόρων. Ο δημόσιος τομέας, για παράδειγμα, προσφέρει πολλά αγαθά και υπηρεσίες που ωφελούν ολόκληρη την κοινωνία και που είναι δύσκολο ή αδύνατο κάποιος να αποκλειστεί από τη χρήση τους.

Σκεφτείτε, για παράδειγμα, τον φωτισμό των δρόμων. Είναι ένα από τα λεγόμενα **δημόσια αγαθά**, για τα οποία θα μιλήσουμε πιο διεξοδικά στη συζήτηση για τις τιμές. Το κράτος ασχολείται επίσης με την **προστασία των πιο μειονεκτικών ομάδων**, παρέχοντας επιδόματα και κοινωνικές παροχές, πληρώνει τις **συντάξεις**, χρηματοδοτεί την **υγειονομική περίθαλψη** και την **παιδεία**. Για να μπορεί να τα κάνει αυτά, χρειάζεται τη συμβολή όσων λαμβάνουν εισόδημα.

Φόροι, τέλη, εισφορές

Οι φορολογικές επιβαρύνσεις διακρίνονται σε φόρους, τέλη και εισφορές.

Οι **φόροι** είναι ανεξάρτητοι από τη χρήση μιας υπηρεσίας και καταβάλλονται υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις (π.χ. κατά την είσπραξη ενός εισοδήματος, την αγορά ενός αγαθού, κ.λπ.), σύμφωνα με την αρχή της φοροδοτικής ικανότητας.

Τα **τέλη** αποτελούν το αντίτιμο για μια δημόσια υπηρεσία (π.χ. τέλος ταφής απορριμμάτων). Τέλος, οι **εισφορές** χρησιμοποιούνται για τη χρηματοδότηση κοινωνικών παροχών, π.χ. συντάξεων. Οι φόροι λέγονται **άμεσοι**, αν επηρεάζουν το εισόδημα των νοικοκυριών ή των επιχειρήσεων ή τον πλούτο, και **έμμεσοι**, αν αφορούν την κατανάλωση. Ο φόρος εισοδήματος αποκαλείται **αναλογικός**, αν αντιστοιχεί σε σταθερό ποσοστό εισοδήματος, και **προοδευτικός**, αν καταβάλλεται σε αναλογικά μεγαλύτερο ή μικρότερο ποσό από φορολογούμενους υψηλού ή χαμηλού εισοδήματος αντίστοιχα. Ορισμένοι φόροι εισοδήματος, όπως π.χ. ο φόρος εισοδήματος φυσικών προσώπων, είναι προοδευτικοί, γιατί προβλέπουν τη διαίρεση του εισοδήματος σε ζώνες στις οποίες εφαρμόζεται προοδευτικά υψηλότερος συντελεστής.

ΑΣΚΗΣΗ ΕΛΕΓΧΟΥ

Βαθμός συνεισφοράς στη δημόσια δαπάνη

Το άρθρο 4, παράγραφος 5 του Συντάγματος ορίζει τα εξής: «Οι Έλληνες πολίτες συνεισφέρουν χωρίς διακρίσεις στα δημόσια βάρη, ανάλογα με τις δυνάμεις τους». Ενίοτε διατυπώνονται προτάσεις για φορολογικά συστήματα που βασίζονται σε έναν ενιαίο φορολογικό συντελεστή, τον λεγόμενο κατ' αποκοπήν φόρο (flat tax). Κάθε φορολογικό σύστημα επηρεάζει διαφορετικά τη φορολογία των διαφόρων κατηγοριών εισοδήματος. Ο διδάσκων μπορεί να ζητήσει από τα παιδιά να συμμετέχουν σε μια συζήτηση, τύπου debate, στην οποία δύο ομάδες θα υποστηρίζουν διαφορετική άποψη για ένα θέμα που τους έχει ανατεθεί και θα κάνουν διάλογο, τοποθετώντας τον εαυτό τους από τη μια πλευρά (υπέρ) ή την άλλη (κατά). Η συζήτηση αυτή θα διέπεται από σαφείς κανόνες και χρόνους, και για την προετοιμασία της θα απαιτούνται τεκμηρίωση και κριτική επεξεργασία. Χρησιμοποιούμε αυτή τη μέθοδο για να κάνουμε τους μαθητές να σκεφτούν τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα των διαφόρων φορολογικών καθεστώτων, λαμβάνοντας υπόψη και τον αντίκτυπο στις διαφορετικές κατηγορίες εισοδήματος.

1.3 Οι ατομικές επιλογές

Το οικονομικό σύστημα στο σύνολό του είναι περίπλοκο και, κοιτάζοντάς το συνολικά, φαίνεται σαν κάθε άτομο να είναι ένα μικρό μόνο μέρος ενός τεράστιου μηχανισμού. Κι όμως, **το σύστημα είναι δομημένο** έτσι που η συνεισφορά στην οικονομική δραστηριότητα να διαφέρει αν κάποιος είναι μεμονωμένο άτομο, οικογένεια ή επιχείρηση. Συνεπώς, είναι απαραίτητο οι επιλογές του επαγγέλματος να γίνονται με επίγνωση και σύνεση. Η πρώτη επιλογή που κάνει ένας **σπουδαστής** και η οποία θα επηρεάσει ολόκληρη τη ζωή του είναι το τι θα σπουδάσει και για πόσο θα σπουδάσει. Έχει αποδειχτεί ότι οι κάτοχοι ενός τίτλου σπουδών με βαθμολογία πάνω από τον μέσο όρο έχουν πρόσβαση σε υψηλότερα από τον μέσο όρο εισοδήματα, τόσο κατά την πρώτη τους δουλειά όσο και καθ' όλη τη διάρκεια του εργασιακού τους βίου. Έχουν επίσης μεγαλύτερες πιθανότητες

Να έχεις επίγνωση

να απασχοληθούν σε πιο προσοδοφόρες θέσεις εργασίας που απαιτούν πιο σύνθετες ή λιγότερο κοινές ικανότητες.

Οι επόμενες επιλογές σχετίζονται με την πορεία των εσόδων που δεν θα πρέπει να αποκλίνει από εκείνη των εξόδων καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής ενός ανθρώπου. Το εισόδημα, κατά μέσο όρο, αυξάνεται κατά την παραγωγική ηλικία και τείνει να μειώνεται κατά την ηλικία της συνταξιοδότησης. Οι δαπάνες είναι συχνά μεγάλες όταν κάποιος ξεκινά έναν αυτόνομο εργασιακό βίο, σταθεροποιούνται την επόμενη περίοδο, αυξάνονται ξανά όταν αποκτήσει παιδιά και μειώνονται όταν τα παιδιά ανεξαρτητοποιηθούν. Αυτές οι διακυμάνσεις των δαπανών, μαζί με τις πιθανές διακυμάνσεις των εσόδων, μπορεί να αντιμετωπιστούν καλύτερα με προσεκτικό προγραμματισμό.

Αποταμίευση
ή όχι;

Η κατανομή του εισοδήματός σας μεταξύ κατανάλωσης και αποταμίευσης είναι το αποτέλεσμα συνειδητής απόφασης. Η **εξοικονόμηση ενός μέρους των διαθέσιμων πόρων** – όπως θα δούμε στο κεφάλαιο για την αποταμίευση – είναι σημαντική για την κάλυψη δαπανών που δεν θα μπορούσαν να καλυφθούν από τα τρέχοντα έσοδα, είτε γιατί είναι απρόβλεπτες (όπως η αιφνίδια επισκευή μιας ηλεκτρικής συσκευής) είτε γιατί είναι πολύ υψηλές (καινούργιο αυτοκίνητο ή διαμέρισμα). Όταν τα έσοδα ή οι αποταμιεύσεις δεν επαρκούν, μπορούμε για την κάλυψη των αναγκών μας να προσφύγουμε στον δανεισμό, έχοντας ωστόσο επίγνωση ότι κάτι τέτοιο θα επηρεάσει τη μελλοντική μας κατανάλωση.

Οι πόροι
δεν είναι
απεριόριστοι

Πρέπει να κατανοήσουμε ότι δεν μπορούμε να αντεπεξέλθουμε οικονομικά στα πάντα, δηλαδή ότι οι επιλογές μας αλληλοεπηρεάζονται· συνεπώς, πρέπει να μάθουμε να επιλέγουμε, ταξινομώντας τις δαπάνες κατά προτεραιότητα, αποφασίζοντας ποιες είναι επείγουσες και ποιες μπορούν να αναβληθούν για αργότερα, όπως και διακρίνοντας την ανάγκη από την επιθυμία. Για να μπορέσουμε να διακρίνουμε ποιες ανάγκες μας είναι οι πιο επιτακτικές πρέπει να έχουμε επίγνωση των επιθυμιών μας, αλλά και οικονομικές γνώσεις.

Οι **βασικές ανάγκες** συνεχώς αυξάνονται, είναι αλήθεια· όμως δεν είναι απεριόριστες. Αν η κατοχή ενός κινητού τηλεφώνου ήταν πολυτέλεια πριν από είκοσι χρόνια, σήμερα είναι αναπόφευκτη. Όμως τα καταναλωτικά αγαθά είναι πλέον διαθέσιμα σε απεριόριστες ποσότητες και πρέπει να βοηθήσουμε τα παιδιά να αναπτύξουν ιδιαίτερη προσοχή στο πώς ξοδεύουν τα χρήματα που έχουν στη διάθεσή τους.

Η πυραμίδα των αναγκών

Σκοπός: Να δώσουμε προτεραιότητα στις ανάγκες μας για να κάνουμε συνειδητές επιλογές.

Σύνδεση με άλλα γνωστικά αντικείμενα: Γλώσσα, Επιστήμη, Τεχνολογία.

Διάρκεια: Δύο ώρες.

Τρόπος διεξαγωγής: *Η λίστα προτεραιοτήτων σου*

Οι ανθρώπινες ανάγκες απεικονίζονται συχνά στην ψυχολογία με τη μορφή πυραμίδας. Ο ψυχολόγος **Αβραάμ Μάσλοου (Abraham Maslow)** ήταν πρωτοπόρος στον ορισμό της ιεράρχησης των αναγκών. Στη βάση της πυραμίδας τοποθετείται ό,τι χρειάζεται για την επιβίωση και σιγά σιγά, ανεβαίνοντας στην πυραμίδα, συναντάμε ωφέλιμα αγαθά, που όμως είναι όλο και λιγότερο απαραίτητα για την επιβίωση, μέχρι που φτάνουμε σε λιγότερο ωφέλιμα αγαθά και είδη πολυτελείας. Μεταξύ αυτών, κάποια αποσκοπούν στην πλήρωση αναγκών που δεν είναι υλικές, αλλά είναι εξίσου σημαντικές, όπως η εκπαίδευση, η αυτοεκτίμηση και η κοινωνική θέση. Η παρουσίαση αυτού του προβληματισμού στους εφήβους συνιστά μείζονα πρόκληση που έρχεται σε αντίθεση με την καταναλωτική κουλτούρα.

Κάθε παιδί φτιάχνει την πυραμίδα του, αναλογιζόμενο τι χρειάζεται οπωσδήποτε και τι μπορεί να στερηθεί. Σε δεύτερο χρόνο, στον πίνακα, προσπαθούμε να φτιάξουμε μια πυραμίδα κοινή για όλη την τάξη. Δεν είναι εύκολο, γιατί οι προτεραιότητες αλλάζουν από το ένα άτομο στο άλλο, αλλά είναι σημαντικό να σκεφτούμε: Ως προς ποια αγαθά συμφωνήσαμε όλοι; Για ποια αγαθά «άναψε» η συζήτηση και γιατί;

Οικονομία και ψυχολογία

Με ορισμένες (αλλά όχι τόσο σπάνιες) εξαιρέσεις, οι ακαδημαϊκοί κατά τη διατύπωση των οικονομικών μοντέλων υποθέτουν ότι όσοι συμμετέχουν στο χρηματοοικονομικό σύστημα μπορεί να λειτουργούν απολύτως ορθολογικά και ότι όλοι έχουν στη διάθεσή τους πλήρη ενημέρωση για το σενάριο στο οποίο συμμετέχουν. Ειδικότερα, στην οικονομία χρησιμοποιούνται μοντέλα ανάλυσης, η λογική των οποίων βασίζεται στο ότι όλοι είναι σε θέση να εξετάσουν τις πληροφορίες με διαύγεια και διεξοδικά, να εντοπίζουν όλες

ΠΛΑΙΣΙΟ

τις πιθανές εναλλακτικές λύσεις και τις αντίστοιχες συνέπειές τους και, στη συνέχεια, να επιλέγουν εκείνη που μεγιστοποιεί την ευημερία τους.

Μια συμπεριφορά διαρθρωμένη κατ' αυτό τον τρόπο ορίζεται ως **ορθολογική**.

Η έρευνα σχετικά με την ψυχολογία των επιλογών έχει επισημάνει μια σειρά **γνωστικών μεροληψιών** που συνοδεύουν τις αποφάσεις κατανάλωσης και αποταμίευσης των ατόμων. Το 2002, απονεμήθηκε το Βραβείο Νόμπελ οικονομίας στον ψυχολόγο **Ντάνιελ Κάνεμαν (Daniel Kahneman)**· στο έργο του, ο Κάνεμαν εστιάζει στους συλλογιστικούς μηχανισμούς του ανθρώπου σε οικονομικό πλαίσιο, επισημαίνοντας σε ποιο βαθμό οι άνθρωποι, κατά μέσο όρο, δεν συμπεριφέρονται ορθολογικά. Ακολουθούν ορισμένα παραδείγματα γνωστικής **μεροληψίας**:

1. Υπεραυτοπεποίθηση (overconfidence) που οδηγεί σε μη ρεαλιστικές προσδοκίες για το μέλλον: κατά μέσο όρο, οι άνθρωποι δείχνουν **υπερβολική εμπιστοσύνη** στη μελλοντική τους ικανότητα να εργαστούν και να κερδίσουν χρήματα. Αυτό μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα ελλιπή σύνεση και μηδενική πρόβλεψη αποταμίευσης που είναι αναγκαία για την κάλυψη απρόβλεπτων εξόδων.
2. Υπερβολική προεξόφληση (hyperbolic discounting): η **άμεση κατανάλωση** υπερεκτιμάται σε σχέση με τη μελλοντική.
3. Νοητική λογιστική: για παράδειγμα, η πληρωμή με τραπεζική κάρτα μπορεί να επιφέρει μεγαλύτερα έξοδα από ό,τι αν πληρώνατε με μετρητά, γιατί εξαφανίζει την «αίσθηση απώλειας» χρημάτων που μπορεί να προκαλέσει η πληρωμή με μετρητά.
4. Επίπτωση **πλαίσιου** (framing): το **πλαίσιο** (frame), εντός του οποίου το άτομο πραγματοποιεί την επιλογή του, είναι αποφασιστικής σημασίας. Τα άτομα μπορεί να αλλάξουν την απόφασή τους αναφορικά με μια επιλογή, ανάλογα με το πώς θα γίνει η πλαισίωση (παρουσίαση) της συγκεκριμένης επιλογής.
5. Αποστροφή ζημίας: στα περισσότερα άτομα, οι ζημίες προκαλούν δυσανάλογα μεγαλύτερη **δυσφορία** σε σχέση με την ικανοποίηση που προκαλούν τα κέρδη. Αυτή η γενική ψυχολογική κανονικότητα (που κατά την άποψη κάποιων συνδέεται με ένα είδος ενστίκτου επιβίωσης) έχει ως αποτέλεσμα το ίδιο πρόβλημα να οδηγεί σε απολύτως αντίθετες αποφάσεις ανάλογα με την πλαισίωσή του (δηλαδή ανάλογα με το αν τα αποτελέσματα εμφανίζονται στο υποκείμενο ως απώλειες και όχι ως διαφυγόντα κέρδη).

ΑΣΚΗΣΗ ΕΛΕΓΧΟΥ

Δουλεύουμε μαζί

Ο καθηγητής ή η καθηγήτρια μπορεί να ζητήσει από τα παιδιά να αφηγηθούν αν έχουν ποτέ **υποτιμήσει τον χρόνο που απαίτησε η μελέτη** για μια σχολική εργασία ή έχουν υπερεκτιμήσει την ικανότητά τους να εργαστούν στο μέλλον με μεγαλύτερο ζήλο και τότε συνέβη αυτό. Επίσης, μπορεί να τα ρωτήσει πόσες φορές τους τελειώνει το χαρτζιλίκι πολύ πριν λάβουν το επόμενο. Ξεκινώντας από τις απαντήσεις των παιδιών, μπορεί να εισαγάγει το θέμα της χρησιμότητας του **προγραμματισμού**.

Τέλος, μπορεί να πειραματιστεί μαζί τους, θέτοντάς τους ένα από τα κλασικά προβλήματα επιλογής, ρωτώντας τα αν προτιμούν να αγοράσουν από ένα συγκεκριμένο κατάστημα ένα κινητό τηλέφωνο με 250 ευρώ και μια αριθμομηχανή με 15 ευρώ ή να πάνε σε ένα κατάστημα πιο μακρινό, όπου η αριθμομηχανή πωλείται με έκπτωση 5 ευρώ. Και στη συνέχεια ρωτήστε τους το ίδιο, διατυπώνοντας την ίδια επιλογή διαφορετικά, δηλ. με την έκπτωση των 5 ευρώ στο πιο μακρινό κατάστημα να αφορά το κινητό τηλέφωνο. Το πρόβλημα είναι ισοδύναμο, διότι η αποταμίευση είναι η ίδια· όμως η εμπειρική βιβλιογραφία δείχνει ότι οι άνθρωποι αντιλαμβάνονται την έκπτωση ως πιο συμφέρουσα, αν αυτή αφορά το αγαθό χαμηλότερης αξίας· και γι' αυτό θα επιλέξουν να περπατήσουν περισσότερο για τις αγορές τους μόνο στην πρώτη περίπτωση. Ας επαληθεύσουμε αν κάποιος από τους μαθητές, που στην πρώτη περίπτωση προτιμά το μακρινό κατάστημα, αλλάξει γνώμη όταν αλλάξει η διατύπωση του προβλήματος. Ποια είναι τα κίνητρά τους; Ας διευκολύνουμε τη συζήτηση στην τάξη.

1.4 Τήρηση λογαριασμών σε τάξη

Ο Αλεσάντρο Μάρτσιο Μάνιο (Alessandro Marzio Magno) στο βιβλίο του *Η εφεύρεση των χρημάτων* υπενθυμίζει ότι, ακόμη και τον 15ο αιώνα, πολλοί έμποροι έκαναν υπολογισμούς με **λατινικούς αριθμούς** και χωρίς να χρησιμοποιούν το μηδέν. Το σύστημα λειτουργούσε για την πρόσθεση και την αφαίρεση, αλλά πρέπει να ήταν πραγματικά κοπιαστικό για τον πολλαπλασιασμό και τη διαίρεση.

Υπήρχε μεγάλη δυσκολία διάδοσης των πολύ πιο αποτελεσματικών **αραβικών αριθμών**, που εισήχθησαν στην Ευρώπη το 1202 από τον γιο ενός εμπόρου, τον Λεονάρντο Πιζάνο ντι Γκουλιέλμο Μπονάτσι (Leonardo Pisano di Guglielmo Bonacci), ο οποίος έμεινε στην ιστορία ως Fibonacci (Φιμπονάτσι). Εξαιτίας αυτής της δυσκολίας, στα τηρούμενα αρχεία των εμπόρων της Αναγέννησης, επικρατούσε επικίνδυνη αταξία. Ένας διευθυντής υποκαταστήματος της Τράπεζας των Μεδίκων που δεν μπορούσε να βρει το λάθος σε έναν υπολογισμό, εξαιτίας του οποίου δεν έβγαине σωστά το αποτέλεσμα στα βιβλία, απέστειλε μια απεγνωσμένη επιστολή με την εξής ευχή: «Είθε ο Κύριος να μας σώσει στο μέλλον από μεγαλύτερα λάθη». Κι έτσι, για να αποφύγουν να ξανακάνουν τους υπολογισμούς εκατό φορές, οι λογιστές του Μεσαίωνα προσπάθησαν να αναπτύξουν ένα

Η
διπλογραφική
μέθοδος

σύστημα που θα επεσήμαινε την πηγή κάθε έλλειψης αντιστοίχισης μεταξύ πιστώσεων και χρεώσεων. Τα αποτελέσματα της προσπάθειάς τους ήταν εξαιρετικά, γιατί αναπτύχθηκε η **διπλογραφική μέθοδος**, που αποτελεί τη βάση της σύγχρονης λογιστικής.

Δεν γνωρίζουμε τον ακριβή χρόνο ή τόπο της συγκεκριμένης εφεύρεσης. Δεν γνωρίζουμε κυρίως αν η ιδέα γεννήθηκε από έναν ιδιοφυή λογιστή της εποχής εκείνης, αν προέκυψε ταυτόχρονα στο μυαλό πολλών ανθρώπων ή αν τη μετέδωσαν έμποροι.

Πιθανώς ήταν αποτέλεσμα διαφόρων προσπαθειών που γίνονταν επί μεγάλο χρονικό διάστημα στις ιταλικές πόλεις της Αναγέννησης και, ειδικότερα, στις τρεις χρηματοοικονομικές πρωτεύουσες της εποχής: Γένοβα, Φλωρεντία και Βενετία. Ξέρουμε όμως ότι η λογιστική που βασίζεται στη διπλογραφική μέθοδο «κωδικοποιήθηκε» οριστικά από τον έμπορο Μπενεντέττο Κοτρούλι (Benedetto Cotrugli) από τη Ραγκούζα της Σικελίας το 1458 και από τον Φραγκισκανό μοναχό Λούκα Πατσιόλι (Luca Pacioli), σε ένα κεφάλαιο του συγγράμματός του *Summa de arithmetica* που δημοσιεύτηκε στη Βενετία το 1494. Σε αυτό το κεφάλαιο, για να γίνει κατανοητή η σημασία της νέας μεθόδου, ο Πατσιόλι αναφέρει πως: «όποιος κάνει τον έμπορο και δεν ξέρει από διπλογραφική λογιστική, τα χρήματά του θα γίνουν σκόνη».

Στο πέρασμα των αιώνων, ήταν πάρα πολλά τα λόγια θαυμασμού για αυτή την επινόηση. Ανάμεσά τους θυμόμαστε εκείνα μιας από τις μεγαλύτερες ιδιοφυΐες του γερμανικού πολιτισμού, του Γιόχαν Βόλφγκανγκ φον Γκαίτε (Goethe), που βάζει στο στόμα ενός ήρωά του τα εξής λόγια: «Ξεφύλλιζα λοιπόν τα βιβλία μας», λέει, «και, διαπιστώνοντας πόσο εύκολα αποκτάς συνολική εικόνα της χρηματοοικονομικής μας κατάστασης, θαύμασα ξανά τα πλεονεκτήματα που η λογιστική της διπλογραφικής μεθόδου προσφέρει στον έμπορο. Είναι μια από τις ωραιότερες επινοήσεις του ανθρώπινου πνεύματος και κάθε καλός διαχειριστής θα έπρεπε να την εφαρμόζει στα οικονομικά του. Η τάξη και η ευκολία με την οποία έχεις τα πάντα μπροστά σου τονώνει την επιθυμία σου να κάνεις αποταμίευση και να κερδίσεις χρήματα· και, ενώ ο κακός διαχειριστής προτιμά να παραμένει στο σκοτάδι και να αποφεύγει τον υπολογισμό των ποσών που χρωστάει, για τον καλό διαχειριστή δεν υπάρχει τίποτε πιο ευχάριστο από το να καταρτίζει κάθε μέρα τον ισολογισμό τής όλο και μεγαλύτερης τύχης του».

Λογαριασμοί
σε τάξη

Το να ξέρεις να βάζεις τους λογαριασμούς σου σε τάξη είναι μια αναγκαιότητα· για τον οικογενειακό προϋπολογισμό δεν χρειάζεται να γνωρίζουμε τη διπλογραφική μέθοδο, **αλλά είναι απαραίτητος ο έλεγχος κάθε οικονομικής δραστηριότητας**, ακόμη και της πιο απλής, ο οποίος απαιτεί μια μέθοδο διαχείρισης των χρηματοοικονομικών στοιχείων, μια τεχνική για την ποσοτικοποίησή τους.

Το αρχείο των εξόδων

Σκοπός: Ζητάμε από τα παιδιά να σημειώνουν τα έξοδά τους επί μία εβδομάδα, ώστε να δούμε μετά μαζί τι πληροφορίες μπορεί να μας παρέχει αυτή τους η σημείωση.

Σύνδεση με άλλα γνωστικά αντικείμενα: Μαθηματικά, Γλώσσα.

Διάρκεια: Μία ώρα στην τάξη (δύο μισάωρα).

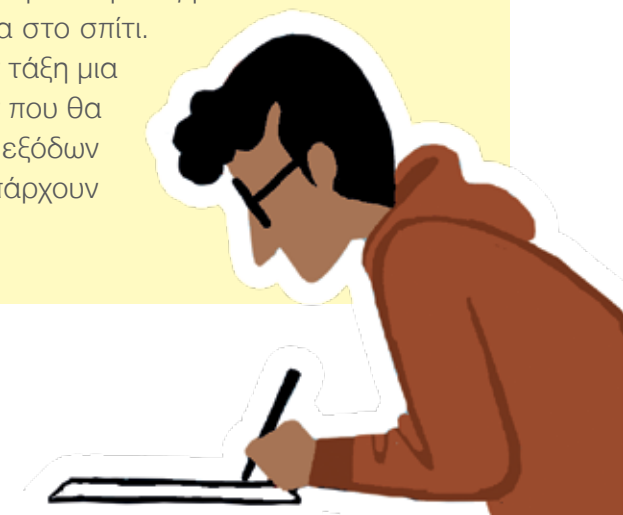
Τρόπος διεξαγωγής: Ζητάμε από τους μαθητές να τηρήσουν ένα αρχείο εσόδων και εξόδων· η εν λόγω άσκηση θα τους εξοικειώσει με την έννοια του ισολογισμού. Αφού τα παιδιά κρατήσουν ημερολόγιο με τα έσοδα και έξοδά τους για μία εβδομάδα, θα συζητήσουμε μαζί τα αποτελέσματα:

- Πώς οργάνωσαν τα δεδομένα, για να κατανοήσουν πώς τοποθετούνται μέσα στον χρόνο οι «νομισματικές ροές» και να γίνει η διάκριση εσόδων-εξόδων.
- Το Σαββατοκύριακο, το ισοζύγιο ήταν παθητικό ή ενεργητικό; Αν ήταν παθητικό, είχαμε έξοδα χωρίς να καταγραφεί κάποιο έσοδο; Το παιδί πήρε δάνειο; Ή δεν είχε σημειώσει το αρχικό κεφάλαιο;
- Υπάρχουν τακτικά έξοδα που δεν σημείωσε, ίσως επειδή δεν έκανε πληρωμές εκείνη την εβδομάδα; Ποιες εγγραφές αφορά αυτό;
- Υπάρχουν τακτικά έσοδα; Τι είδους;
- Υπάρχουν έξοδα, τη σημασία των οποίων δεν είχε καταλάβει;

Αντί να συζητήσετε τις μεμονωμένες εγγραφές, είναι σημαντικό σε αυτή τη φάση να αναζητήσετε μια μέθοδο που θα σας βοηθήσει να κάνετε ένα αρχείο τέτοιου είδους πιο ευανάγνωστο και χρήσιμο.

Για εμβάθυνση

Προτείνουμε στα παιδιά να προγραμματίσουν τα έξοδά τους για την επόμενη εβδομάδα και, στη συνέχεια, να δουν αν ο προγραμματισμός τους ταιριάζει με τα δεδομένα που είχαν φανταστεί. Χρειάζονται ένα πρότυπο αρχείου, που ίσως είχε δημιουργηθεί για την προηγούμενη δραστηριότητα. Αρχικά, θα χρειαστούν μισή ώρα στην τάξη για τον προγραμματισμό της εργασίας και μετά μία εβδομάδα στο σπίτι. Με βάση τη γνώση των συνήθων εξόδων μας, γράφουμε στην τάξη μια «πρόβλεψη δαπανών», δηλ. ένα χρονοδιάγραμμα των εξόδων που θα κάνουμε. Κατά τη διάρκεια της εβδομάδας, τηρούμε αρχείο των εξόδων και επαληθεύουμε κατά πόσο η πρόβλεψή μας ήταν σωστή. Υπάρχουν διαφορές; Πού οφείλονται;

1.5 Ο προϋπολογισμός

Έσοδα και
έξοδα

Πώς μπορεί μια οικογένεια να κρατά υπό έλεγχο τα οικονομικά της; Ένα πολύ χρήσιμο εργαλείο είναι η κατάρτιση μιας κατάστασης που συνοψίζει τα έσοδα και τα έξοδα τα οποία πραγματοποιούνται σε μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Είναι σημαντικό να συμπεριλάβουμε τα πάντα σε αυτή την κατάσταση: τα έσοδα θα περιλαμβάνουν τα εισοδήματα (όπως είδαμε παραπάνω, το εισόδημα από την εργασία, από ακίνητη ιδιοκτησία, κεφάλαιο, κ.λπ.), ενώ τα έξοδα θα περιλαμβάνουν όλες τις δαπάνες, τακτικές και έκτακτες.

Τι συμβαίνει όταν τα έσοδα υπερβαίνουν τα έξοδα; Θα έχουμε βελτιώσει την οικονομική μας κατάσταση και θα διαθέτουμε ένα θετικό υπόλοιπο που θα μπορούμε να αποταμιεύσουμε. Αν, αντίθετα, οι δαπάνες είναι περισσότερες από τα έσοδα, θα πρέπει να χρησιμοποιήσουμε τυχόν αποταμιεύσεις μας ή να προσφύγουμε σε νέο δάνειο.

Υπάρχει άλλο ένα μέγεθος που μπορεί να είναι χρήσιμο να μετρήσουμε: ο **πλούτος**. Ο πλούτος είναι στοιχείο αποθέματος, δηλαδή αφορά μια συγκεκριμένη χρονική στιγμή, για παράδειγμα τις 31 Δεκεμβρίου. Ο καθαρός πλούτος υπολογίζεται ως η **διαφορά των στοιχείων του ενεργητικού** (μη κυκλοφορούντα/πάγια και κυκλοφορούντα αγαθά, όπως αυτοκίνητο, κατοικία, δάνεια, τίτλοι ιδιοκτησίας ή χρηματοοικονομικά στοιχεία του ενεργητικού, όπως μετοχές και ομόλογα, μετρητά) και των **στοιχείων του παθητικού** (υποχρεώσεις). Η διαφορά που προκύπτει από την αφαίρεση των εξόδων από τα έσοδα είναι μέτρο του πλούτου: ο πλούτος αυξάνεται όταν τα έσοδα είναι περισσότερα από τα έξοδα και μας επιτρέπουν να αποταμιεύουμε· ο πλούτος μειώνεται όταν τα έξοδα είναι μεγαλύτερα από τα έσοδα και μας επιβάλουν να αντλήσουμε κεφάλαιο από τις αποταμιεύσεις μας ή να ζητήσουμε νέα δάνεια.

Ισολογισμός
και προϋπο-
λογισμός

Η εν λόγω κατάσταση εσόδων και εξόδων μπορεί να είναι ισολογιστική ή προϋπολογιστική: ο **ισολογισμός** είναι η σύνοψη του τι συνέβη σε μια χρονική περίοδο του παρελθόντος, ενώ στον **προϋπολογισμό** προσπαθούμε να φανταστούμε και να περιγράψουμε το μέλλον – αυτός αποκαλείται συνήθως **budget**. Ένας οικογενειακός ή προσωπικός προϋπολογισμός περιλαμβάνει επομένως όλα τα έξοδα και τα έσοδα που προβλέπονται για μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο στο μέλλον.

Τακτικές και
έκτακτες
εγγραφές

Μια από τις θεμελιώδεις **διακρίσεις** που πρέπει να εξετάζεται σε κάθε καλό προϋπολογισμό είναι η διάκριση μεταξύ τακτικών και έκτακτων εξόδων (και, κατ' αναλογία, μεταξύ τακτικών και έκτακτων εσόδων). Τα τακτικά έξοδα επαναλαμβάνονται και είναι προβλέψιμα, δηλαδή μπορούν να προγραμματιστούν: φόροι και τέλη, σέρβις για το μηχανάκι, ετήσια συντήρηση των εγκαταστάσεων θέρμανσης. Οι έκτακτες δαπάνες αντιθέτως είναι εξ ορισμού κάτι το εξαιρετικό, κάτι που πρέπει να φροντίσουμε σε περίπτωση απροσδόκητου γεγονότος ή κάποιου σπανιότερου συμβάντος.

Παρακολού-
θηση του
προϋπολογι-
σμού

Ο προϋπολογισμός είναι ένα σημαντικό έγγραφο που συμβουλευόμαστε κατά τη διάρκεια του χρονικού διαστήματος στο οποίο αυτός αναφέρεται. Επομένως, ο προϋπολογισμός πρέπει να ελέγχεται με μεγάλη συχνότητα, που συνήθως αντιστοιχεί στη περιοδικότητα των εσόδων, προκειμένου να επαληθεύουμε τυχόν αποκλίσεις και, αν χρειάζεται, να κάνουμε τις αναγκαίες προσαρμογές.

Διαχείριση των χρημάτων

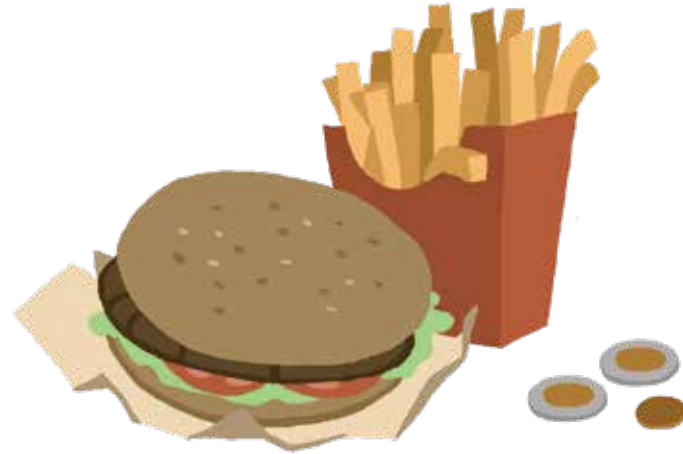
Προτείνουμε στα παιδιά να κατεβάσουν μια εφαρμογή για τη διαχείριση των χρημάτων τους και να τη χρησιμοποιήσουν για έναν μήνα. Υπάρχουν πολλές τέτοιες εφαρμογές για έξυπνα τηλέφωνα, οι οποίες διατίθενται δωρεάν. Μπορούν επίσης να καταρτίσουν τον προϋπολογισμό τους, χρησιμοποιώντας ένα υπολογιστικό φύλλο excel.

Ερωτήσεις ελέγχου

- Τι είναι το εισόδημα;
- Πώς μπορούν να ταξινομηθούν οι πηγές εισοδήματος;
- Τι εννοούμε όταν λέμε σχετική και απόλυτη φτώχεια;
- Γιατί πληρώνουμε φόρους;
- Ποια είναι τα κύρια είδη φόρων;
- Ποιες είναι οι γνωστικές μεροληψίες;
- Τι σημαίνει «πυραμίδα των αναγκών»;
- Ποια είναι η διαφορά μεταξύ ενός ισολογισμού και ενός προϋπολογισμού;
- Ποια είναι τα πλεονεκτήματα της χρήσης ενός προϋπολογισμού;
- Τι είναι μια έκτακτη δαπάνη;

2. ΧΡΗΜΑ ΚΑΙ ΤΙΜΕΣ

Μαθησιακοί στόχοι

Το παρόν κεφάλαιο παρουσιάζει στους μαθητές το **χρήμα** και τις **λειτουργίες** του, δηλαδή τους τρόπους με τους οποίους μπορεί να χρησιμοποιηθεί, αλλά και τι επηρεάζει την **αξία** του, δηλαδή την **αγοραστική** του **δύναμη**. Τα παιδιά θα ανακαλύψουν ότι αυτή η «δύναμη» εξαρτάται από την πορεία των τιμών και θα σχηματίσουν μια ιδέα του γιατί οι τιμές αλλάζουν με τον χρόνο και τον χώρο.

Πιο συγκεκριμένα, οι μαθητές θα μάθουν ότι:

- Το νόμισμα είναι λογιστική μονάδα, μέσο πληρωμής, και μέσο αποθήκευσης αξίας.
- Η αξία του χρήματος παρουσιάζει διακυμάνσεις με την πάροδο του χρόνου ως αποτέλεσμα των μεταβολών των τιμών, από το επίπεδο των οποίων εξαρτάται η αγοραστική δύναμη του χρήματος.
- Η τιμή των αγαθών ποικίλλει ανάλογα με την προσφορά και τη ζήτηση, με τον χρόνο και με τον χώρο.

Εισαγωγή

Σε αυτό το κεφάλαιο μιλάμε για το **χρήμα**, τις **τιμές**, το **νόμισμα** και φτάνουμε μέχρι την ιστορία της **Νομισματικής Ένωσης** και το **ευρώ**. Θα ξεκινήσουμε με ορισμένες σύντομες αναφορές στην ιστορία του χρήματος, ένα θέμα στο οποίο θα μπορούσαμε να εμβαθύνουμε περαιτέρω στα μαθήματα της ιστορίας και της γλώσσας. Θα συνεχίσουμε με την αναφορά στις **λειτουργίες του χρήματος**. Μετά, θα ασχοληθούμε με τις διακυμάνσεις των τιμών στον χρόνο, τον **πληθωρισμό** και τον **αποπληθωρισμό**, που επηρεάζουν την αξία του χρήματος, δηλαδή την αγοραστική του δύναμη. Η σχέση χρόνου-χρήματος θα μας επιτρέψει επίσης να εμβαθύνουμε στη σημασία και στον υπολογισμό του **επιτοκίου**, αλλά και να κατασκευάσουμε έναν **Δείκτη Τιμών Καταναλωτή**. Θα πούμε έπειτα πώς διαμορφώνεται μια τιμή, δηλαδή η ποσότητα του αναγκαίου χρήματος για την αγορά μιας μονάδας **ιδιωτικού αγαθού**, έχοντας πρώτα διευκρινίσει πώς κάποια συγκεκριμένα αγαθά, τα λεγόμενα **δημόσια αγαθά**, έχουν μια εγγενή και όχι ρητά διατυπωμένη τιμή. Τέλος, θα μιλήσουμε για τα νομίσματα και τις συναλλαγματικές ισοτιμίες έναντι του νομίσματός μας, του ευρώ.

2.1 Ιστορία του χρήματος

Το χρήμα είναι η λογιστική **μονάδα** που χρησιμοποιούμε για να καθορίσουμε την αξία ενός αγαθού ή μιας υπηρεσίας. Το χρήμα, στην κυρίαρχη μορφή του, μετρητά και τραπεζικές καταθέσεις (οι οποίες ονομάζονται και τραπεζικό χρήμα), χρησιμοποιείται τόσο ως **μέσο πληρωμής** όσο και ως μέσο αποθήκευσης αξίας.

Ο αντιπραγματισμός

Ως γενική αρχή, κάθε αντικείμενο, π.χ. αλάτι, κοχύλια ή πολύτιμα μέταλλα, μπορεί να επιτελέσει τις λειτουργίες του χρήματος, εφόσον όλα τα μέλη μιας κοινότητας συμφωνούν να του αποδώσουν αυτές τις λειτουργίες.

Υπό αυτή την έννοια, το χρήμα είναι γέννημα μιας **κοινωνικής σύμβασης** που ενισχύεται με την πάροδο του χρόνου από νομικούς κανόνες. Αυτή η σύμβαση έχει εξελιχθεί με το πέρασμα των αιώνων και οι κοινωνίες την τηρούν για να διευκολύνουν τις συναλλαγές και το εμπόριο. Ας θυμηθούμε τον Αριστοτέλη (*Ηθικά Νικομάχεια*, 1133a): *οἷον δ' ὑπάλλαγμα τῆς χρείας τὸ νόμισμα γέγονε κατὰ συνθήκην· καὶ διὰ τοῦτο τοῦτομα ἔχει νόμισμα, ὅτι οὐ φύσει ἀλλὰ νόμῳ ἐστὶ, καὶ ἐφ' ἧμιν μεταβαλεῖν καὶ ποιῆσαι ἄχρηστον* (σαν ένα είδος ανταλλάξιμου αντιπροσώπου της ανάγκης δημιουργήθηκε με κοινή συμφωνία το νόμισμα· και είναι αυτός ο λόγος που λέγεται με αυτή τη λέξη, γιατί χρωστάει την ύπαρξή του όχι στη φύση, αλλά στον νόμο, και εξαρτάται από μας να το μεταβάλουμε ή να το αχρηστέψουμε)*.

Το νόμισμα-εμπόρευμα

Οι ιστορικοί εξακολουθούν να διαφωνούν μεταξύ τους ως προς το κατά πόσον υπήρξαν ποτέ σύνθετες κοινωνίες που βασίζονταν στον αντιπραγματισμό, δηλαδή στην ανταλλαγή ενός εμπορεύματος με ένα άλλο. Ακόμη και αν υπήρξε τέτοιο σύστημα ανταλλαγής, δεν φαίνεται να είχε μεγάλη διάρκεια, διότι σίγουρα θα παρουσίαζε πολλές δυσκολίες.

Η κύρια δυσκολία είναι γνωστή ως **διπλή σύμπτωση αναγκών**: στον αντιπραγματισμό, κάθε ανταλλαγή, για παράδειγμα ενός αλόγου με μια παρτίδα υφασμάτων, εξαρτάται από το αν ο ένας συμβαλλόμενος έχει ακριβώς αυτό που χρειάζεται ο άλλος τη συγκεκριμένη στιγμή. Το άλλο σημαντικό μειονέκτημα είναι η δυσκολία προσδιορισμού της σχετικής αξίας των αγαθών – «πόσο αξίζει το άλογό μου σε σύγκριση με τα υφάσματά σου;» – και αυτό επιμηκύνει τους χρόνους και περιπλέκει τις συνθήκες της διαπραγμάτευσης.

Οι πρώτες μορφές χρήματος, το **νόμισμα-εμπόρευμα**, προέκυψαν από τη χρήση εμπορευμάτων αναγνωρισμένης χρησιμότητας ή αξίας, όπως το ελεφαντόδοντο, τα πολύτιμα μέταλλα και το αλάτι, το οποίο χρησίμευε για τη συντήρηση των τροφίμων. Αυτά τα είδη εμπορευμάτων καθιερώθηκαν και επικράτησαν, γιατί μπορούσαν να μεταφερθούν από πολύ μακριά, δεν ήταν αλλοιώσιμα και ήταν διαιρετά. Όσον αφορά τα πολύτιμα μέταλλα, όπως ο χρυσός, ετίθετο ακόμη το πρόβλημα της επαλήθευσης του δηλωμένου βάρους και της καθαρότητας του μετάλλου από το οποίο ήταν φτιαγμένα: γι' αυτό τον

Η εφεύρεση των χαρτονομισμάτων

* Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, *Ψηφιακή Βιβλιοθήκη της Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας*.

λόγο χρησιμοποιήθηκε η λυδία λίθος ή «**λυδία πέτρη**», η οποία ήταν μια μαύρη μεταλλική πλάκα με βάση το πυρίτιο που επέτρεπε την επαλήθευση της ποιότητας του χρυσού, με βάση τα ίχνη μετάλλου που έμεναν πάνω της.

Το νόμισμα
εμπιστοσύνης

Με την **κοπή νομίσματος** (κερμάτων) από πολύτιμο μέταλλο επιλύθηκαν πολλά από αυτά τα προβλήματα, αφού το μέγεθος του νομίσματος ή τα σημάδια που είχαν χαράξει πάνω του συνδέονταν άμεσα με την αξία **που εγγυόταν μια κρατική αρχή**.

Όμως και η κοπή νομίσματος είχε κόστος, καθώς το μέταλλο που χρησιμοποιούνταν για τα νομίσματα δεν μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για άλλους σκοπούς. Κόστος προκαλούσε επίσης η ανάγκη φύλαξης του νομίσματος με ασφάλεια. Για αυτό τον λόγο, πολλοί μονάρχες έθεταν σε κυκλοφορία τις λεγόμενες «υποβαθμίσεις», κόβοντας νόμισμα με όλο και μικρότερη πραγματική περιεκτικότητα σε πολύτιμο μέταλλο, σε σχέση με τη δηλούμενη.

Στην περιοχή της Μεσογείου και στην Ευρώπη, το μεταλλικό νόμισμα ήταν το κύριο μέσο πληρωμής επί περισσότερα από δύο χιλιάδες χρόνια: από τον 6ο αιώνα π.Χ. περίπου, όταν εμφανίστηκαν τα πρώτα νομίσματα στην αρχαία Λυδία, μέχρι τον 14ο-16ο αιώνα, όταν καθιερώθηκαν στην Ευρώπη τα πρώτα **χαρτονομίσματα/τραπεζογραμμάτια**.

Τα χαρτονομίσματα ήταν χάρτινα σημειώματα που εξέδιδαν **τράπεζες**, οι οποίες συγκέντρωναν τον χρυσό και τα πολύτιμα μέταλλα και πιστοποιούσαν την αξία τους σε ένα έγγραφο ή «χαρτί». Αυτά τα «χαρτιά» έφεραν την υπόσχεση ότι μπορούσαν να μετατραπούν σε μεταλλικό νόμισμα στα διάφορα υποκαταστήματα των συγκεκριμένων τραπεζών· ήταν μια υπόσχεση που διευκόλυνε τη χρήση τους ως μέσου πληρωμής. Αυτό, όμως, οδηγούσε συχνά τις τράπεζες στον πειρασμό να «τυπώσουν» πολύ περισσότερα χαρτονομίσματα από την αξία των καταθέσεων χρυσού που είχαν στην κατοχή τους, εκθέτοντας έτσι τον εαυτό τους σε κίνδυνο αφερεγγυότητας.

Για να διασφαλιστεί λοιπόν η αξιοπιστία των τραπεζών, σταδιακά, σε κάθε χώρα η έκδοση τραπεζογραμμάτων ρυθμίστηκε από την κρατική νομοθεσία και τελικά ανατέθηκε **μονοπωλιακά** σε έναν μόνο φορέα: την **κεντρική τράπεζα**.

Αρχικά, οι κεντρικές τράπεζες, από την εμφάνισή τους στο δεύτερο μισό του 17ου αιώνα – με πρώτες τις τράπεζες της Σουηδίας και της Αγγλίας – μέχρι και το μεγαλύτερο μέρος του 20ού αιώνα, είχαν την υποχρέωση να διαθέτουν απόθεμα χρυσού ανάλογο με την αξία του χρήματος που εξέδιδαν. Αυτή η αρχή εγκαταλείφθηκε σταδιακά τον 20ό αιώνα. Το 1971, ο Πρόεδρος των ΗΠΑ Ρίτσαρντ Νίξον ανακοίνωσε την αναστολή της μετατρεψιμότητας του δολαρίου σε χρυσό.

Έτσι σήμανε το τέλος του μεταλλικού συστήματος, στο οποίο είχε βασιστεί η λειτουργία της έκδοσης νομίσματος, και ξεκίνησε η εποχή του παραστατικού χρήματος (fiat money), δηλαδή του χρήματος που η αξία του δεν αντικατοπτρίζει την αξία του υλικού από το οποίο έχει κατασκευαστεί ή στο οποίο μπορεί να μετατραπεί, αλλά την αξία που έχει σύμφωνα με την απόφαση (fiat στα λατινικά σημαίνει «να είναι έτσι») της αρμόδιας νομισματικής Αρχής. Έτσι, η αξία του νομίσματος σήμερα βασίζεται στην εμπιστοσύνη στη δημόσια Αρχή που εγγυάται την αξία του, δηλαδή στην Κεντρική Τράπεζα.

ΠΛΑΙΣΙΟ

Η υποβάθμιση του μεταλλικού νομίσματος

Η υποβάθμιση του νομίσματος ήταν η πρακτική της μείωσης της αξίας του με νομοθετικό διάταγμα ή με απλή αλλαγή της «συνταγής» που χρησιμοποιούσαν τα νομισματοκοπεία για την κοπή του, παράγοντας νομίσματα ίσης ονομαστικής αξίας με τα παλιά, αλλά με μικρότερο περιεχόμενο σε πολύτιμο μέταλλο.

Πρόκειται για πανάρχαια πρακτική και ίχνη της απαντώνται στη λογοτεχνία κάθε εποχής, ξεκινώντας από τον Αριστοφάνη. Ο μεγάλος Έλληνας κωμικός ποιητής έζησε σε μια ιδιαίτερα ταραγμένη περίοδο, την περίοδο του Πελοποννησιακού Πολέμου, κατά τη διάρκεια του οποίου η Αθήνα υπέβαλε το νόμισμά της σε σημαντική υποτίμηση. Στην κωμωδία του *Βάτραχοι* (405 π.Χ.), βρίσκουμε το εξής απόσπασμα: *πολλάκις γ' ἡμῖν ἔδοξεν ἡ πόλις πεπονθέναι ταύτ' ὃν εἶς τε τῶν πολιτῶν τοὺς καλοὺς τε κάγαθους εἶς τε τὰρχαῖον νόμισμα καὶ τὸ καινὸν χρυσίον* (το ίδιο που παθαίνει η πόλη με το νόμισμα, παλιό και καινούριο, το ίδιο πράγμα – το σκεφτήκαμε καλά – κάνει και με τους πολίτες, καλούς και κακούς.) *Οὔτε γὰρ τούτοις οὐσὶν οὐ κεκιβδηλευμένοις, ἀλλὰ καλλίστοις ἀπάντων, ὡς δοκεῖ, νομισμάτων καὶ μόνοις ὀρθῶς κοπεῖσι καὶ κεκωδωνισμένοις ἔν τε τοῖς Ἕλλησι καὶ τοῖς βαρβάροισι πανταχοῦ χρώμεθ' οὐδέν, ἀλλὰ τούτοις τοῖς πονηροῖς χαλκίοις χθές τε καὶ πρῶην κοπεῖσι τῷ κακίστῳ κόμματι.* (Τα παλιά νομίσματά μας, γνήσια κι όχι κάλπικα, που πιο ωραία, το ξέρουν όλοι, δεν υπάρχουν πουθενά, που σωστή η κοπή τους είναι, μόνο αυτή, και που περνούν και στις χώρες των βαρβάρων κι όπου εἶν' Ἕλληνες, εμεῖς δεν τα θέλουμε· οι μπακίρες μοναχά κυκλοφορούν που κοπήκαν τελευταία κι εἶναι ελεεινή η κοπή).*

Πολύ σύντομα το «κακό νόμισμα έδιωχνε από την κυκλοφορία το καλό», ένας κανόνας γνωστός ως ο Νόμος του Γκρέσχάμ (Gresham's Law), που ονομάστηκε έτσι από τον Άγγλο τραπεζίτη ο οποίος τον επινόησε τον 16ο αιώνα: Αν το νόμισμα που κυκλοφορεί σήμερα είναι υποδεέστερο από εκείνο που κυκλοφορούσε στο παρελθόν, επειδή περιέχει λιγότερο πολύτιμο μέταλλο, οι άνθρωποι θα αποθησαυρίζουν το παλιό νόμισμα (το καλό, που δεν έχει υποβαθμιστεί) και θα χρησιμοποιούν το νέο (το κακό, που έχει μικρότερη αξία) μόνο για τις συναλλαγές τους.

*. Μετάφραση Θρασύβουλου Σταύρου, 1967, όπως δημοσιεύεται στο Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, Ψηφιακή Βιβλιοθήκη της Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας.

ΠΛΑΙΣΙΟ

Η κοινωνική ζημιά που προξενούσε η πρακτική της υποβάθμισης του νομίσματος είναι και αυτή πανάρχαια: οι σχετικές ενέργειες ανακοινώνονταν συχνά ως μέτρα που υπηρετούσαν το δημόσιο συμφέρον, αλλά οι άνθρωποι της εποχής αντιλαμβάνονταν πάντα ποιος έβγαине πραγματικά κερδισμένος από αυτή την ιστορία. Τον 17ο αιώνα, ο μεγάλος Ιταλός οικονομολόγος Φερντινάντο Γκαλιάνι (Ferdinando Galiani) κατήγγειλε τη σύνδεση μεταξύ της υποβάθμισης των μεταλλικών νομισμάτων και του **πληθωρισμού**. Είναι χρήσιμο να ξαναδούμε λίγο τη συλλογιστική του, παρ' ότι περιέχει αφηρημένα και πιο απλουστευμένα παραδείγματα, γιατί μας κάνει να καταλάβουμε τη σημαντική σχέση που υπάρχει μεταξύ νομίσματος και τιμών, η οποία εξακολουθεί να ισχύει και σήμερα, παρ' ότι με πολύ διαφορετική μορφή.

Ας υποθέσουμε λοιπόν ότι υπάρχει ένα νόμισμα πάνω στο οποίο είναι γραμμένος ο αριθμός 5, αριθμός που αντιστοιχεί στο βάρος του σε γραμμάρια χρυσού. Ας φανταστούμε τώρα ότι, με νομοθετικό διάταγμα, ο πρίγκιπας κηρύσσει ότι από μία ημερομηνία και έπειτα θα πρέπει να αναγράφεται πάνω σε αυτά τα κέρματα ο αριθμός 10 αντί του 5. Εύκολα μπορεί να φανταστεί κάποιος τι θα συμβεί: η ποσότητα χρυσού στα κέρματα είναι η ίδια όπως και πριν, αλλά εκείνοι που είχαν 10 κέρματα των 5 θα έχουν τώρα 10 κέρματα των 10. Ηχεί ως κάτι καλό για όλους, σωστά; Και όμως δεν είναι έτσι: είναι καλό για όσους έχουν χρέη (και αυτός που είχε το μεγαλύτερο χρέος, ακόμα κι εκείνη την εποχή, ήταν το κράτος) γιατί μπορούν τώρα να εξοφλήσουν ένα χρέος που ανέρχεται σε 100 με μόνο 10 κέρματα αντί για 20. Αντίθετα, οι πιστωτές εισπράττουν τον μισό χρυσό από αυτόν που περίμεναν! Έχει όμως και χειρότερα: οι έμποροι και οι παραγωγοί, μόλις καταλάβουν την απάτη, θα διπλασιάσουν τις τιμές, για να ξαναφτάσουν στα προηγούμενα κέρδη τους· άρα, μετά από κάποιο χρονικό διάστημα, όλες οι τιμές θα αναθεωρηθούν προς τα πάνω... ακυρώνοντας τα αποτελέσματα του νομοθετικού διατάγματος. Ωστόσο, στο συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, ο πρίγκιπας μπορεί να επωφεληθεί από τον πληθωρισμό, για παράδειγμα για να εξοφλήσει τα χρέη του ή για να πληρώσει λιγότερα στους υπαλλήλους και τους προμηθευτές του.

FOCUS

Η προέλευση του χαρτονομίσματος

Το χαρτονόμισμα ή, αλλιώς, τραπεζογραμμάτιο γεννήθηκε από την ανάγκη ανταπόκρισης στις νέες απαιτήσεις για πρακτικότητα και αποδοτικότητα που υπαγορεύει η εμπορική ανάπτυξη, απαιτήσεις που δεν μπορούσαν να ικανοποιηθούν πλήρως μόνο με τη χρήση μεταλλικού νομίσματος.

Τα τραπεζογραμμάτια

Στο τέλος του 14ου αιώνα, χρυσοχόοι και έμποροι άρχισαν να εκδίδουν αποδείξεις σε χαρτί, ανταλλάξιμες με πολύτιμο μέταλλο που τους έδιναν οι έμποροι να φυλάξουν. Ήταν τα λεγόμενα τραπεζογραμμάτια, τα οποία δήλωναν τη συνολική αξία των τιμαλφών που τους είχαν καταθέσει και περιείχαν την υπόσχεση επιστροφής τους. **Η κατάθεση πολύτιμου μετάλλου** συνέφερε γιατί οι χρυσοχόοι-τραπεζίτες ήταν ειδικοί στην πρόληψη των κλοπών, στη φύλαξη τιμαλφών και στη μεταφορά τους.

Οι χρυσοχόοι-τραπεζίτες

Το δίκτυο επιχειρηματικών σχέσεων, που οργανώθηκε με το πέρασμα του χρόνου από τους χρυσοχόους-τραπεζίτες, και τα διάφορα πιστωτικά μέσα που αναπτύχθηκαν μείωσαν **τους κινδύνους και το κόστος μεταφοράς πολύτιμου μετάλλου**. Όταν ταξίδευε κάποιος, αρκούσε να μεταφέρει μαζί του τα έγγραφα που είχε εκδώσει ο τραπεζίτης και να τα παραδώσει στον ανταποκριτή του στον τόπο άφιξης για να εισπράξει το αντίτιμο σε πολύτιμο μέταλλο, που ήταν μ' αυτό τον τρόπο διαθέσιμο σε έναν τόπο διαφορετικό από εκείνον όπου είχε κατατεθεί αρχικά.

Ο όρος «**τραπεζογραμμάτιο**» σημαίνει «γραμμάτιο τράπεζας». Τα πλεονεκτήματα του τραπεζογραμματίου έγιναν άμεσα ορατά. Η πληρωμή ολοκληρωνόταν με το απλό πέρασμα από χέρι σε χέρι, χωρίς να απαιτείται η πραγματική μεταφορά του ισοδυνάμου σε μεταλλικό νόμισμα. Αυτό το νέο σύστημα ήταν αποτελεσματικό και βολικό. Τα αιτήματα μετατροπής των τραπεζογραμματίων σε πολύτιμο μέταλλο μειώνονταν όλο και περισσότερο και το χαρτονόμισμα έγινε το κύριο μέσο πληρωμής στο εμπόριο. Πρέπει να θυμίσουμε ότι, εκτός Ευρώπης, τα τραπεζογραμμάτια εμφανίστηκαν πολύ νωρίτερα: ήδη τον 13ο αιώνα ο Μάρκο Πόλο, στα *Εκατομμύριά* του, μιλά για τη χρήση χαρτονομισμάτων στην Κίνα, εξηγεί τη δημιουργία τους, κατατάσσει τα γραμμάτια ανάλογα με τη μορφή και την αξία τους, και αναφέρεται στη χρήση τους στις εμπορικές συναλλαγές.

2.2 Ηλεκτρονικό χρήμα και ψηφιακά νομίσματα

ΚΥΡΙΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥ ΧΡΗΜΑΤΟΣ			
ΝΟΜΙΚΟ ΚΑΘΕΣΤΟΣ	ΥΛΙΚΗ		ΨΗΦΙΑΚΗ
	ΜΗ ΡΥΘΜΙΣΜΕΝΟ	ΟΡΙΣΜΕΝΑ ΕΙΔΗ ΤΟΠΙΚΩΝ ΝΟΜΙΣΜΑΤΩΝ	ΚΡΥΠΤΟΝΟΜΙΣΜΑΤΑ
	ΡΥΘΜΙΣΜΕΝΟ	ΤΡΑΠΕΖΟΓΡΑΜΜΑΤΙΑ ΚΑΙ ΚΕΡΜΑΤΑ	ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΟ ΧΡΗΜΑ ΚΑΙ ΤΡΑΠΕΖΙΚΟ ΧΡΗΜΑ

Τα νομισματικά μέσα που είναι σήμερα διαθέσιμα δεν εξαντλούνται στα κέρματα και τα χαρτονομίσματα. Αντίθετα, το μεγαλύτερο μέρος του χρήματος που κυκλοφορεί αποτελείται πλέον από απλές **λογιστικές εγγραφές**, δηλ. αφορά τα υπόλοιπα των τραπεζικών λογαριασμών οικογενειών και επιχειρήσεων. Πράγματι, το μεγαλύτερο μέρος των συναλλαγών σήμερα πραγματοποιείται **ηλεκτρονικά**, χωρίς ανταλλαγή μετρητών, με χρήση των κεφαλαίων που είναι διαθέσιμα στους λογαριασμούς μας. Θα εμβαθύνουμε στο τραπεζικό χρήμα και στα διάφορα μέσα πληρωμής στο τρίτο κεφάλαιο, αλλά μπορούμε εδώ να επισημάνουμε άλλα πρόσφατα παραδείγματα αυτής της διαδικασίας προοδευτικής απούλοποίησης των νομισματικών μέσων: το ψηφιακό χρήμα και τα εικονικά νομίσματα.

Ψηφιακό
χρήμα

Το **ψηφιακό χρήμα**, που μπορεί να είναι σε ευρώ ή άλλα νομίσματα τα οποία κυκλοφορούν νόμιμα, αποτελεί πίστωση που εκδίδεται από εξουσιοδοτημένους ενδιαμέσους έναντι παραλαβής κεφαλαίων (μετρητών ή τραπεζικού χρήματος) και μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την πραγματοποίηση πληρωμών: για παράδειγμα, το ποσό με το οποίο φορτίζεται (ή αλλιώς «πιστώνεται») μια προπληρωμένη κάρτα, με την οποία μπορούν να πραγματοποιηθούν ηλεκτρονικές αγορές στο διαδίκτυο. Αν το παραδοσιακό νόμισμα, χάρτινο ή μεταλλικό, περιέχει μια σειρά υλικών στοιχείων που καθιστούν δύσκολη την παραποίησή του, το ψηφιακό χρήμα και οι ηλεκτρονικές πληρωμές προστατεύονται από μηχανισμούς **ηλεκτρονικής ασφάλειας**, που καθιστούν για παράδειγμα περισσότερο πολύπλοκη την «παραποίηση» μιας μεταφοράς χρημάτων.

Τα πλεονεκτήματα των ψηφιακών νομισμάτων

Τα λεγόμενα εικονικά νομίσματα (ή ψηφιακά νομίσματα ή κρυπτοστοιχεία ή κρυπτονομίσματα) είναι ψηφιακές αναπαραστάσεις αξίας, που χρησιμοποιούνται από ένα δίκτυο προσώπων ως μέσο συναλλαγής ή που τηρούνται για κερδοσκοπικές επενδύσεις και μπορούν να μεταβιβαστούν, να γίνουν αντικείμενο διαπραγμάτευσης ή να αρχειοθετηθούν ηλεκτρονικά: το πιο γνωστό είναι το **Bitcoin**. Τα νομίσματα αυτά δημιουργούνται από **ιδιώτες**, οι οποίοι δραστηριοποιούνται στο διαδίκτυο, και μπορούν να χρησιμοποιηθούν για τη μεταβίβαση αξίας στο εσωτερικό μιας κοινότητας ατόμων, τα οποία είναι διατεθειμένα να τα δεχθούν ως αντάλλαγμα για αγαθά ή υπηρεσίες· η μεταβίβαση δεδομένων από το ένα πρόσωπο στο άλλο πραγματοποιείται βάσει κανόνων πληροφορικής και κρυπτογραφικών κανόνων, από την τήρηση των οποίων πηγάζει και η αμοιβαία εμπιστοσύνη των συμμετεχόντων.

Τα εικονικά νομίσματα δεν αποτελούν την ψηφιακή μορφή των κοινών, νομίμως κυκλοφορούντων, νομισμάτων (όπως το ευρώ ή το δολάριο). Επίσης, δεν πρέπει να συγχέονται με τα παραδοσιακά ηλεκτρονικά μέσα πληρωμής (όπως χρεωστικές κάρτες ή τραπεζικά εμβάσματα). Τα εικονικά νομίσματα δεν εκδίδονται από κεντρική τράπεζα, δεν αποτελούν νόμιμο μέσο πληρωμής και δεν είναι υποχρεωτικό να γίνονται αποδεκτά για την εκπλήρωση χρηματικών υποχρεώσεων. Κυρίως, όμως, δεν προστατεύονται νομικά από κάποιο κράτος κι έχουν αξία μόνο εντός της ομάδας των ατόμων που αποφασίζει να τα χρησιμοποιήσει.

Είναι επομένως επικίνδυνο να χρησιμοποιούμε εικονικά νομίσματα λόγω της **απουσίας νομικής ή συμβατικής προστασίας**, της έλλειψης τρόπων ελέγχου και εποπτείας σχετικά με το ποιος τα εκδίδει και τα τηρεί, της έλλειψης εγγύησης των ποσών που έχουν κατατεθεί, της πιθανότητας ισχυρών διακυμάνσεων της «τιμής» και της μόνιμης απώλειας της αξίας τους εξαιτίας δυσλειτουργιών, ηλεκτρονικών επιθέσεων, απώλειας κωδικών πρόσβασης και πολλών άλλων. Τέλος, όπως είπαμε, το εικονικό νόμισμα δεν είναι ψηφιακή αναπαράσταση της αξίας νόμιμου νομίσματος, έχει αξία μόνο εντός της ομάδας των ατόμων που είναι πρόθυμα να το δεχθούν και μπορεί να ενέχει σημαντικούς κινδύνους για όποιον το χρησιμοποιεί.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

Κρυπτογραφία και μυστικοί κώδικες

Σκοπός: Να καταλάβουμε τη σημασία ενός μυστικού κωδικού για την ασφάλεια.

Σύνδεση με άλλα γνωστικά αντικείμενα: Ιστορία, Πληροφορική.

Διάρκεια: Μία ώρα.

Τρόπος διεξαγωγής: Η κρυπτογραφία είναι η τελευταία κληρονόμος των «μυστικών κωδίκων» που ανέκαθεν χρησιμοποιούσαν έμποροι, στρατιωτικοί και πολιτικοί για να ανταλλάσσουν μηνύματα. Ρωτάμε τα παιδιά αν γνωρίζουν μυστικούς κώδικες, δηλαδή συστήματα μετάδοσης πληροφοριών με προστατευμένο τρόπο. Αν δεν γνωρίζουν, τα προσκαλούμε να τους αναζητήσουν στη βιβλιοθήκη ή στο διαδίκτυο και να τους προτείνουν στην τάξη την επόμενη φορά, ως εργασία για το σπίτι.

Δοκιμάζουμε έναν μυστικό κώδικα και βλέπουμε αν είναι εύκολο να τον καταλάβουμε. Για να λειτουργεί ένας κώδικας, πρέπει να εγγυάται μια κάποια «αδιαφάνεια» (δεν πρέπει δηλαδή να είναι δυνατόν να καταλάβει το μήνυμα κάποιος που δεν γνωρίζει των κώδικα) και, αντίστροφα, να διασφαλίζει επαρκή διαφάνεια για τον παραλήπτη (που πρέπει να μπορεί να καταλάβει το μήνυμα, αν γνωρίζει τον κώδικα). Ποιοι είναι οι κώδικες που μοιάζουν να λειτουργούν καλύτερα;

Για να συνεχίσουμε, μπορούμε να εμβαθύνουμε στην τάξη στο θέμα της κρυπτογραφίας, αναφερόμενοι στην ιστορία του κώδικα Enigma και του Alan Turing που οδήγησε στην επινόηση της Πληροφορικής. Η ιστορία περιγράφεται και στην ταινία *Παιχνίδι της μίμησης* (*The Imitation Game*, 2014) του Morten Tyldum.

2.3 Οι λειτουργίες του χρήματος

Όπως επισημάνθηκε στην αρχή αυτού του κεφαλαίου, στις σύγχρονες οικονομίες το χρήμα επιτελεί **τρεις λειτουργίες**: είναι λογιστική μονάδα, μέσο πληρωμής και μέσο αποθήκευσης αξίας.

Λογιστική μονάδα (μέτρο αξίας): το χρήμα χρησιμεύει ως λογιστική μονάδα, δηλαδή ως μονάδα στην οποία εκφράζονται οι τιμές όλων των αγαθών ή υπηρεσιών με ομοιογενή και εύκολα συγκρίσιμο τρόπο.

Μέσο πληρωμής (διευκόλυνση συναλλαγών): το χρήμα είναι αποτελεσματικό μέσο πληρωμής, καθώς επιτρέπει να ξεπεραστούν όλες οι δυσκολίες μιας οικονομίας αντιπραγματισμού. Απαραίτητη και επαρκής προϋπόθεση για να μπορεί το χρήμα να επιτελέσει αυτή τη λειτουργία είναι η σιγουριά ότι θα γίνεται αποδεκτό από όλους, με βάση την εμπιστοσύνη ή τον νόμο.

Μέσο αποθήκευσης αξίας (αποταμίευση): μπορούμε να αποταμιεύσουμε το χρήμα για να το καταναλώσουμε στο μέλλον. Αυτή η λειτουργία βασίζεται στην εμπιστοσύνη ότι θα διατηρήσει την αξία του στο πέρασμα του χρόνου, δηλαδή δεν θα χάσει την αγοραστική του δύναμη. Αυτό το χαρακτηριστικό συνδέει άρρηκτα το χρήμα με το επίπεδο των τιμών ή πιο συγκεκριμένα με την πορεία τους στον χρόνο. Πληθωρισμός και αποπληθωρισμός, για τα οποία θα μιλήσουμε λίγο παρακάτω, είναι δύο συνθήκες που υποβάλλουν τη λειτουργία του χρήματος ως αποθεματικού αξίας σε δοκιμασία.

2.4 Η αξία του χρήματος

Για να μπορέσουμε να μιλήσουμε για την αξία του χρήματος, πρέπει να αναφερθούμε στην **αγοραστική του δύναμη**, δηλαδή στην ποσότητα και το είδος των εμπορευμάτων με τα οποία μπορούμε να το ανταλλάξουμε. Αυτό σημαίνει ότι όσο υψηλότερες είναι οι τιμές τόσο μικρότερη είναι η αξία μιας νομισματικής μονάδας.

Για να σιγουρευτούμε ότι η αξία του χρήματος θα διατηρηθεί στον χρόνο, οι τιμές πρέπει να παραμείνουν σταθερές. Όταν αυτό δεν συμβαίνει, τότε μπορεί να έχουμε δύο αντίθετα φαινόμενα: τον πληθωρισμό και τον αποπληθωρισμό.

Ο **πληθωρισμός** είναι μια διαδικασία προοδευτικής **αύξης** του γενικού επιπέδου των τιμών. Μπορεί να εξαρτάται από διάφορους παράγοντες: μεταξύ των πιο σημαντικών, διακρίνουμε τους εξής: έχει εισρεύσει στο σύστημα υπερβολικά μεγάλη ποσότητα χρήματος σε σχέση με την ποσότητα των διαθέσιμων αγαθών (νομισματικοί παράγοντες) ή υπάρχουν άλλες αιτίες που προκαλούν υπερβάλλουσα ζήτηση αγαθών, ιδίως όταν η προσφορά δεν μπορεί να ανταποκριθεί με την ίδια ταχύτητα (παράγοντες από την πλευρά της ζήτησης και της προσφοράς). Επιπλέον, η πληθωριστική διαδικασία μπορεί να οφείλεται σε παρατεταμένη αύξηση του κόστους των παραγωγικών συντελεστών και των ενδιάμεσων αγαθών.

Γιατί
ανεβαίνουν
οι τιμές

Το κύριο στατιστικό εργαλείο για να υπολογίσουμε τον πληθωρισμό σε μια δεδομένη χρονική στιγμή είναι ο **Δείκτης Τιμών Καταναλωτή (ΔΤΚ)**. Ο δείκτης αυτός υπολογίζεται με βάση ένα «**καλάθι**» αγαθών και υπηρεσιών που καταναλώνουν τα νοικοκυριά. Κάθε προϊόν στο καλάθι αυτό έχει μια τιμή, η οποία μπορεί να μεταβληθεί με την πάροδο του χρόνου. Ο ετήσιος ρυθμός πληθωρισμού είναι η τιμή του συνολικού καλαθιού έναν συγκεκριμένο μήνα σε σύγκριση με την τιμή που είχε τον ίδιο μήνα ένα έτος νωρίτερα.

Τέλος, συγκρίνονται οι δαπάνες για την απόκτηση του ίδιου καλαθιού σε δύο διαφορετικές χρονικές στιγμές κι έτσι καταλήγουμε σε έναν Δείκτη Τιμών Καταναλωτή. Ας δούμε ένα απλουστευμένο παράδειγμα σε μια υποθετική κατάσταση με δύο μόνο αγαθά στο καλάθι: τη βενζίνη και το ψωμί.

	Τιμή αμόλυβδης βενζίνης	Μέση κατανάλωση βενζίνης σε ένα έτος	Τιμή ψωμιού	Μέση κατανάλωση ψωμιού σε ένα έτος
2015	€1,6/λίτρο	200 λίτρα	€4/κιλό	15 kg
2016	€1,7/λίτρο	200 λίτρα	€4,5/κιλό	15 kg

Σε αυτή την περίπτωση, οι απαραίτητες δαπάνες για την απόκτηση του καλαθιού ήταν:

- το 2015: $(€1,6 \times 200) + (€4 \times 15) = €380$
- το 2016: $(€1,7 \times 200) + (€4,5 \times 15) = €407,5$

Επομένως ο πληθωρισμός, όπως μετρήθηκε από τον ΔΤΚ, ήταν 7,2%. Πράγματι, υπολογίζοντας τη διαφορά μεταξύ της δαπάνης κατά τα δύο έτη και διαιρώντας με τη δαπάνη του έτους βάσης, καταλήγουμε στο ποσοστό της αύξησης:

$$(€407,5 - €380)/€380 = 0,072 = 7,2\%$$

Πληθωρισμός και αγοραστική δύναμη

Ο υψηλός πληθωρισμός γενικά θεωρείται πρόβλημα, κυρίως επειδή οι τιμές και οι μισθοί δεν μεταβάλλονται συγχρόνως: αυτό τείνει να δημιουργεί επιπτώσεις στην **αγοραστική δύναμη** των ατόμων, μεταξύ των οποίων τείνουν να πλήττονται περισσότερο οι έχοντες σταθερό εισόδημα.

Επιπλέον, δημιουργεί ανασφάλεια σχετικά με τη μελλοντική αγοραστική δύναμη του χρήματος: το να μην ξέρουμε πόσο θα αξίζουν τα χρήματα και τα κέρδη μας στο μέλλον δεν μας βοηθά να αποφασίσουμε αν θα αποταμιεύσουμε ή θα επενδύσουμε τα χρήματά μας και η επιλογή που θα κάνουμε μπορεί εύκολα να αποδειχθεί εσφαλμένη. Όταν ο πληθωρισμός είναι μέτριος, τα άτομα μπορούν να τον αντιμετωπίσουν. Τα σοβαρά προβλήματα εμφανίζονται όταν ο πληθωρισμός φτάνει σε πολύ υψηλά επίπεδα, όπως συνέβη στην Ιταλία και στην Ελλάδα κατά τις δεκαετίες του '70 και του '80.

Ή, για να δώσουμε ακραία παραδείγματα υπερπληθωρισμού, όπως συνέβη στις αρχές της δεκαετίας του 2000 στη Ζιμπάμπουε. Οι τιμές ανέβηκαν τόσο πολύ και τόσο γρήγορα που για να αγοράσει κανείς μια μπίρα χρειαζόταν πολλά δισεκατομμύρια! Επειδή ήταν αδύνατο να διαχειριστεί τόσο χρήμα, η κεντρική τράπεζα τύπωνε χαρτονομίσματα όλο και μεγαλύτερης αξίας (ένα χαρτονόμισμα το 2009 είχε ονομαστική αξία 100.000 δισεκατομμύρια δολάρια Ζιμπάμπουε), τροφοδοτώντας έναν φαύλο κύκλο αύξησης των τιμών.

Ο **αποπληθωρισμός** (στα ελληνικά, ο όρος προέρχεται από το στερητικό «από» και το ουσιαστικό «πληθωρισμός», το οποίο ετυμολογείται από την «πληθώρα», αρχαία λέξη που σημαίνει «κορεσμός») εμφανίζεται όταν οι τιμές **μειώνονται** προοδευτικά με το πέρασμα του χρόνου.

Η μεταβολή του Δείκτη Τιμών Καταναλωτή σε αυτή την περίπτωση είναι λοιπόν αρνητική. Αν ο πληθωρισμός γενικά οφείλεται σε αυτό που μπορούμε να θεωρήσουμε ως «υπερθέρμανση» των συναλλαγών, ο αποπληθωρισμός προέρχεται από μια αντίθετη διαδικασία υπερβολικής επιβράδυνσής τους. Αντίθετα με ό,τι μπορεί να σκεφτεί κάποιος, ο αποπληθωρισμός είναι εξίσου επιζήμιος – αν όχι και επιβλαβέστερος – από τον πληθωρισμό. Το κύριο πρόβλημα είναι ότι, αν οι τιμές κατεβαίνουν, τα άτομα τείνουν να περιμένουν και άλλες μειώσεις και γι' αυτό καθυστερούν τις αγορές. Η χαμηλότερη κατανάλωση μπορεί να οδηγήσει σε μια καθοδική σπείρα, που προκαλεί μείωση της παραγωγής και των αναμενόμενων κερδών των επιχειρήσεων, με αρνητικές επιπτώσεις στην ανάπτυξη και στην απασχόληση.

Για να αποφευχθεί αυτός ο κίνδυνος, σήμερα στην ευρωζώνη θεωρείται ότι η σταθερότητα των τιμών επιτυγχάνεται με ποσοστό πληθωρισμού κοντά στο 2% μεσοπρόθεσμα, το οποίο θεωρείται συμβατό με ένα καλό επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

Πίσω στον χρόνο

- Σκοπός:** Να ανακαλύψουμε ποιες περίοδοι υψηλού πληθωρισμού έχουν καταγραφεί στην αρχαιότητα, ξεκινώντας από το βασίλειο της αρχαίας Αιγύπτου και από την ύστερη περίοδο των Σουμερίων (2100 π.Χ.).
- Σύνδεση με άλλα γνωστικά αντικείμενα:** Ιστορία.
- Διάρκεια:** 40 λεπτά στην τάξη για παρουσίαση και 20 λεπτά για σχολιασμό.

Τρόπος διεξαγωγής: Χωρίζουμε την τάξη σε τέσσερις ομάδες, ζητώντας από καθεμία να αναζητήσει ένα παράδειγμα υπερπληθωρισμού στην ιστορία, επιλέγοντας κατά προτίμηση παραδείγματα με μεγάλη χρονική απόσταση μεταξύ τους. Οι τέσσερις ομάδες θα αφηγηθούν εντός 10 λεπτών την ιστορία που βρήκαν, αναφερόμενες στις επιπτώσεις του υπερπληθωρισμού στον πληθυσμό και, στο τέλος των παρουσιάσεων, θα συγκρίνουν τους λόγους που τον προκάλεσαν: ήταν κάποιο φυσικό φαινόμενο (όπως ένας λιμός) που οδήγησε σε έλλειψη του αγαθού, μια πολιτική επιλογή (όπως ένας πόλεμος) ή ο εμπορικός ανταγωνισμός; Σε ποιες περιπτώσεις μπορούσε να αποφευχθεί και γιατί;

2.5 Το επιτόκιο

Ονομαστικό
και
πραγματικό

Το χρήμα, στη λειτουργία του ως μέσου αποθήκευσης αξίας, φυλάσσεται για **μελλοντική χρήση**. Όταν δεν χρησιμοποιείται, μπορεί να επενδυθεί για την απόκτηση κέρδους. Αυτό σημαίνει ότι π.χ. δανείζουμε χρήματα σε κάποιον και εκείνος μας τα επιστρέφει καταβάλλοντάς μας μια αμοιβή, τον **τόκο**. Ο τόκος υπολογίζεται με βάση το **επιτόκιο**. Το επιτόκιο που συμφωνούν δύο μέρη μεταξύ τους είναι **ονομαστικό**, δηλαδή λέει πόσο θα αυξηθούν, συνήθως σε ένα έτος, τα χρήματα που έχουμε π.χ. καταθέσει στην τράπεζα. Αυτή η αύξηση δεν εξασφαλίζει απαραίτητως τη διατήρηση της αγοραστικής τους δύναμης: ο ονομαστικός τόκος μπορεί να μην αρκεί για να αντισταθμίσει μια ενδεχόμενη αύξηση των τιμών. Για να κατανοήσουμε πώς μεταβάλλεται η αγοραστική μας δύναμη, πρέπει να υπολογίσουμε το **πραγματικό επιτόκιο**, που ισούται πάνω-κάτω με τη διαφορά μεταξύ του ονομαστικού επιτοκίου και του πληθωρισμού.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

Υπολογισμός του επιτοκίου

Σκοπός: Να κατανοήσουμε πώς υπολογίζεται το επιτόκιο.

Σύνδεση με άλλα γνωστικά αντικείμενα: Μαθηματικά.

Διάρκεια: Μισή ώρα.

Τρόπος διεξαγωγής: Ένα χρηματικό ποσό κατά τον χρόνο t (C_t), μετά από ένα έτος (C_{t+1}), έχει αξία:

$$C_{t+1} = C_t \cdot (1 + i)$$

όπου i σημαίνει επιτόκιο.

Για παράδειγμα, ένα τραπεζικό ίδρυμα προτείνει ένα προϊόν που εξασφαλίζει ετήσιο ονομαστικό επιτόκιο 3%. Ο Λουκάς αποφασίζει να επενδύσει στο προϊόν αυτό 1.000 ευρώ. Ξέρει ότι, αν αποσύρει τα χρήματα μετά από 1 έτος, θα πάρει πίσω το κεφάλαιό του συν το ποσό που προκύπτει με βάση το ποσοστό (που θα έχει υπολογιστεί επί του κεφαλαίου, δηλαδή επί του αρχικού ποσού) το οποίο έχει συμφωνηθεί ως επιτόκιο, δηλαδή: $1.000 \cdot (1 + 0,03) = 1.000 + 1.000 \cdot 0,03 = 1.000 + 30 = 1.030$ ευρώ

2.6 Τα δημόσια αγαθά

Μέχρι στιγμής έχουμε μιλήσει για τιμές που αυξάνονται και μειώνονται. Σύντομα θα δούμε με μεγαλύτερη λεπτομέρεια πώς **διαμορφώνεται το ύψος τους**. Τώρα είναι όμως σημαντικό να σκεφτούμε τα αγαθά που έχουν τεράστια αξία και για τα οποία μπορεί να μην αντιλαμβανόμαστε ότι πληρώνουμε αντίτιμο: τα **δημόσια αγαθά**. Αναφερθήκαμε στα δημόσια αγαθά όταν μιλήσαμε για τους φόρους στο πρώτο κεφάλαιο, και είπαμε ότι χρησιμεύουν για τη χρηματοδότησή τους.

Τα δημόσια αγαθά έχουν δύο πολύ ιδιαίτερα χαρακτηριστικά: (α) η κατανάλωσή τους από ένα άτομο δεν αποκλείει τη δυνατότητα να τα χρησιμοποιούν και άλλα άτομα στον ίδιο βαθμό και (β) από τη στιγμή που προσφέρονται, **δεν μπορούμε να αποκλείσουμε κανέναν από τη χρήση τους**. Ας πάρουμε για παράδειγμα ένα δημόσιο πάρκο και ας το συγκρίνουμε με ένα σπίτι. Αν αγοράσουμε ένα σπίτι, έχουμε το δικαίωμα και τη δυνατότητα να το κατοικήσουμε κατ' αποκλειστικότητα: κανείς άλλος δεν μπορεί να μείνει στο σπίτι μας (εκτός αν το παραχωρήσουμε με τη θέλησή μας ή το ενοικιάσουμε).

Αντίθετα, ένα δημόσιο πάρκο μπορεί να χρησιμοποιηθεί από οποιονδήποτε επιθυμεί να το χρησιμοποιήσει και αυτό δεν αφαιρεί από άλλους τη δυνατότητα να το απολαμβάνουν στον ίδιο ακριβώς βαθμό, ούτε θα μπορούσαμε να εμποδίσουμε κάτι τέτοιο με νόμιμα μέσα. Το σπίτι είναι ιδιωτικό αγαθό, ένα αστικό πάρκο είναι δημόσιο αγαθό.

Εξαιτίας αυτών των χαρακτηριστικών τους, τα δημόσια αγαθά υπόκεινται σε **free riding**, δηλαδή φαινόμενα παρασιτισμού. Πράγματι, καθένας, μόλις μάθει ότι το αγαθό είναι διαθέσιμο και δεν μπορεί να αποκλειστεί από την κατανάλωσή του, θα μπει στον πειρασμό να δηλώσει ότι δεν ενδιαφέρεται γι' αυτό, ώστε να μη συμβάλει στη χρηματοδότηση που είναι αναγκαία για να υπάρχει αυτό το αγαθό. Όμως, αν οι άλλοι πληρώσουν, θα επωφεληθεί δωρεάν. Η έκβαση μιας τέτοιας κατάστασης μπορεί να είναι ότι κανείς ή πολύ λίγα άτομα θα ενδιαφερθούν να πληρώσουν, με αποτέλεσμα το αγαθό να μη μπορεί να χρηματοδοτηθεί και επομένως να μην προσφέρεται. Για την επίλυση αυτού του προβλήματος, τα δημόσια αγαθά χρηματοδοτούνται με τέλη και φόρους, για τα οποία μιλήσαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο. Με άλλα λόγια, εφαρμόζονται πληρωμές υποχρεωτικού χαρακτήρα για όλους τους πολίτες που έχουν τη δυνατότητα να τις πραγματοποιήσουν.

Γι' αυτό, όταν χρησιμοποιούμε έναν δρόμο, τον φωτισμό του, ή καλούμε την πυροσβεστική,

Ιδιαιτερότητες
των δημόσιων
αγαθών

αυτό δεν σημαίνει ότι αυτά τα αγαθά δεν έχουν αξία, τουναντίον! **Είναι αγαθά που πληρώνονται από όλους** και το να τα αντιμετωπίζουμε με σεβασμό σαν να ήταν ιδιωτικά αγαθά είναι ένας ωραίος τρόπος να νιώθουμε μέρος μιας κοινότητας.

Συνωστισμός
και
αποκλειόμενα
αγαθά

Κάποια δημόσια αγαθά υπόκεινται σε **συνωστισμό**, οπότε ενδέχεται να χάνουν το χαρακτηριστικό της διαθεσιμότητας για όλους. Ας φανταστούμε π.χ. έναν δρόμο που φρακάρει λόγω υπερβολικού αριθμού χρηστών: επειδή τον χρησιμοποιούν οι άλλοι, δεν έχουμε τη δυνατότητα να τον χαρούμε όπως θα μπορούσαμε. Ή μπορεί να υπάρχουν **αποκλειόμενα** αγαθά, δηλαδή αν εκείνος που προσφέρει το αγαθό βαρύνεται με επιπρόσθετο κόστος για κάθε επιπλέον χρήστη, θα έχει και την τεχνική δυνατότητα να αποκλείσει από τη χρήση του όποιον δεν πληρώνει. Για να το καταλάβουμε, ας φανταστούμε τη διαφορά ανάμεσα σε μια ασύρματη τηλεοπτική εκπομπή, για την απόλαυση τη οποίας αρκεί μια συσκευή τηλεόρασης, και μια συνδρομητική τηλεοπτική εκπομπή, στην οποία δεν μπορούμε να έχουμε πρόσβαση παρά μόνο αν είμαστε συνδρομητές.

Το **κράτος**, πέραν του ότι προσφέρει δημόσια αγαθά (όπως η άμυνα, η υγεία και η εκπαίδευση), μπορεί να ρυθμίζει την προσφορά και τις τιμές των αγαθών κοινής ωφελείας, όπως η ενέργεια, το νερό και οι μεταφορές.

2.7 Πώς διαμορφώνεται η τιμή των αγαθών

Η τιμή των αγαθών διαμορφώνεται, βάσει του νόμου της προσφοράς και της ζήτησης, στις αγορές όπου αυτά γίνονται αντικείμενο διαπραγμάτευσης· όταν πρόκειται για φυσικά αγαθά και υπηρεσίες, κάνουμε λόγο για **πραγματικές αγορές**, ενώ όταν πρόκειται για χρηματοπιστωτικά προϊόντα μιλάμε για **χρηματοπιστωτικές αγορές**. Και στις δύο περιπτώσεις, όπως σε οποιαδήποτε αγορά, κάποιοι άνθρωποι ή εταιρίες ενδιαφέρονται να αγοράσουν το αγαθό (καταναλωτές) που κάποιοι άλλοι προσφέρουν (πωλητές).

Οι καταναλωτές γενικά έχουν διαφορετικές προτιμήσεις και όχι πάντα την ίδια προθυμία να πληρώσουν μια συγκεκριμένη τιμή. Έτσι, όταν μια τιμή είναι υψηλή, μόνο κάποιοι εξ αυτών θα είναι πραγματικά διατεθειμένοι να αγοράσουν το αγαθό ενώ, όταν η τιμή είναι πιο χαμηλή, περισσότερα άτομα θα θελήσουν να το αγοράσουν και άρα η ζητούμενη ποσότητα θα είναι, γι' αυτό τον λόγο, μεγαλύτερη. Από την πλευρά εκείνου που προσφέρει

το αγαθό, η κατάσταση είναι αντίστροφη: όσο πιο υψηλή είναι η τιμή, τόσο μεγαλύτερος θα είναι ο αριθμός των επιχειρήσεων που μπορούν να καλύψουν τις δαπάνες και θα είναι επομένως διατεθειμένες να παράγουν και να προσφέρουν το αγαθό. Το σύνολο των αιτημάτων των καταναλωτών για τα αγαθά λέγεται **ζήτηση**, το σύνολο των αγαθών που προσφέρουν οι πωλητές ονομάζεται **προσφορά**.

Η αγορά θεωρείται ότι βρίσκεται σε ισορροπία όταν, για μια καθορισμένη τιμή, η ποσότητα που οι καταναλωτές είναι διατεθειμένοι να αγοράσουν είναι ίση με την ποσότητα που οι πωλητές είναι διατεθειμένοι να πουλήσουν.

Οι τιμές των αγαθών είναι αρκετά κοντά στο κόστος παραγωγής τους, όταν η αγορά έχει ισχυρά χαρακτηριστικά **ανταγωνισμού**, δηλαδή όταν οι συνθήκες είναι τέτοιες που επιτρέπουν την παρουσία, ακόμη και δυνητική μόνο, πολλών επιχειρήσεων που παράγουν το ίδιο αγαθό.

Ο υψηλός αριθμός επιχειρήσεων συνιστά και εγγύηση προστασίας από τη δυνατότητα σχηματισμού **καρτέλ**, δηλαδή συμφωνιών (ρητών ή σιωπηρών) μεταξύ των επιχειρήσεων για την εξασφάλιση υψηλότερων περιθωρίων κέρδους, κρατώντας τις τιμές πολύ πιο πάνω από το κόστος παραγωγής.

Το περιθώριο κέρδους, δηλαδή η διαφορά μεταξύ της τιμής αγοράς και του κόστους παραγωγής έκαστης μονάδας ενός αγαθού ή μιας υπηρεσίας, τείνει να είναι μεγαλύτερο όταν είναι μικρότερος ο αριθμός των πωλητών. Δεν είναι τυχαίο ότι το περιθώριο κέρδους αυξάνεται όσο περισσότερο διαφέρει ένα προϊόν από άλλα, παρόμοια προϊόντα: ας πάρουμε για παράδειγμα τον ρόλο της επωνυμίας στην ένδυση ή του τεχνολογικού περιεχομένου στα κινητά τηλέφωνα.

Η τιμή επηρεάζεται και από το μήκος της **αλυσίδας διανομής**. Ένα παράδειγμα είναι η διαφορά τιμής μεταξύ ενός αγαθού που διατίθεται στη χονδρική πώληση και του ίδιου αγαθού που πωλείται στη λιανική: ο έμπορος λιανικής πρέπει να πουλήσει το αγαθό σε τιμή μεγαλύτερη από την τιμή που κατέβαλε για να το αγοράσει ο ίδιος για το κατάστημά του. Με τη διαφορά θα μπορέσει να πληρώσει τις λειτουργικές δαπάνες του, δηλαδή να καταβάλει αμοιβή στον εαυτό του, σε τυχόν υπαλλήλους του, και να πληρώσει τα πάγια έξοδά του, όπως το ενοίκιο του ακινήτου στο οποίο στεγάζεται το κατάστημά του, τα λειτουργικά του έξοδα, τους φόρους, αλλά και να έχει κέρδος.

Κάποιες φορές η τιμή του αγαθού μάς δίνει πληροφορίες για την αξία του: για τις πρώτες ύλες, τον χρόνο, την τεχνολογία και τις δεξιότητες που είναι απαραίτητες για την παραγωγή του. Άλλες φορές είναι λιγότερο εύκολο να εντοπίσουμε μια αντιστοιχία μεταξύ τιμής και αξίας: για παράδειγμα, ενδέχεται τα αγαθά να έχουν υψηλή τιμή απλώς επειδή είναι της μόδας ή επειδή η κατοχή τους προσδίδει **κύρος**, δηλαδή είναι δηλωτική της κοινωνικής θέσης εκείνου που τα κατέχει. Σε αυτή την περίπτωση, γίνεται λόγος για **αγαθά κύρους**. Η τιμή ενός αγαθού, με άλλα λόγια, δεν αντικατοπτρίζει πάντα την πραγματική αξία του.

Προσφορά και
ζήτηση

ΠΛΑΙΣΙΟ

Η αγορά των «σαράβαλων»

Το 1970 ο **Τζωρτζ Άκερλοφ (George Akerlof)**, βραβευμένος με Νόμπελ Οικονομίας το 2001, μίλησε πρώτος για τα προβλήματα που προκύπτουν στην αγορά κάθε φορά που υπάρχει **ασύμμετρη πληροφόρηση**, δηλαδή διαφορά μεταξύ των πληροφοριών που έχουν στη διάθεσή τους εκείνοι που πωλούν και των πληροφοριών που έχουν στη διάθεσή τους όσοι αγοράζουν. Στο άρθρο του, ο Akerlof έδωσε το παράδειγμα της αγοράς μεταχειρισμένων αυτοκινήτων, όπου οι αγοραστές δεν είναι σε θέση να διακρίνουν τα ελαττωματικά οχήματα (lemons, στα ελληνικά θα τα λέγαμε «σαράβαλα») από τα αυτοκίνητα καλής ποιότητας.

Σύμφωνα με το παράδειγμά του, οι αγοραστές, μη γνωρίζοντας την ποιότητα κάθε αγαθού που διατίθεται για πώληση, είναι διατεθειμένοι να πληρώσουν μια τιμή που αντικατοπτρίζει τη μέση τιμή. Συνεπώς, οι ιδιοκτήτες αυτοκινήτων που είναι σε καλύτερη κατάσταση, επειδή δεν μπορούν να λάβουν μια «σωστή τιμή», θα αποφασίσουν να μην τα πουλήσουν· έτσι, στην αγορά θα διατίθενται μόνο αυτοκίνητα με ποιότητα χαμηλότερη του μέσου όρου. Όμως οι αγοραστές, επειδή το γνωρίζουν αυτό, θα μειώσουν κι άλλο την τιμή που είναι διατεθειμένοι να πληρώσουν. Έτσι, τα αγαθά κακής ποιότητας εξοβελίζονται από την αγορά τα αγαθά καλής ποιότητας· πρόκειται για παράδειγμα **αποτυχίας της αγοράς**.

Η παρέμβαση του κράτους ή άλλων ιδιωτικών φορέων μπορεί να περιορίσει αυτή την κατάσταση, αν ζητηθεί, για παράδειγμα, από τους πωλητές να δώσουν πρόσθετες εγγυήσεις, όπως συμβαίνει στη λεγόμενη αγορά των «εγγυημένων μεταχειρισμένων». Το πρόβλημα με τα «σαράβαλα» εκτείνεται σε πολλές αγορές, όλες εκείνες όπου τα δύο μέρη μιας αγοραπωλησίας έχουν στη διάθεσή τους διαφορετικές πληροφορίες για το αντικείμενο της αγοραπωλησίας. Όμως πληροφοριακό πλεονέκτημα μπορεί να έχουν και οι αγοραστές σε σχέση με τους πωλητές: μια περίπτωση όπου αντιστρέφονται οι ρόλοι είναι η **αγορά ασφαλίσων**, όπου τα ασφαλιζόμενα άτομα γνωρίζουν την κατάσταση της υγείας τους, τον τρόπο ζωής ή οδήγησής τους πιο καλά από ό,τι μπορεί να τα γνωρίζει η ασφαλιστική εταιρία, η οποία ορίζει το ασφάλιστρο με βάση αυτούς τους παράγοντες.

Η πληροφορία γενικά είναι δημόσιο αγαθό που επιτελεί μια σημαντική λειτουργία: βελτιώνει την ποσότητα και την ποιότητα των εμπορικών συναλλαγών. Γι' αυτό υπάρχουν κανόνες που υποχρεώνουν τους πωλητές να ενημερώνουν τους αγοραστές λεπτομερώς σχετικά με το προς πώληση αντικείμενο και τους αγοραστές να παρέχουν τις απαιτούμενες πληροφορίες. Θα συναντήσουμε ξανά αυτές τις έννοιες στο τέταρτο κεφάλαιο.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

Η τιμή των δημόσιων αγαθών

Σκοπός: Να γνωρίσουμε για ποια αγαθά διαφοροποιείται η τιμή.

Σύνδεση με άλλα γνωστικά αντικείμενα: Μαθηματικά.

Διάρκεια: Μία ώρα.

Τρόπος διεξαγωγής: Ζητάμε από τα παιδιά να προσδιορίσουν ένα καλάθι από αγαθά που αγοράζουν συνήθως (και αφορούν τηλεφωνία, μεταφορές, άθληση, παγωτά, κ.λπ.), το οποίο θα περιέχει έναν μέγιστο αριθμό δέκα αγαθών, και να ορίσουν τις τιμές τους. Για κάποια από αυτά οι τιμές θα ποικίλλουν ανάλογα με το κανάλι διανομής (συνοικιακό κατάστημα, πολυκατάστημα, διαδίκτυο, κ.λπ.). Διακρίνουμε μετά ποια υπόκεινται σε διαφοροποιήσεις, ανάλογα με το κανάλι διανομής. Θα αντιληφθούμε ότι, για κάποιες κατηγορίες αγαθών, η τιμή διαφοροποιείται ανάλογα με το κανάλι μέσω του οποίου πραγματοποιείται η αγορά, ενώ δεν υφίσταται διαφορά στην τιμή αγαθών όπως το **εισιτήριο των τοπικών συγκοινωνιών**. Συζητάμε τους λόγους που καθορίζουν κάθε τιμή.

Το γόητρο της εμπορικής επωνυμίας

Τα παιδιά – και όχι μόνο αυτά – επηρεάζονται από το γόητρο που μπορεί να τους δίνει το εμπορικό σήμα, σε βαθμό που σκέφτονται ότι ένα αντικείμενο αξίζει περισσότερο από ένα άλλο, μόνο και μόνο επειδή ανήκει σε γνωστή εμπορική επωνυμία. Και όχι μόνο αυτό: όλο και περισσότερο εκτίθενται στην επίδραση τόσο της παραδοσιακής διαφήμισης όσο και των πιο πρόσφατων μορφών προβολής των εμπορικών επωνυμιών μέσω της δραστηριότητας των επιδραστικών ατόμων στο διαδίκτυο, γνωστών ως **influencers**. Τα παιδιά θα μπορούσαν να παρατηρήσουν τις ιστορίες και τις αναρτήσεις κάποιων διάσημων προσωπικοτήτων στο Instagram ή το TikTok και να φτιάξουν μια λίστα με όλες τις εμπορικές επωνυμίες που μπορούν να εντοπίσουν στις φωτογραφίες. Μετά, γίνεται συζήτηση στην τάξη: Ποιο είναι το πρόσωπο που προβάλλει περισσότερες εμπορικές επωνυμίες; Γιατί τα συγκεκριμένα πρόσωπα προβάλλουν αυτά τα εμπορικά σήματα; Εξηγούμε ότι πληρώνονται για να το πράξουν. Ποια από αυτά τα αντικείμενα θα αγόραζαν τα παιδιά; Γιατί;

2.8 Το ευρώ και τα άλλα νομίσματα

Προσφορά
και ζήτηση

Μερικές φορές, έχουμε την ανάγκη να χρησιμοποιήσουμε νομίσματα διαφορετικά από το ευρώ, για παράδειγμα όταν ταξιδεύουμε ή όταν κάνουμε αγορές στο διαδίκτυο. Σε αυτή την περίπτωση, πρέπει να μετατρέψουμε το νόμισμά μας σε κάποιο άλλο: αυτή η μετατροπή συμβαίνει στην **αγορά συναλλάγματος**, όπου καθορίζεται η τιμή στην οποία μπορούμε να αγοράσουμε ένα νόμισμα, χρησιμοποιώντας ένα άλλο. Όπως σε κάθε αγορά, η προσφορά και η ζήτηση καθορίζουν την τιμή: αν πολλοί θέλουν να αγοράσουν ευρώ, η τιμή του ανεβαίνει (ανάλογα με την προσφερόμενη ποσότητα). Θα συμβεί το αντίθετο, αν είναι λίγοι μόνο εκείνοι που θέλουν να το αγοράσουν. Ανάμεσα στα πιο σημαντικά νομίσματα στον κόσμο, εκτός από το ευρώ, είναι το αμερικανικό δολάριο (\$) και το κινεζικό ρενμίνμπι (ή γιουάν) (CN¥). Στην πορεία των συναλλαγματικών ισοτιμιών, λαμβάνονται επίσης συχνά υπόψη το ιαπωνικό γιεν (¥) και η αγγλική στερλίνα (£).

Η τιμή που διαμορφώνεται στην αγορά συναλλάγματος λέγεται **συναλλαγματική ισοτιμία** και αντιπροσωπεύει την **ποσότητα ξένου νομίσματος** που μπορούμε να αγοράσουμε με μία μονάδα εγχώριου νομίσματος. Η τιμή, ή συναλλαγματική ισοτιμία, εκφράζεται συνήθως με βάση τον τύπο «βέβαιο επί αβέβαιο», δηλαδή μία μονάδα ευρώ (βέβαιο) ισούται με X μονάδες δολαρίου (αβέβαιο). Για παράδειγμα, αν με 1 ευρώ αγοράζουμε 1,2 δολάρια, τότε η συναλλαγματική ισοτιμία ευρώ/δολαρίου ισούται με 1,2. Η ισοτιμία μπορεί να **ανατιμηθεί**, δηλαδή να ανέβει, και τότε με την ίδια ποσότητα ευρώ μπορούμε να αγοράσουμε μεγαλύτερη ποσότητα ξένου νομίσματος· ή μπορεί να **υποτιμηθεί** και τότε με την ίδια ποσότητα ευρώ μπορούμε να αγοράσουμε μικρότερη ποσότητα ξένου νομίσματος.

Η προσφορά και η ζήτηση ενός νομίσματος εξαρτώνται από τις εισαγωγές και τις εξαγωγές, από τις ανταλλαγές χρηματοπιστωτικών προϊόντων, από τις πωλήσεις και τις αγορές του ίδιου του νομίσματος. Η ζήτηση του ευρώ, για παράδειγμα, αυξάνεται επειδή με ευρώ αγοράζονται πολλά αγαθά και υπηρεσίες ή επειδή θεωρείται καλό μέσο αποθήκευσης αξίας, καθώς προσφέρει σταθερότητα σε αυτούς που το χρησιμοποιούν.

Πέρα από τη ροή των εμπορικών ανταλλαγών, η αξία του συναλλάγματος επηρεάζεται από τις **χρηματοοικονομικές πράξεις**, δηλαδή την αγοραπωλησία ξένου συναλλάγματος που γίνεται βάσει των προσδοκιών της αγοράς, στην προσπάθεια των συμμετεχόντων σε αυτή να επωφεληθούν από τη μελλοντική πορεία του συναλλάγματος.

2.9 Η πορεία προς το ενιαίο ευρωπαϊκό νόμισμα

Το νόμισμα δεν είναι μόνο λογιστική μονάδα, μέσο πληρωμής ή μέσο αποθήκευσης αξίας· είναι κι ένα από τα **σύμβολα που σηματοδοτούν ότι ανήκουμε σε μια κοινότητα**. Υπό αυτή την έννοια, η υλοποίηση μιας νομισματικής ένωσης έχει πολιτικές και κοινωνικές αιτιάσεις, και σημασίες που προηγούνται των οικονομικών.

Σαφή μαρτυρία αυτού βρίσκουμε στην ομιλία του πρώην Έλληνα πρωθυπουργού Κώστα Σημίτη, στις 9 Μαρτίου 2000, για τη σημασία της έλευσης του ευρώ.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

Η αγορά συναλλάγματος

Σκοπός: Να κατανοήσουμε την αξία του συναλλάγματος.

Σύνδεση με άλλα γνωστικά αντικείμενα: Μαθηματικά.

Διάρκεια: Μισή ώρα.

Τρόπος διεξαγωγής: Χωρίζουμε την τάξη σε τρεις ομάδες, σε καθεμία δίνουμε ένα πλασματικό ποσό (για παράδειγμα 10.000 ευρώ) εκφρασμένο σε τρία νομίσματα διαφορετικά του ευρώ (π.χ. δολάριο, γιουάν, λίρα) με τις σημερινές ισοτιμίες. Προσκαλούμε στη συνέχεια τα παιδιά να βρουν την ισοτιμία των νομισμάτων την 1η Φεβρουαρίου τρία χρόνια πριν, και να τη συγκρίνουν με την τρέχουσα. Οι ισοτιμίες μπορούν να βρεθούν εύκολα στο διαδίκτυο και στην ιστοσελίδα της Τράπεζας της Ελλάδος. Ας το συζητήσουμε από κοινού: Αν το ποσό που τους δόθηκε είχε επενδυθεί πριν από τρία χρόνια στα νομίσματα που επιλέχθηκαν, σε τι ποσό θα αντιστοιχούσαν τώρα εκείνα τα 10.000 ευρώ; Θα είχαν χάσει ή θα είχαν κερδίσει;

FOCUS

Ελληνικά νομίσματα

Όπως το ευρώ αντικατέστησε τα διάφορα εθνικά νομίσματα, έτσι και στην Ελλάδα η δραχμή αντικατέστησε ένα πλήθος νομισμάτων που χρησιμοποιούνταν στη χώρα κατά τον 19ο αιώνα.

Στις περιοχές της πρώην οθωμανικής αυτοκρατορίας που το 1828 αποτέλεσαν το νεοσύστατο ελληνικό κράτος, κυριαρχούσε το τουρκικό νόμισμα, ενώ παράλληλα κυκλοφορούσαν και άλλα πολλά ευρωπαϊκά: γαλλικά φράγκα, ναπολεόνια, βενετικά και ολλανδικά φλουριά, λίρες Αγγλίας, ισπανικά δουκάτα, αυστριακά τάληρα και ρωσικά ρούβλια. Τη νομισματική αυτή αταξία προσπάθησε να ρυθμίσει ο κυβερνήτης Ιωάννης Καποδίστριας με την υιοθέτηση του φοίνικα, του πρώτου νομίσματος της Ελληνικής Πολιτείας.

Με την εγκαθίδρυση όμως της μοναρχίας του Όθωνα και τη νομισματική μεταρρύθμιση, μία νέα νομισματική μονάδα, η δραχμή, αντικατέστησε και τον φοίνικα· διατηρήθηκε μάλιστα ως το εθνικό νόμισμα της Ελλάδας επί 169 χρόνια (1833-2002).

Από τον
χαιρετισμό
του Έλληνα
πρωθυπουργού
Κώστα Σημίτη
(9.3.2000)

Κυρίες και κύριοι,

Σήμερα είναι μια ιστορική στιγμή για την χώρα. Η αίτηση ένταξης στην ΟΝΕ σηματοδοτεί έναν νέο ιστορικό κύκλο για την πατρίδα μας. Ανοίγει μια νέα εποχή ασφάλειας και σταθερότητας, ανάπτυξης και ευημερίας.

Σήμερα τελειώνει οριστικά η εικόνα μιας Ελλάδας μικρής και ανασφαλούς. Μιας χώρας που βρισκόταν στο περιθώριο των μεγάλων διεθνών εξελίξεων.

Σήμερα η Ελλάδα είναι ισχυρή. Μπαίνουμε στην ΟΝΕ με το σπαθί μας. Οι κόποι, οι προσπάθειες και οι θυσίες του ελληνικού λαού «πιάσαν τόπο».

Είναι μια μέρα δικαίωσης και περηφάνιας όλων των Ελλήνων πολιτών, που έδωσαν με τις επιλογές τους μια αποφασιστική ώθηση στην ιστορική πορεία της πατρίδας μας. Η ένταξη στην ΟΝΕ σημαίνει ένα νέο περιβάλλον για την χώρα και κάθε Έλληνα πολίτη.

Η Ελλάδα προάγει μέσα στην ΟΝΕ τα ζωτικά οικονομικά, κοινωνικά και εθνικά της συμφέροντα. Κάθε Έλληνας πολίτης κερδίζει από την ένταξη. Κερδίζει σε ασφάλεια και σιγουριά για τον ίδιο, σε καλύτερες ευκαιρίες και δυνατότητες για τα παιδιά του.

[...]

Κυρίες και κύριοι,

Με την μετάβαση στο ενιαίο νόμισμα η Ελλάδα κλείνει έναν εικοσαπενταετή κύκλο οικονομικών, κοινωνικών και πολιτικών εξελίξεων και μετασχηματισμών. Από σήμερα, με

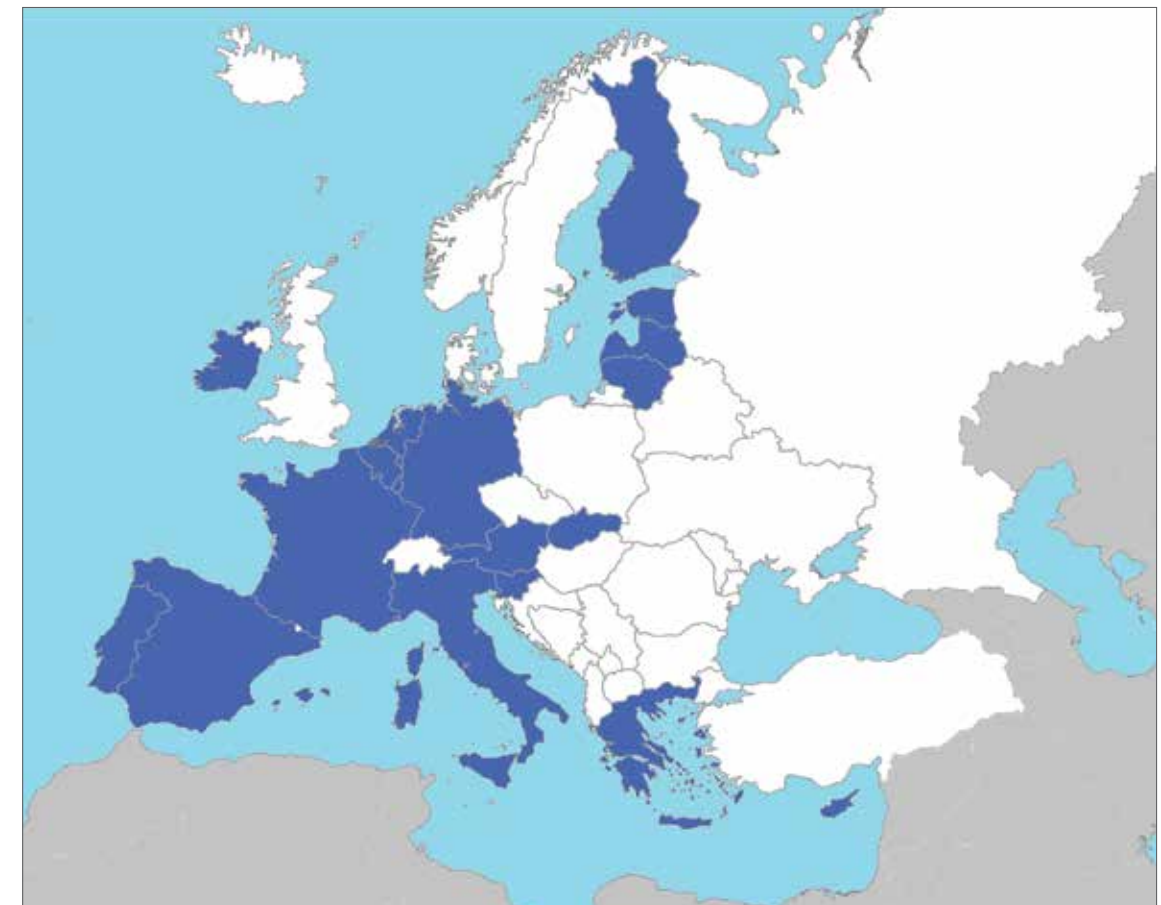
τον πιο επίσημο τρόπο, η Ελλάδα εισέρχεται σε έναν νέο κύκλο ανάπτυξης, δυναμισμού και προόδου. Εισέρχεται σε μια νέα εποχή.

Από το 2001, η δραχμή, το νόμισμά μας, το νόμισμα που συνδέεται με τον μόχθο του κάθε Έλληνα, με το εισόδημά του, την αποταμίευσή του, μετατρέπεται σε ΕΥΡΩ. Με απλά λόγια, από την 1.1.2001 το ΕΥΡΩ σημαίνει την σταθερότητα ενός νομίσματος που συμπυκνώνει την οικονομική δύναμη των άλλων 11 εταίρων, της ζώνης ΕΥΡΩ. Ένα νόμισμα με διεθνές κύρος και εμβέλεια.

Για πρώτη φορά στην ελληνική ιστορία η ελληνική οικονομία έχει μπροστά της την προοπτική μιας μακρόχρονης σταθερότητας με αυξημένο βαθμό βεβαιότητας στο πεδίο της οικονομικής πολιτικής. Αλλάζει το τοπίο. Περιορίζονται οι συναλλαγματικοί κίνδυνοι, το τίμημα των υψηλών πραγματικών επιτοκίων, η αβεβαιότητα για την τύχη της προσωπικής αποταμίευσης ή του επιχειρηματικού περιβάλλοντος.

Οι υψηλοί ρυθμοί ανάπτυξης στο νέο περιβάλλον δημιουργούν το υγιές πλεόνασμα για την επέκταση των κοινωνικών πολιτικών συνοχής και αλληλεγγύης. Ταυτόχρονα η ένταξη στην ΟΝΕ θωρακίζει και προάγει τα εθνικά συμφέροντα, με την νέα διεθνή θέση της χώρας. Μέσα στην ΟΝΕ έχουμε μια ασπίδα προστασίας από τους κραδασμούς της παγκοσμιοποίησης.

Σε μία Ευρώπη που μετασχηματίζεται γρήγορα, η Ελλάδα βρίσκεται με την ΟΝΕ, στον σκληρό πυρήνα της πρώτης ταχύτητας της Ένωσης. Και πρέπει να παραμείνουμε εκεί. [...]

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

Μέσα ή έξω;

Σκοπός: Να κατανοήσουμε τα υπέρ και τα κατά της Νομισματικής Ένωσης.

Σύνδεση με άλλα γνωστικά αντικείμενα: Γλώσσα, Γεωγραφία, Ιστορία

Διάρκεια: Μετά την έρευνα στο σπίτι, μία ώρα στην τάξη για συζήτηση.

Τρόπος διεξαγωγής: Προτού ξεκινήσουμε την άσκηση, προτείνουμε στα παιδιά να ελέγξουν τα νομίσματα που έχουν στην κατοχή τους: έχουν κοπεί όλα στην Ελλάδα; Η συμμετοχή σε μια Νομισματική Ένωση έχει σημαντικά πλεονεκτήματα, αλλά δεν επιτρέπει στις Εθνικές Κεντρικές Τράπεζες να χρησιμοποιήσουν αυτόνομα, όπως στο παρελθόν, πολιτικές όπως η υποτίμηση της συναλλαγματικής ισοτιμίας για την τόνωση των εξαγωγών. Οι περιορισμοί της συμμετοχής σε μια Νομισματική Ένωση μπορεί να είναι ηπιότεροι, αν υπάρχει σύμπνοια μεταξύ των χωρών που την απαρτίζουν, γιατί, με τον έναν ή τον άλλον τρόπο, αποτελούν μέρος του ίδιου ενιαίου συστήματος. Και κανένα σύστημα δεν μπορεί να λειτουργήσει καλά, αν καθένας προσπαθεί να εξυπηρετήσει μόνο το δικό του συμφέρον σε βάρος των υπόλοιπων εταίρων.

Τα τελευταία χρόνια, και λόγω της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης που ξέσπασε το 2008 και των οικονομικών δυσκολιών που πολλά κράτη αντιμετώπισαν και συνεχίζουν να αντιμετωπίζουν, σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες προέκυψαν κάποια πολιτικά ρεύματα που ζητούν κατά διαστήματα «την έξοδο από το ευρώ» – η Μεγάλη Βρετανία μάλιστα την πραγματοποίησε. Για να καταλάβουμε καλύτερα τι θα σήμαινε η υιοθέτηση ενός άλλου νομίσματος – αλλά και, κυρίως, να κατανοήσουμε τι σημαίνει σήμερα να είσαι μέρος της ευρωζώνης – ζητάμε από την τάξη να χωριστεί σε δύο ομάδες και να ξεκινήσει συζήτηση για το θέμα.

Η πρώτη ομάδα τάσσεται υπέρ του ευρώ και η δεύτερη ομάδα υποστηρίζει την έξοδο από το ευρώ. Τα παιδιά επιχειρηματολογούν, ψάχνοντας στις εφημερίδες και στο διαδίκτυο, άρθρα που θα τα βοηθήσουν να υποστηρίξουν τη θέση τους. Μόλις συλλέξουν τα στοιχεία και προετοιμάσουν μια σύντομη παρουσίαση, οι δύο ομάδες αρχίζουν τη συζήτηση στην τάξη.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

Θα ήταν χρήσιμο να καλέσουμε στην τάξη έναν ειδικό (από τον ακαδημαϊκό χώρο ή έναν δημοσιογράφο που ασχολείται με το ζήτημα) για να καταλάβουμε τι έχουν πραγματικά κατανοήσει τα παιδιά και για να κατευθύνει τυχόν αντιρρήσεις τους προς απόψεις περισσότερο ενημερωμένες και τεκμηριωμένες. Ο καλεσμένος μπορεί και να προτείνει στα παιδιά, πριν από τη συνάντηση, κάποια αναγνώσματα και βίντεο, έτσι ώστε να μπορούν κατόπιν να κάνουν ερωτήσεις για το θέμα.

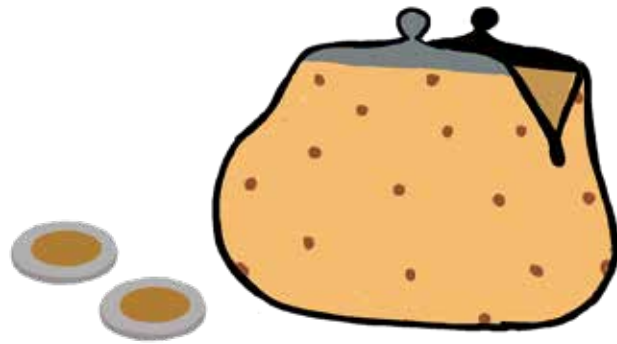

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

Ερωτήσεις ελέγχου

- Γιατί στον αντιπραγματισμό είναι αναγκαίος ο διπλός συγχρονισμός αναγκών;
- Πώς γεννήθηκε το χρήμα;
- Ποιες είναι οι λειτουργίες του χρήματος;
- Τι είναι το παραστατικό χρήμα (fiat money);
- Τι είναι ο Δείκτης Τιμών Καταναλωτή;
- Από τι εξαρτάται η τιμή ενός αγαθού;
- Γιατί τα επώνυμα αγαθά έχουν πιο υψηλές τιμές;
- Τι είναι το περιθώριο κέρδους;
- Γιατί συχνά δεν πληρώνουμε εισιτήριο για να μπούμε σε ένα δημόσιο πάρκο;
- Τι είναι το νόμισμα;
- Τι είναι η συναλλαγματική ισοτιμία και από τι εξαρτάται;
- Τι είναι το ενιαίο νόμισμα;

3. ΠΛΗΡΩΜΕΣ ΚΑΙ ΑΓΟΡΕΣ

Μαθησιακοί στόχοι

Η υπάρχουσα ποσότητα χρήματος αποτελείται κυρίως από μετρητά (χαρτονομίσματα και κέρματα) και από το λεγόμενο «τραπεζικό χρήμα», δηλαδή το υπόλοιπο των λογαριασμών που τηρούνται στις τράπεζες. Αυτό το κεφάλαιο περιγράφει τα πιο κοινά **εναλλακτικά μέσα πληρωμής** (εκτός δηλαδή των μετρητών). Με καθένα από αυτά τα μέσα συνδέονται πλεονεκτήματα, κίνδυνοι και έξοδα: στόχος είναι να αποκτήσουν οι μαθητές επίγνωσή τους. Στο τέλος αυτού του κεφαλαίου, ο μαθητής:

- Θα γνωρίζει τι είναι το τραπεζικό χρήμα και ποιες είναι οι αρχές του συστήματος που επιτρέπουν τη χρήση του.
- Θα γνωρίζει τη λειτουργία και τα χαρακτηριστικά των κυριότερων μέσων πληρωμής, συμπεριλαμβανομένων των ηλεκτρονικών μέσων, έτσι ώστε να μπορεί να τα χρησιμοποιεί γνωρίζοντας τα πλεονεκτήματα, τα έξοδα και τους κινδύνους που ενέχουν.
- Θα αναγνωρίζει τη σημασία της προστασίας των προσωπικών δεδομένων και της υιοθέτησης κατάλληλων μέτρων προφύλαξης από απάτες, συμπεριλαμβανομένων των διαδικτυακών.

Καλούμε τους μαθητές να περιγράψουν τους τρόπους πληρωμής που γνωρίζουν, το μέσο που χρησιμοποιούν πιο συχνά και τους ρωτάμε αν έχουν συναντήσει ποτέ δυσκολία κατά την ολοκλήρωση μιας αγοράς. Τους ρωτάμε επίσης ποιο μέσο, από όσα γνωρίζουν, θα χρησιμοποιούσαν για να πληρώσουν για:

- την εγγραφή σε ένα θερινό σχολείο στο Λονδίνο,
- το μηνιαίο κόστος συνδρομής του κινητού τους,
- μια πτήση για τις Βρυξέλλες,
- τη συνδρομή στο γυμναστήριο,
- έναν ηλεκτρολόγο που κάνει μια επισκευή,
- μια εφαρμογή για το smartphone,
- ένα γεύμα delivery,
- το εισιτήριο του τρένου,
- την επισκευή του ποδηλάτου τους.

Επισημαίνουμε ότι, για διαφορετικές αγορές, μπορούμε να υιοθετήσουμε διαφορετικές εναλλακτικές λύσεις. Καλούμε τους μαθητές να σκεφτούν ποια είναι τα χαρακτηριστικά των διαφόρων τρόπων πληρωμής από πλευράς χρόνου, κόστους και κινδύνου. Τους βοηθάμε να σκεφτούν τι αλλαγές έχουν πραγματοποιηθεί τα τελευταία χρόνια.

Εισαγωγή

Όπως είδαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο, μπορούμε να δώσουμε **μετρητά** για να αγοράσουμε αυτό που θέλουμε. Η χρήση των μετρητών παρουσιάζει όμως **μειονεκτήματα** από δύο απόψεις: την προσωπική και τη συλλογική. Για παράδειγμα, σε πολλές περιπτώσεις, κυρίως όταν ταξιδεύουμε, το να πληρώσουμε με μετρητά είναι άβολο, γιατί πρέπει να κουβαλάμε μαζί μας το σωστό ποσό χρημάτων – το πρόβλημα επιτείνεται όταν τα ποσά που χρειαζόμαστε είναι υψηλά. Επιπλέον, δεν υπάρχει τρόπος να ανακτήσουμε τα μετρητά που χάνονται ή που μας κλέβουν. Τέλος, τα μετρητά μπορεί να πλαστογραφηθούν και υπάρχει κίνδυνος να μας δώσουν πλαστό κέρμα ή χαρτονόμισμα χωρίς να το καταλάβουμε.

Από συλλογική άποψη, η χρήση μετρητών έχει σημαντικές **κοινωνικές επιπτώσεις**. Κατ' αρχήν, οι συναλλαγές με μετρητά δύσκολα αφήνουν ίχνη. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα τα μετρητά να διευκολύνουν παράνομες δραστηριότητες, όπως η φοροδιαφυγή και το ξέπλυμα χρήματος. Δίνουν δηλαδή τη δυνατότητα να διοχετευθούν στον νόμιμο οικονομικό κύκλο έσοδα από παράνομη δραστηριότητα. Και η χρηματοδότηση της τρομοκρατίας βασίζεται σε μη ανιχνεύσιμες πληρωμές. Για να μη μένει χώρος για παράνομες δραστηριότητες ή για φοροδιαφυγή, σε πολλές οικονομίες, μεταξύ αυτών της Ιταλίας και της Ελλάδας, προβλέπεται ένα μέγιστο όριο για τη χρήση μετρητών κατά τις πληρωμές. Επιπλέον, η χρήση μετρητών ενέχει **σημαντικά έξοδα για το κοινωνικό σύνολο**: όχι μόνο δαπάνες παραγωγής (πρώτες ύλες, εκτύπωση, κοπή) που είναι σχετικά χαμηλές, αλλά και δαπάνες διανομής και δαπάνες που πραγματοποιούνται για την εγγύηση της ασφάλειας των τραπεζογραμματίων σε κυκλοφορία.

Εδώ και καιρό υπάρχουν υπηρεσίες πληρωμής που μας απαλλάσσουν από την ανάγκη να χρησιμοποιούμε υλικό χρήμα στις συναλλαγές. Σήμερα, οι συνεχείς πρόοδοι της τεχνολογίας της πληροφορικής προσφέρουν πληθώρα λύσεων, που είναι ιδιαίτερα πρακτικές και ασφαλείς και χάρη σε αυτές μπορούμε να μη χρησιμοποιούμε μετρητά σε πάρα πολλές περιπτώσεις.

Αυτό το κεφάλαιο είναι αφιερωμένο στα **εναλλακτικά μέσα πληρωμής**. Συγκεκριμένα, παρουσιάζονται τα πιο κοινά μέσα και τα κυριότερα χαρακτηριστικά τους, και εισάγονται οι κανόνες και οι διαδικασίες που επιτρέπουν τη γενική αποδοχή τους. Η γνώση αυτών των μέσων είναι σημαντική για να επιλέξουμε συνειδητά ποιο να χρησιμοποιήσουμε κάθε φορά, αφού θα έχουμε καταλάβει τις **δυνατότητες και τα όριά τους**, και αφού αποκτήσουμε επίγνωση ότι αποτελούν ουσιαστικά μια υπηρεσία και, όπως κάθε υπηρεσία, έχουν ένα **κόστος**.

3.1 Το τραπεζικό χρήμα

Στην καθημερινή μας ζωή, μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε για τις πληρωμές μας χαρτονομίσματα και κέρματα, αλλά και να επιλέξουμε ένα από τα μέσα που θα μας επιτρέψει να μεταβιβάσουμε το χρήμα που έχουμε διαθέσιμο στους τραπεζικούς μας λογαριασμούς, το **τραπεζικό χρήμα**. Η προσφορά εναλλακτικών μέσων πληρωμής έναντι των μετρητών είναι μια δραστηριότητα που μπορεί να πραγματοποιηθεί μόνο από εξουσιοδοτημένους κι εποπτευόμενους ενδιάμεσους, οι οποίοι ονομάζονται **πάροχοι υπηρεσιών πληρωμής** (ΠΥΠ). Εξουσιοδοτημένοι ΠΥΠ είναι οι τράπεζες, τα ιδρύματα πληρωμών και τα ιδρύματα ηλεκτρονικού χρήματος.

Κάθε πληρωμή πραγματοποιεί μεταφορά κεφαλαίων από τον οφειλέτη στον πιστωτή μέσω μιας διαδικασίας που αποτελείται από πολλές φάσεις: τη μετάδοση της εντολής πληρωμής, τη διαχείρισή της εντός ενός κυκλώματος που επιτρέπει την ανταλλαγή πληροφοριών πληρωμής μεταξύ των ΠΥΠ, και την πίστωση στον δικαιούχο. Η διαδικασία λειτουργεί χάρη στο σύνολο εργαλείων, φορέων, διαδικασιών, ρυθμιστικών κυκλωμάτων και κανόνων που επιτρέπουν τη μεταβίβαση του χρήματος από τον έναν στον άλλον: πρόκειται για το **σύστημα πληρωμών**, μία από τις χρηματοπιστωτικές υποδομές μιας χώρας.

Μολονότι δεν είναι πολύ ορατές στους τελικούς χρήστες, οι **χρηματοπιστωτικές υποδομές** βρίσκονται στη βάση οποιασδήποτε οικονομικής συναλλαγής, είτε πρόκειται για πληρωμή με κάρτα, ανάληψη μετρητών από τα ΑΤΜ ή πώληση ενός κρατικού ομολόγου ή μιας μετοχής. Όλοι οι ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί συνδέονται μεταξύ τους μέσω ενός δικτύου που επιτρέπει την ανταλλαγή μηνυμάτων για την εκτέλεση των πληρωμών και οποιασδήποτε άλλης εντολής χρηματοπιστωτικού χαρακτήρα. Το σύστημα πληρωμών μπορεί να συγκριθεί με το δίκτυο ύδρευσης μιας χώρας, που επιτρέπει την πρόσβαση και τη διανομή ενός πρωταρχικού αγαθού (όπως π.χ. το νερό) σε κάθε πολίτη. Και, ενώ μικρές διαρροές σε ένα δίκτυο ύδρευσης δεν αποτελούν ιδιαίτερο πρόβλημα, στο δίκτυο πληρωμών δεν μπορεί να χαθεί τίποτε, ούτε καν ένα λεπτό του ευρώ: κάθε μεμονωμένη συναλλαγή πρέπει να ρυθμίζεται σύμφωνα με τα οριζόμενα ποσά και τους προβλεπόμενους χρόνους.

Οι χρηματοπιστωτικές υποδομές διευκολύνουν τη **ρύθμιση των συναλλαγών** και επιτρέπουν στους χρηματοοικονομικούς πόρους να ρέουν εύκολα στην οικονομία. Αν αυτές οι υποδομές λειτουργούν καλά, επιτρέποντας την εκτέλεση κάθε πληρωμής ή συναλλαγής αγοράς με οικονομικό και ασφαλή τρόπο, η κυκλοφορία των πόρων που προορίζονται για κατανάλωση, αποταμίευση και επενδύσεις πραγματοποιείται ανεμπόδιστα. Επιπλέον, οι καλά οργανωμένες χρηματοπιστωτικές υποδομές έχουν τη δυνατότητα να λειτουργούν και υπό συνθήκες έντασης ή κατά τη διάρκεια κρίσεων.

Η **τεχνολογική καινοτομία** έχει αλλάξει και θα συνεχίσει να αλλάζει τον κλάδο των πληρωμών, παρέχοντας δυνατότητες για μείωση των δαπανών και αύξηση της ποιότητας των υπηρεσιών που προσφέρονται από τους ΠΥΠ στους πελάτες. Ταυτόχρονα όμως, οι καινοτομίες συνιστούν νέους κινδύνους, αρχής γενομένης από την ασφάλεια των δεδομένων που μεταδίδονται στο διαδίκτυο, περίπου όπως συμβαίνει αν κάποιος συνδέεται καταχρηστικά με το ηλεκτρονικό μας δίκτυο ή το WiFi του σπιτιού μας. Μπορεί

να κινδυνεύσουμε να χάσουμε χρήματα ή πολύτιμες πληροφορίες. Σήμερα, μεγάλο μέρος των πληρωμών πραγματοποιείται χρησιμοποιώντας μέσα και τεχνολογίες που δεν υπήρχαν μέχρι πριν από λίγες δεκαετίες και απαιτούν κατάλληλο εξοπλισμό. Ένα παράδειγμα είναι η τραπεζική μέσω διαδικτύου (internet banking), που δίνει τη δυνατότητα να κάνουμε μεταφορές, να επαναφορτίζουμε την κάρτα του κινητού μας τηλεφώνου και να πληρώνουμε φόρους απευθείας από έναν ηλεκτρονικό υπολογιστή, ένα τάμπλετ ή ένα έξυπνο τηλέφωνο.

Όπως έχουμε όμως πει, η μεταφορά χρημάτων είναι **ευαίσθητη διαδικασία** που πρέπει να πραγματοποιείται όσο το δυνατόν γρηγορότερα, με πολύ υψηλά επίπεδα ασφαλείας, αδιαλείπτως και αποτελεσματικά, και με κόστος προσιτό για όλους τους εμπλεκόμενους. Στην Ευρώπη για τις πληρωμές υπάρχει ο **SEPA** – Single Euro Payments Area (Ενιαίος Χώρος Πληρωμών σε Ευρώ) – ένας χώρος όπου πολίτες, επιχειρήσεις, δημόσια διοίκηση και άλλοι οικονομικοί φορείς μπορούν να πραγματοποιήσουν και να λάβουν πληρωμές σε ευρώ μεταξύ διαφορετικών χωρών με τις ίδιες προϋποθέσεις και με τα ίδια δικαιώματα και υποχρεώσεις όπως οι αντίστοιχες εγχώριες συναλλαγές. Στην πράξη, για να πραγματοποιηθούν πληρωμές εντός του SEPA, είναι αδιάφορο σε ποια χώρα τηρούνται ο λογαριασμός προέλευσης και ο λογαριασμός προορισμού. Πέρα από τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ο SEPA αφορά και την Ισλανδία, τη Νορβηγία, το Λιχτενστάιν, την Ελβετία, το Μονακό, την Ανδόρα και την Πόλη του Βατικανού.

FOCUS

Ο ρόλος των κεντρικών τραπεζών

Η προαγωγή της εύρυθμης λειτουργίας του συστήματος πληρωμών είναι μεταξύ των θεμελιωδών καθηκόντων του **Ευρωπαϊκού Συστήματος Κεντρικών Τραπεζών** (ΕΣΚΤ). Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ), η Τράπεζα της Ιταλίας, η Τράπεζα της Ελλάδος και οι λοιπές Εθνικές Κεντρικές Τράπεζες εργάζονται από κοινού για την αποτελεσματικότητα, τη σταθερότητα και την ασφάλεια του συστήματος πληρωμών, με δράσεις που ποικίλλουν από την άμεση προσφορά υπηρεσιών πληρωμής και την ενθάρρυνση της συνεργασίας μεταξύ των παρόχων μέχρι τις δραστηριότητες κατεύθυνσης, ρύθμισης και ελέγχου που περιλαμβάνονται στη λειτουργία της επιτήρησης.

Χρηματο-
πιστωτικές
υποδομές

Βοηθητικές
τεχνολογίες

3.2 Ο τραπεζικός λογαριασμός

Αλφαριθμη-
τικός κωδικός
ελέγχου

Τα εναλλακτικά μέσα πληρωμής μας επιτρέπουν να μεταβιβάσουμε ταμειακά διαθέσιμα στους λογαριασμούς μας, όπως ο τραπεζικός λογαριασμός όψεως ή ταμειευτηρίου, ή σε μια προπληρωμένη κάρτα συνδεδεμένη με έναν λογαριασμό – όλα αυτά ταυτοποιούνται με μοναδικό τρόπο με έναν IBAN. Ο IBAN (Διεθνής Αριθμός Τραπεζικού Λογαριασμού) είναι ο κωδικός αριθμός μέσω του οποίου ταυτοποιείται κάθε λογαριασμός από τον οποίο πραγματοποιούμε ή στον οποίο δεχόμαστε πληρωμές. Γι' αυτό, όταν κάνουμε διατραπεζική μεταφορά ή δίνουμε εντολή σε έναν ΠΥΠ να εξοφλεί τους λογαριασμούς μας κοινής ωφελείας με χρέωση του τραπεζικού μας υπολοίπου, είναι αναγκαίο να γνωρίζουμε τον IBAN: χάρη σε αυτόν τον κωδικό, εντοπίζεται ο λογαριασμός μας χωρίς κανένα περιθώριο αμφιβολίας. Στην Ελλάδα, ο IBAN απαρτίζεται από μια σειρά 27 χαρακτήρων που περιλαμβάνουν γράμματα και αριθμούς· σε άλλες χώρες, το μήκος του κυμαίνεται από 15 έως 31 χαρακτήρες.

Για παράδειγμα, ο IBAN ενός ελληνικού τραπεζικού λογαριασμού θα μπορούσε να έχει την εξής μορφή: GR 12 123 1234 123456789101112. Τα γράμματα και οι αριθμοί του IBAN δείχνουν τη χώρα (στη δική μας περίπτωση GR)· έναν κωδικό ελέγχου δύο ψηφίων, την τράπεζα (τρία ψηφία), το συγκεκριμένο υποκατάστημα (τέσσερα ψηφία) και τον αριθμό του λογαριασμού (δεκάεξι ψηφία). Αμέσως μετά το ακρωνύμιο της χώρας – που όπως είπαμε για την Ελλάδα είναι GR – υπάρχουν δύο αριθμοί ελέγχου: αυτό σημαίνει ότι αποκτώνται με βάση έναν τύπο που επεξεργάζεται όλους τους άλλους αριθμούς και τα γράμματα που απαρτίζουν τον συγκεκριμένο IBAN. Αυτό επιτρέπει στους υπολογιστές όπου εισάγεται ένας IBAN να επαναλάβουν τον υπολογισμό και να επαληθεύσουν αν ο διψήφιος κωδικός είναι σωστός, πριν πραγματοποιηθεί οποιαδήποτε εργασία χρέωσης ή πίστωσης: πρόκειται για έναν μηχανισμό που μας προστατεύει αν κάνουμε λάθος σε κάποιο ψηφίο, αλλά όχι αν πληκτρολογήσουμε έναν σωστό IBAN, διαφορετικό από τον επιθυμητό.

Σε περίπτωση πίστωσης σε λανθασμένο λογαριασμό, ο ενδιαμέσος ΠΥΠ, μολονότι υποχρεούται να κάνει ό,τι είναι δυνατόν για να ανακτήσει τα ποσά που πιστώθηκαν κατά λάθος, δεν θεωρείται υπεύθυνος και επομένως **την ευθύνη φέρει όποιος πραγματοποίησε τη συναλλαγή.** Σε περίπτωση εσφαλμένης υπόδειξης του IBAN, για την ανάκτηση των χρημάτων μπορεί να χρειαστεί παρέμβαση της δικαιοσύνης.

ΠΛΑΙΣΙΟ

Πώς ανοίγουμε έναν τραπεζικό λογαριασμό;

Το άνοιγμα ενός τραπεζικού λογαριασμού γίνεται με την **υπογραφή μιας σύμβασης**. Όπως κάθε φορά που υπογράφουμε μια συμφωνία, καλό είναι να διαβάσουμε αυτή τη σύμβαση προσεκτικά, γιατί υπογράφοντάς την αποκτούμε **δικαιώματα**, σε σχέση με τις υπηρεσίες που η τράπεζα δεσμεύεται να μας προσφέρει, αλλά και **υποχρεώσεις** έναντι της ίδιας, π.χ. την πληρωμή του κόστους διαχείρισης και του κόστους των συναλλαγών, εφόσον προβλέπονται. Προτού υπογράψουμε τη σύμβαση, είναι καλό να διαβάσουμε όλα τα έγγραφα που μας δίνονται και να συγκρίνουμε τους όρους που μας προτείνονται, για παράδειγμα το κόστος των συναλλαγών, με εκείνους άλλων τραπεζών.

Τι είναι ο **λογαριασμός όψεως** και **τι ο λογαριασμός ταμειευτηρίου**;

Η δυνατότητα ανοίγματος λογαριασμού όψεως και λογαριασμού ταμειευτηρίου παρέχεται από τις τράπεζες. Ο πελάτης καταθέτει τα χρήματα σε έναν τέτοιο λογαριασμό, η τράπεζα τα φυλάσσει και προσφέρει μια σειρά υπηρεσιών, όπως η πίστωση της μισθοδοσίας ή της σύνταξης, πληρωμές, εισπράξεις, εμβάσματα, πάγιες εντολές για την εξόφληση των λογαριασμών υπηρεσιών κοινής ωφελείας, χρεωστική κάρτα, πιστωτική κάρτα, επιταγές. Όπως θα δούμε καλύτερα στο τέταρτο κεφάλαιο, ο λογαριασμός όψεως δεν προορίζεται μόνο για υπηρεσίες πληρωμής, αλλά και για τη διαχείριση αποταμιεύσεων· μπορεί δηλαδή να αναγνωριστεί ένα επιτόκιο επί των χρημάτων που παραμένουν στον λογαριασμό. Σε αυτή την περίπτωση είναι βέβαια καλύτερο να ανοίγεται λογαριασμός ταμειευτηρίου.

Οι λογαριασμοί αυτοί αποτελούν τόσο σημαντικό μέσο συγκέντρωσης των αποταμιεύσεων που προβλέπεται από τον νόμο ιδιαίτερη προστασία. Πράγματι, τα χρήματα που κατατίθενται σε έναν λογαριασμό όψεως ή ταμειευτηρίου καλύπτονται με εγγύηση που φτάνει μέχρι και τις 100.000 ευρώ ανά καταθέτη και ανά τράπεζα, ακόμη και σε περίπτωση χρεοκοπίας της τελευταίας. Ανάλογη εγγύηση ισχύει και για εξομοιούμενα μέσα, όπως οι προθεσμιακές καταθέσεις. Γενικά όμως, το επιτόκιο στον λογαριασμό όψεως είναι χαμηλότερο από ό,τι στον λογαριασμό ταμειευτηρίου· γι' αυτό καλό είναι να γνωρίζουμε ότι η αποταμίευση σε έναν λογαριασμό όψεως δεν είναι πολύ αποδοτικός τρόπος επένδυσης.

FOCUS

Το αντίγραφο κίνησης του λογαριασμού

Το αντίγραφο κίνησης του λογαριασμού είναι το έγγραφο που συνοψίζει τις κινήσεις που πραγματοποιήθηκαν σε έναν λογαριασμό σε μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Πρακτικά, πρόκειται για αρχείο καταγραφής εσόδων και εξόδων. Η περιοδική παρακολούθηση του αντιγράφου κίνησης του λογαριασμού μας μάς βοηθά να έχουμε υπό έλεγχο το υπόλοιπο του λογαριασμού και μας επιτρέπει να επαληθεύουμε την ορθή καταγραφή των κινήσεων. Συγκεκριμένα, κάθε κίνηση για την οποία έχουμε αποδείξεις ότι είναι εσφαλμένη μπορεί να διορθωθεί, αν το λάθος επισημανθεί εγγράφως εντός 60 ημερών από την παραλαβή του αντιγράφου κίνησης του λογαριασμού. Για τις μη εξουσιοδοτημένες συναλλαγές, η προθεσμία φτάνει μέχρι και τους 13 μήνες από τη γνωστοποίησή τους.

Παρακάτω παρατίθενται κάποιοι όροι που βοηθούν στην ανάγνωση του αντιγράφου κίνησης του λογαριασμού:

ΚΙΝΗΣΕΙΣ: κάθε συναλλαγή που καταγράφεται στον λογαριασμό αφορά «πίστωση», αν στον λογαριασμό προστίθενται χρήματα, και «χρέωση», αν από τον λογαριασμό αφαιρούνται χρήματα. Κάθε κίνηση συνδέεται με τρεις ημερομηνίες:

- τη **λογιστική ημερομηνία:** την ημέρα κατά την οποία καταγράφηκε η κίνηση από την τράπεζα,
- την **ημερομηνία αξίας:** την ημέρα από την οποία αρχίζει ο υπολογισμός των τόκων επί του καταγεγραμμένου ποσού,
- την **ημερομηνία διαθεσιμότητας:** την ημέρα από την οποία τα χρήματα που έχουν πιστωθεί στον λογαριασμό μπορούν να χρησιμοποιηθούν.

ΥΠΟΛΟΙΠΟ: είναι τα χρήματα που υπάρχουν διαθέσιμα στον λογαριασμό. Το ποσό αυτό ενημερώνεται μετά από κάθε κίνηση.

Κατά κανόνα, δεν επιτρέπεται οι τραπεζικοί λογαριασμοί να έχουν παθητικό ή αλλιώς αρνητικό υπόλοιπο. Ενίοτε, η τράπεζα το επιτρέπει: τότε έχουμε άνοιγμα πίστωσης, ουσιαστικά δηλαδή χρηματοδότηση από την τράπεζα προς τον πελάτη που ενέχει κόστος (θα το δούμε αυτό καλύτερα στο πέμπτο κεφάλαιο).

3.3 Τα μέσα πληρωμής

Όμως πόσα είναι τα μέσα πληρωμής και ποια είναι; Ανάμεσα στα πιο γνωστά, βρίσκουμε τις επιταγές, τα εμβάσματα, τις άμεσες χρεώσεις και τις κάρτες πληρωμών.

Επιταγή

Είναι μέσο πληρωμής με το οποίο ο δικαιούχος του λογαριασμού όψεως (εκδότης, drawer) δίνει εντολή στην τράπεζά του (αποδέκτη, drawee) να πιστώσει ένα συγκεκριμένο χρηματικό ποσό υπέρ ενός άλλου προσώπου (κομιστή ή δικαιούχου, bearer). Όταν ανοίγουμε έναν λογαριασμό όψεως, μπορούμε να ζητήσουμε **μπλοκ επιταγών**. Αν ζητήσει μπλοκ επιταγών, ο πελάτης πρέπει να υπογράψει ένα ειδικό για τον συγκεκριμένο σκοπό έγγραφο, που θα χρησιμεύσει στην τράπεζα για να επαληθεύσει τη γνησιότητα της υπογραφής επί των επιταγών που προσκομίζονται προς είσπραξη. Απαγορεύεται η πληρωμή με επιταγές, αν δεν υπάρχει στον λογαριασμό το αντίστοιχο χρηματικό ποσό (σε αυτή την περίπτωση οι επιταγές ονομάζονται «ακάλυπτες»). Η επιταγή παρέχει μεγαλύτερη ευκολία έναντι των μετρητών, ειδικά στις πληρωμές μεγάλης αξίας. Κατά τη συνήθη πρακτική, διακινείται με φυσικό τρόπο («χέρι με χέρι») μεταξύ των συναλλασσομένων, όπως και τα μετρητά. Έτσι, ο αρχικός δικαιούχος μπορεί να τη μεταβιβάσει σε νέο κομιστή, υπογράφοντας και σημειώνοντας το όνομά του στο πίσω μέρος της (μέθοδος οπισθογράφησης). Οι επιταγές διακρίνονται σε τραπεζικές και ιδιωτικές. Η βασική διαφορά μεταξύ τους είναι ότι στην τραπεζική επιταγή εκδότης είναι η ίδια η πληρώτρια τράπεζα, ενώ στην ιδιωτική επιταγή εκδότης είναι ο πελάτης της τράπεζας. Η μεταχρονολόγηση μιας ιδιωτικής επιταγής, δηλαδή η αναγραφή ημερομηνίας έκδοσης μεταγενέστερης από την τρέχουσα, επιτρέπεται με βάση τον νόμο και αποτελεί συνήθη συναλλακτική πρακτική του εγχώριου εμπορικού τομέα. Η μεταχρονολογημένη επιταγή λειτουργεί ως παροχή πίστωσης του κομιστή προς τον εκδότη της επιταγής.

Επιταγές

Μεταφορά πίστωσης (Έμβασμα)

Το έμβασμα είναι η **εντολή που δίνει ο οφειλέτης** να μεταφερθεί ένα ποσό στον λογαριασμό ενός πιστωτή, κατά κανόνα με χρέωση του λογαριασμού του. Το πρότυπο που χρησιμοποιείται για τα εμβάσματα σε ευρώ είναι το πρότυπο του ευρωπαϊκού εμβάσματος (SEPA credit transfer – SCT). Το έμβασμα μπορεί να πραγματοποιηθεί στο **ταμείο** της τράπεζας όπως επίσης – και αυτή είναι κοινή μέθοδος για όσους διαχειρίζονται οι ίδιοι τον λογαριασμό τους – μέσω διαδικτυακής τραπεζικής (internet banking). Ο παραλήπτης της πληρωμής ταυτοποιείται μέσω του **κωδικού IBAN** και γι' αυτό ο κωδικός πρέπει να παρέχεται με ακρίβεια. Στην αιτιολογία αναφέρεται ο λόγος για τον οποίο πραγματοποιείται η πληρωμή, ο οποίος είναι απαραίτητος για την ανίχνευση της πληρωμής μας.

Άμεση χρέωση

Είναι εντολή που δίδεται από τον πιστωτή και αφορά τη μεταφορά ενός χρηματικού ποσού στον λογαριασμό του, με αυτόματη χρέωση του λογαριασμού του οφειλέτη· μπορεί να είναι για μία συγκεκριμένη πληρωμή αλλά συνήθως χρησιμοποιείται για **επαναλαμβανόμενες πληρωμές** με προκαθορισμένη προθεσμία λήξης, όπως και για

λογαριασμούς υπηρεσιών κοινής ωφελείας. Ο οφειλέτης εξουσιοδοτεί προκαταβολικά τη χρέωση του λογαριασμού του, υπογράφοντας μια εντολή σε έναν πάροχο ή, σε κάποιες περιπτώσεις, στην ίδια του την τράπεζα. Οι άμεσες χρεώσεις σε ευρώ εκτελούνται με τη χρήση του κοινού μηχανισμού πληρωμών σε ευρώ (SEPA direct debit – SDD). Για την πραγματοποίηση μιας άμεσης χρέωσης SDD, ο πιστωτής πρέπει να διαθέτει τον κωδικό IBAN του πληρωτή, που ταυτοποιεί με σαφήνεια τον λογαριασμό χρέωσης των ποσών. Ο οφειλέτης έχει το δικαίωμα να γνωστοποιεί στην τράπεζά του λίστες ανεπιθύμητων πιστωτών (μαύρη λίστα) ή επιθυμητών πιστωτών (λευκή λίστα), αλλά και να καθορίζει μέγιστα επιτρεπόμενα ποσά ή να αποκλείει όλες τις άμεσες χρεώσεις από τον λογαριασμό πληρωμής του.

Κάρτες πληρωμών

Οι κάρτες πληρωμών είναι γενικά **πλαστικοποιημένες κάρτες** με μικροτσιπ ή/και μαγνητική ταινία που εκδίδονται από εξουσιοδοτημένους ΠΥΠ και μας επιτρέπουν να κάνουμε ανάληψη μετρητών από αυτόματα ταμεία, αλλά και να πραγματοποιούμε πληρωμές χωρίς τη χρήση μετρητών, κατά κανόνα εντός συγκεκριμένων ημερήσιων ή μηνιαίων ορίων. Εκδίδονται κατόπιν υπογραφής σύμβασης με την εταιρία που τις εκδίδει (συχνά πρόκειται για τράπεζα ή ένα ίδρυμα πληρωμής ή ηλεκτρονικού χρήματος) και η χρήση τους μπορεί να προϋποθέτει την ύπαρξη ενός λογαριασμού πληρωμής.

Πώς χρησιμοποιούνται

Ανάλογα με το είδος της κάρτας που χρησιμοποιείται, οι συναλλαγές ανάληψης ή χρέωσης που πραγματοποιούνται, πηγαίνοντας σε ένα Αυτόματο Μηχάνημα Ανάληψης Μετρητών (ΑΤΜ) ή σε ένα κατάστημα, εγκρίνονται υπογράφοντας ή εισάγοντας έναν αριθμητικό κωδικό, το **PIN** (Προσωπικό Αριθμό Ταυτοποίησης). Αν διαθέτουν τεχνολογία ανέπαφων συναλλαγών, οι κάρτες μάς επιτρέπουν να πληρώνουμε πλησιάζοντάς τες απλώς στη συσκευή του καταστήματος (μέχρι κάποιο συγκεκριμένο ποσό).

Αν η κάρτα είναι συνδεδεμένη με διεθνείς παρόχους, μπορούμε να τη χρησιμοποιήσουμε και στο εξωτερικό, τόσο για αναλήψεις σε τοπικό νόμισμα όσο και για την πραγματοποίηση πληρωμών.

Τι κινδύνους ενέχει η χρήση τους

Το σύστημα εξόφλησης, και διαδικτυακά, με κάρτα πληρωμών είναι ασφαλές· υπάρχουν όμως **κίνδυνοι απάτης**, τους οποίους πρέπει να γνωρίζουμε για να τους ελαχιστοποιούμε. Ο έλεγχος της απόδειξης πληρωμής, η προστασία του PIN ακόμη και τη στιγμή της πληκτρολόγησης, και ο τακτικός έλεγχος των κινήσεων χρέωσης είναι απαραίτητα μέτρα ασφαλείας.

Μια πληρωμή που έχει καταγραφεί εσφαλμένα ή δεν έχει πραγματοποιηθεί από εμάς πρέπει **να γνωστοποιείται στην τράπεζα** το συντομότερο δυνατόν. Σε περίπτωση **κλοπής** ή **απώλειας** της κάρτας, πρέπει να ειδοποιηθεί άμεσα το ίδρυμα έκδοσής της για να την μπλοκάρει, δηλαδή να μην μπορούν να τη χρησιμοποιήσουν άλλοι, και πρέπει το περιστατικό να καταγγέλλεται στην αστυνομία.

Επίσης, είναι καλό να θυμίσουμε στα παιδιά όσα είπαμε στο πρώτο κεφάλαιο για τη διαφορετική **λογιστική διαχείριση των χρημάτων**: κάθε

πληρωμή που πραγματοποιείται με τραπεζικό χρήμα και όχι με μετρητά αντιμετωπίζεται διαφορετικά σε ψυχολογικό επίπεδο σε σχέση με τον τρόπο που λειτουργούμε όταν χρησιμοποιούμε μετρητά. Η μη αντίληψη της εκταμίευσης μετρητών μπορεί να έχει ως συνέπεια τη μη αντίληψη του ποσού και του εύρους της δαπάνης που κάναμε. Το να κρατάμε τις αποδείξεις και να ελέγχουμε περιοδικά τις κινήσεις και το υπόλοιπό μας, μάς βοηθά επομένως να κρατάμε τα έξοδά μας υπό έλεγχο και εντός των ορίων των δυνατοτήτων μας. Η τεχνολογία μπορεί να μας βοηθήσει: υπάρχουν πολλοί τρόποι για να παρακολουθούμε με ασφάλεια τους λογαριασμούς μας.

Οι κάρτες πληρωμών μπορεί να είναι πιστωτικές, χρεωστικές και προπληρωμένες.

Χρεωστική κάρτα

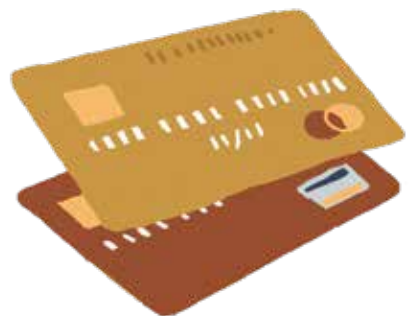
Η χρεωστική κάρτα εκδίδεται από μια τράπεζα ή έναν άλλο ενδιαμέσο χρηματοπιστωτικό ίδρυμα, συνήθως εκείνο στο οποίο διατηρούμε τον λογαριασμό μας. Οι χρεωστικές κάρτες επιτρέπουν αγορές στους συμβεβλημένους εμπόρους ή αναλήψεις μετρητών από ΑΤΜ. Για τις αγορές και τις αναλήψεις μετρητών προβλέπονται ημερήσια και μηνιαία όρια. Στα ΑΤΜ μπορεί επίσης κάποιος να πληρώσει λογαριασμούς κοινής ωφελείας, να προβεί σε ανανέωση του χρόνου ομιλίας του κινητού τηλεφώνου του ή να έχει πρόσβαση σε άλλες υπηρεσίες. Τα ποσά που δαπανώνται ή για τα οποία γίνεται ανάληψη **χρεώνονται αμέσως**: αυτό σημαίνει ότι η χρήση της χρεωστικής κάρτας είναι δυνατή μόνο αν στον λογαριασμό υπάρχει διαθέσιμο ένα χρηματικό ποσό τουλάχιστον ίσο με αυτό που σκοπεύουμε να δαπανήσουμε.

Πιστωτική κάρτα

Η πιστωτική κάρτα εκδίδεται από μια τράπεζα ή άλλο ενδιαμέσο χρηματοπιστωτικό ίδρυμα. Επιτρέπει αγορές στους συμβεβλημένους εμπόρους και αναλήψεις μετρητών από τα ΑΤΜ. Η πιστωτική κάρτα, σε αντίθεση με τη χρεωστική, μάς επιτρέπει να κάνουμε αγορές ακόμη και σε περίπτωση που δεν έχουμε στον τραπεζικό λογαριασμό μας τα **απαραίτητα χρήματα** τη στιγμή της αγοράς, γιατί το ποσό που δαπανάμε χρεώνεται σε μεταγενέστερο χρόνο από τον χρόνο αγοράς. Αυτό σημαίνει ότι ο εκδότης, για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα που συνήθως αντιστοιχεί σε έναν μήνα, προκαταβάλλει τα ποσά για τις αγορές που πραγματοποιήθηκαν από τον κάτοχο της πιστωτικής κάρτας. Η επιστροφή μπορεί να πραγματοποιηθεί με δύο τρόπους: εφάπαξ, συνήθως τον επόμενο μήνα από εκείνον που πραγματοποιήθηκαν οι αγορές, ή με δόσεις. Προσοχή όμως: στη δεύτερη περίπτωση, οι δόσεις μπορεί να είναι έντοκες, ο εκδότης δηλαδή μπορεί για αυτή την υπηρεσία να ζητήσει επιπλέον αμοιβή. Όσο μεγαλύτερος είναι ο αριθμός των δόσεων, τόσο περισσότερο αυξάνεται το επιπλέον ποσό που πληρώνει ο κάτοχος της κάρτας στον εκδότη.

Οι πληρωμές μπορεί να πραγματοποιούνται τόσο εντός της χώρας όσο και στο εξωτερικό, κατά κανόνα εντός καθορισμένων ορίων δαπάνης, γενικά μεγαλύτερων από εκείνα που παραχωρούνται για τις χρεωστικές κάρτες. Προβλέπεται επίσης με την πιστωτική κάρτα η δυνατότητα ανάληψης μετρητών από τα ΑΤΜ, με υψηλό σχετικά κόστος, πληκτρολογώντας το PIN μας.

Διαφορά
μεταξύ
χρεωστικής
και πιστωτικής
κάρτας

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

Ο κωδικός που μας προστατεύει

Σκοπός: Να καταλάβουμε γιατί χρησιμοποιούμε το PIN, να αναγνωρίσουμε τη σημασία της

Σύνδεση με άλλα γνωστικά αντικείμενα: Μαθηματικά.

Διάρκεια: Μία ώρα περίπου για τη δραστηριότητα και μισή ώρα για συζήτηση.

Τρόπος διεξαγωγής: Αυτή η δραστηριότητα μπορεί να πραγματοποιηθεί σε δύο φάσεις. Παίρνουμε ένα φύλλο χαρτί και γράφουμε κρυφά έναν τετραψήφιο αριθμό. Ζητάμε από τους μαθητές να τον μαντέψουν. Αφήνουμε τα παιδιά να κάνουν λίγες προσπάθειες, βάζοντας στοίχημα ότι κανείς δεν θα τον μαντέψει. Τέλος, αφήνουμε να δουν το χαρτί και τον αριθμό. Τώρα, καλούμε στον πίνακα δύο παιδιά και κάνουμε πρακτική επίδειξη παραβίασης του κωδικού με έναν αγώνα Master Mind. Το πρώτο παιδί θα καθίσει στην έδρα και θα γράψει κρυφά σε ένα φύλλο έναν τετραψήφιο αριθμό, το δεύτερο θα προσπαθήσει να τον μαντέψει, γράφοντας επίσης έναν τετραψήφιο αριθμό στον πίνακα. Το παιδί στην έδρα πρέπει να σημειώσει δίπλα στον αριθμό + για κάθε σωστό ψηφίο στη σωστή θέση και – για κάθε σωστό ψηφίο στη λάθος θέση. Δεν θα πει όμως ποια είναι τα σωστά ψηφία. Το παιδί στον πίνακα θα κάνει μια δεύτερη προσπάθεια, μετά μια τρίτη, βοηθούμενο από τα + και – κ.ο.κ. μέχρι να τον μαντέψει. Οι συμμαθητές του μπορούν να το βοηθήσουν, κάνοντάς του υποδείξεις.

Παράδειγμα: Ο Λεωνίδας κρύβει τον αριθμό 5645. Στην πρώτη προσπάθεια, η Μαρία γράφει στον πίνακα 8417: ο Λεωνίδας βάζει δίπλα ένα –, γιατί το 4 είναι σωστό αλλά σε λάθος θέση. Στη δεύτερη προσπάθεια, η Μαρία γράφει στον πίνακα 7652: ο Λεωνίδας βάζει δίπλα ένα + και ένα –, γιατί το 6 είναι σωστό και στη σωστή θέση, ενώ το 5 είναι σωστό αλλά σε λάθος θέση. Κατά τη διάρκεια του παιχνιδιού, πρέπει να ελέγχουμε την απόκριση του παιδιού στην έδρα για να σιγουρευτούμε ότι δεν κάνει λάθη. Στο τέλος του παιχνιδιού, πρέπει να ελέγξουμε ότι η τάξη κατάλαβε πώς λειτουργεί όλο αυτό. Αν δεν κατάλαβε, κάνουμε έναν δεύτερο γύρο, αντιστρέφοντας τους ρόλους: το παιδί που ήταν στον πίνακα πάει στην έδρα και το αντίστροφο.

Στο σημείο αυτό, προτείνουμε σε κάθε παιδί να παίξει με τον διπλανό του. Αν ο αριθμός των μαθητών της τάξης είναι μονός, ένα παιδί παίζει με τον καθηγητή. Παίζουμε δύο φορές, έτσι ώστε κάθε μαθητής να είναι μία φορά το παιδί που κρύβει τον αριθμό και μία φορά το παιδί που τον μαντεύει. Ο νικητής της μονομαχίας μεταξύ των δύο είναι αυτός που μάντεψε σε λιγότερες προσπάθειες. Μπορούμε να δούμε ποιος έκανε το ρεκόρ της τάξης και μάντεψε σε λιγότερο χρόνο. Στο τέλος της δραστηριότητας, εξηγούμε στην τάξη ότι οι τετραψήφιοι αριθμοί είναι δέκα χιλιάδες (πράγματι κυμαίνονται από 0000

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

έως 9999): είναι πρακτικά ανέφικτο να μαντέψουμε κάποιον με λίγες προσπάθειες! Επισημαίνουμε ότι το PIN στις πιστωτικές κάρτες σχηματίζεται συχνά από τέσσερα ψηφία, συμπεριλαμβανομένων των μηδενικών: ένα PIN μπορεί να είναι και 0058 ή 0709. Επομένως, και εδώ οι συνδυασμοί είναι δέκα χιλιάδες. Επιπλέον, όποιος προσπαθεί να χρησιμοποιήσει την πιστωτική κάρτα (όπως κι ένα κινητό) κάποιου άλλου πρέπει να πληκτρολογήσει το PIN αλλά, αν βάλει τυχαίους αριθμούς, η πιθανότητα να το μαντέψει είναι σχεδόν μηδενική. Η μοναδική του ευκαιρία είναι να βρει το PIN γραμμένο κάπου: γι' αυτό το λόγο δεν πρέπει να έχουμε ποτέ το PIN στο πορτοφόλι όπου κρατάμε και την κάρτα.

Προπληρωμένη κάρτα

Η προπληρωμένη κάρτα εκδίδεται από μια τράπεζα ή άλλο χρηματοπιστωτικό οργανισμό και επιτρέπει να πραγματοποιούμε πληρωμές και αναλήψεις έως ένα ποσό που έχουμε καταθέσει εκ των προτέρων στον εκδότη της. Για να έχουμε μια προπληρωμένη κάρτα, δεν χρειάζεται να τηρούμε τραπεζικό λογαριασμό. Το ποσό με το οποίο φορτίζεται η κάρτα είναι ηλεκτρονικό χρήμα, για το οποίο έχουμε ήδη μιλήσει στο δεύτερο κεφάλαιο. Με τις πληρωμές και τις αναλήψεις που πραγματοποιούνται μέσω της κάρτας, μειώνεται κάθε φορά το ποσό που έχει κατατεθεί, μέχρι την εξάντλησή του.

Οι προπληρωμένες κάρτες μπορούν να επαναφορτιστούν πολλές φορές, ακόμη και εξ αποστάσεως και από τρίτους. Αυτό τις καθιστά ένα μέσο πολύ βολικό για τα ταξίδια, για παράδειγμα, γιατί σε περίπτωση ανάγκης είναι δυνατόν να αναθέσουμε σε κάποιον να κάνει επαναφόρτιση εξ αποστάσεως. Επιπλέον, τυχόν δόλια χρήση της κάρτας θα περιοριστεί το πολύ στο ποσό που έχει απομείνει σε αυτή.

Οι προπληρωμένες κάρτες είναι δυνατό να διαθέτουν κωδικό IBAN: σε αυτή την περίπτωση, αποκαλούνται κάρτες με IBAN ή κάρτες τραπεζικού λογαριασμού και επιτρέπουν κάποιες υπηρεσίες πληρωμής· για παράδειγμα, μπορούν να λαμβάνουν πιστώσεις και να πραγματοποιούν πληρωμές, εμβάσματα ή άμεσες χρεώσεις.

Ηλεκτρονικές πληρωμές, ασφάλεια και πίστωση μέσω τηλεφώνου

Η ανάπτυξη του ηλεκτρονικού εμπορίου έχει ωθήσει τους ενδιαμέσους φορείς να διευρύνουν τους τρόπους με τους οποίους μπορεί κάποιος να κάνει ηλεκτρονικές πληρωμές: μεταξύ αυτών, συγκαταλέγεται η χρήση πιο παραδοσιακών μέσων στο διαδίκτυο (όπως π.χ. κάρτες πληρωμών ή εμβάσματα), αλλά και η χρήση υπηρεσιών με καινοτόμα χαρακτηριστικά. Για όλες τις ηλεκτρονικές πληρωμές, κατά κανόνα, οι ενδιαμέσοι φορείς πρέπει να υιοθετούν μεθόδους επαλήθευσης της ταυτότητας του πελάτη σε δύο βήματα (διπλή αυθεντικοποίηση). Συγκεκριμένα, ο χρήστης πρέπει να ταυτοποιείται χρησιμοποιώντας τουλάχιστον δύο από τα ακόλουθα: (α) κάτι που γνωρίζει (όπως έναν κωδικό πρόσβασης, το γνωστό password), (β) κάτι που έχει στην κατοχή

Μια λύση για τα παιδιά

του (όπως ένα token ή κάτι παρεμφερές), ή (γ) κάτι προσωπικό του (όπως δακτυλικό αποτύπωμα ή αναγνώριση προσώπου). Επιπλέον, για μεγαλύτερη ασφάλεια, στις ηλεκτρονικές πληρωμές προβλέπεται η δημιουργία μέσω τής εν λόγω αυθεντικοποίησης ενός δυναμικού κωδικού που είναι άρρηκτα συνδεδεμένος με τις παραμέτρους της συναλλαγής (το ποσό και τον δικαιούχο) και δεν μπορεί να παραποιηθεί.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

Μαθαίνουμε να χρησιμοποιούμε τα διάφορα μέσα πληρωμής

Σκοπός: Να μάθουμε να επιλέγουμε βάσει των αναγκών μας.

Σύνδεση με άλλα γνωστικά αντικείμενα: Μαθηματικά, Γεωγραφία.

Διάρκεια: Μία ώρα.

Τρόπος διεξαγωγής: Φανταζόμαστε με τα παιδιά ότι πρέπει να αναχωρήσουν για ταξίδι. Επιλέγουμε τρεις διαφορετικούς προορισμούς: έναν σε μια χώρα που έχει ως νόμισμα το ευρώ, έναν στην Ευρωπαϊκή Ένωση αλλά εκτός ευρωζώνης, έναν σε μια χώρα εκτός Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ποια μέσα πληρωμής μπορούν να τους φανούν χρήσιμα σε αυτούς τους διαφορετικούς προορισμούς; Βάσει ποιων αναγκών;

- μετρητά σε ευρώ ή άλλα νομίσματα
- κάρτα πληρωμών για αναλήψεις και πληρωμές με φυσική παρουσία ή ηλεκτρονικά (ποια είναι η πιο κατάλληλη;)
- πιστωτική κάρτα.

Ας συγκρίνουμε, στο διαδίκτυο, τις τιμές του ίδιου αγαθού στους τρεις προορισμούς (κόστος ταξιδιού ίδιας απόστασης με τρένο, το ενοίκιο ενός σπιτιού για τέσσερα άτομα στο κέντρο της πόλης, το αν ισχύει ή όχι περιαγωγή για τις τηλεφωνικές κλήσεις, ενοίκιαση αυτοκινήτου ή μοτοποδηλάτου ή ποδηλάτου...) προκειμένου να καταλάβουμε στις διάφορες περιπτώσεις ποια είναι τα καταλληλότερα μέσα πληρωμής και ποια είναι τα υπέρ και τα κατά τους.

3.4 Το κόστος των υπηρεσιών πληρωμής

Η διαθεσιμότητα εναλλακτικών μεθόδων πληρωμής, χάρη στις δυνατότητες της χρηματοοικονομικής τεχνολογίας, αλλάζει τις συνήθειές μας που αφορούν τις πληρωμές και απλοποιεί τη διαδικασία των συναλλαγών μας. Αυτά τα μέσα είναι ευέλικτα και ασφαλή, αλλά είναι σημαντικό να γνωρίζουμε τα χαρακτηριστικά και τους όρους χρήσης τους, όπως και να συγκρίνουμε τις διάφορες προσφορές που μπορούμε να βρούμε στην αγορά, για να εξακριβώσουμε ποιο είναι καταλληλότερο για τις ανάγκες μας.

Αρχικά, είναι καλό να σκεφτούμε ότι τα εναλλακτικά μέσα πληρωμής αποτελούν υπηρεσία και, κατά κανόνα, έχουν ένα κόστος σε σχέση με τα μετρητά. Οι ενδιαμέσοι φορείς, που είναι ιδιωτικές επιχειρήσεις, τα προσφέρουν στο κοινό και το κοινό μπορεί να επιλέξει να τα χρησιμοποιήσει έναντι αντιτίμου. Όπως σε κάθε αγορά με **πολλά προϊόντα**, το πρώτο βήμα για να βρούμε την καταλληλότερη λύση είναι να γνωρίζουμε τις συνήθειες και τις ανάγκες μας. Για παράδειγμα, αν κάνουμε συχνά χρήση μετρητών, τότε πρέπει να προσέξουμε τις δαπάνες που συνδέονται με τις αναλήψεις μετρητών. Ή, αν κάνουμε πολλές πληρωμές στο εξωτερικό, είναι σημαντικό να γνωρίζουμε τι ισχύει στην περίπτωση πληρωμής σε τοπικό νόμισμα. Το επόμενο βήμα είναι να εντοπίσουμε τις λύσεις που ανταποκρίνονται καλύτερα στις ανάγκες μας· τέλος, πρέπει πάντα να συγκρίνουμε τα έξοδα πληρωμής καθώς και τους όρους χρήσης των υπηρεσιών, ώστε να εντοπίζουμε την πιο συμφέρουσα επιλογή.

Για τους λογαριασμούς πληρωμής, το κόστος συχνά είναι διαρθρωμένο, δηλαδή **αποτελείται από διαφορετικά στοιχεία**, κάποια σταθερά και κάποια μεταβλητά. Για παράδειγμα, εκτός από ένα πάγιο τέλος, μπορεί να προβλέπονται προμήθειες για εμβάσματα, με εξαίρεση ίσως τα ηλεκτρονικά εμβάσματα, ή για αναλήψεις με χρεωστική κάρτα, εκτός από τις αναλήψεις που πραγματοποιούνται στην ίδια τράπεζα, ή για αποστολές του αντιγράφου κίνησης λογαριασμού, κ.λπ. Οι όροι και οι προϋποθέσεις μπορεί να ποικίλουν και, κατά κανόνα, μειώνονται ή εκμηδενίζονται στην περίπτωση ηλεκτρονικών τραπεζικών λογαριασμών, γιατί οι πελάτες πραγματοποιούν τις συναλλαγές τους αυτόνομα, μέσω υπολογιστή ή κινητού τηλεφώνου, και αυτό συνεπάγεται μικρότερα έξοδα για τους χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς.

Ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί (Financial Intermediaries) είναι οι οργανισμοί οι οποίοι φέρνουν έμμεσα σε επαφή δανειστές και δανειολήπτες. Περιλαμβάνουν τις επενδυτικές τράπεζες, τις εμπορικές τράπεζες, τις ασφαλιστικές εταιρίες και τις εταιρίες αμοιβαίων κεφαλαίων. Για λόγους απλοποίησης, εφεξής θα αναφέρουμε τον όρο «τράπεζες».

Στην περίπτωση του λογαριασμού όψεως, τα πιο συχνά είδη χρεώσεων είναι: η μηνιαία συνδρομή τήρησης του λογαριασμού που αφορά ένα σταθερό μηνιαίο ποσό και η οποία περιλαμβάνει κάποιες επιπρόσθετες υπηρεσίες, όπως την έκδοση μπλοκ επιταγών, και η χρέωση με βάση το είδος και τον αριθμό των συναλλαγών που πραγματοποιούνται. Για την καλύτερη κατανόηση του εν δυνάμει συνολικού κόστους τήρησης ενός λογαριασμού όψεως, παρέχεται ένας **δείκτης κόστους**.

Τα πλεονεκτήματα της τεχνολογίας

Τα μέσα πληρωμής έχουν ένα κόστος

Ο εν λόγω δείκτης αποτελεί εκτίμηση του συνολικού κόστους τήρησης του λογαριασμού βάσει των εξόδων και των προμηθειών με τα οποία μπορεί να χρεωθεί ένας πελάτης με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά στη διάρκεια ενός έτους, χωρίς να υπολογίζονται οι φόροι και οι τόκοι. Ο υπολογισμός του δείκτη βασίζεται σε ορισμένα τυποποιημένα προφίλ κατανάλωσης και μας επιτρέπει να υπολογίσουμε το κόστος τήρησης του λογαριασμού βάσει του είδους χρήσης που έχουμε κατά νου. Καθώς με τον χρόνο αλλάζουν τόσο οι συνήθειες μας όσο και οι ανάγκες μας, αλλά και τα προϊόντα που διατίθενται στην αγορά, είναι καλό να αναθεωρούμε περιοδικά τη λύση που έχουμε επιλέξει.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

Προϊόντα σε σύγκριση

Σκοπός: Να εκπαιδύσουμε τους μαθητές στην ενημερωμένη και συνειδητή κατανάλωση και να τους ενθαρρύνουμε σχετικά.

Σύνδεση με άλλα γνωστικά αντικείμενα: Μαθηματικά, Γλώσσα.

Διάρκεια: Μία ώρα περίπου για τη δραστηριότητα και μισή ώρα για συζήτηση.

Τρόπος διεξαγωγής: Επιλέγουμε σαν παράδειγμα ορισμένες κάρτες πληρωμών. Προτείνουμε στα παιδιά να ψάξουν στο διαδίκτυο τουλάχιστον 4-5 διαφορετικές κάρτες και να τις ξεχωρίσουν ανά είδος. Ισοδύναμος αριθμός παιδιών (ή παιδιών σε ζεύγη) θα καταγράψουν, σε έναν πίνακα που θα διαμορφώσουν σταδιακά, όλες τις πληροφορίες που τους φαίνονται σημαντικές. Ξεκινάμε από τα ακόλουθα χαρακτηριστικά:

- έξοδα (κόστος) απόκτησης της κάρτας,
- πάγια έξοδα (συνδρομή ανά μήνα/έτος),
- μεταβλητά έξοδα (κόστος για κάθε φόρτιση/πληρωμή),
- πληροφορίες σχετικά με το δίκτυο στο οποίο ανήκουν οι κάρτες (Maestro, Visa, MasterCard, American Express, κ.λπ.),
- σύστημα ασφάλειας που χρησιμοποιείται,
- τυχόν περιορισμοί ως προς τον αριθμό κινήσεων,
- αναγκαιότητα παράλληλου ανοίγματος ενός λογαριασμού όψεως,
- έξοδα ανάληψης μετρητών.

Μόλις συγκεντρωθούν τα στοιχεία, δίνουμε στα παιδιά μία ώρα διορία για να παρουσιάσουν τα αποτελέσματα της έρευνας στους συμμαθητές τους και να συγκρίνουν τα μηνιαία έξοδα για τις διάφορες κάρτες, με προσομοίωση των αναγκών που θα είχαν και του τρόπου που θα τις χρησιμοποιούσαν (ηλεκτρονικές αγορές, πληρωμές σε κατάστημα, αγορά καυσίμου, κ.λπ.).

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

Στη συνέχεια, θέτουμε κάποια σημαντικά ερωτήματα. Μήπως στις περιπτώσεις όπου το κόστος είναι υψηλότερο προσφέρονται περισσότερες υπηρεσίες; Οι εν λόγω υπηρεσίες μάς είναι χρήσιμες; Για ποιο λόγο, κατά τη γνώμη των παιδιών, διαφέρουν τα έξοδα παρόμοιων καρτών (μήπως καλύτερη φήμη ή περισσότερη διαφήμιση; Ας αναρωτηθούμε σε ποια ηλικιακή ομάδα απευθύνονται, σε ποιο προφίλ καταναλωτή, κ.λπ.). Ποιους όρους (λέξεις) και ποιες εγγραφές (στοιχεία) του κόστους δεν καταλαβαίνουν τα παιδιά; Μπορούν να καταλάβουν περισσότερα χρησιμοποιώντας μόνο τις πληροφορίες που βρίσκουν στο διαδίκτυο; Ποιες πηγές επιλέγουν για να ενημερωθούν; Με βάση τις πληροφορίες που συγκέντρωσαν, ποιο θα ήταν το καταλληλότερο προϊόν για τα ίδια;

ΠΛΑΙΣΙΟ

Αυτοπροστασία

Στις τραπεζικές και τις χρηματοπιστωτικές αγορές, η προστασία των πελατών πραγματοποιείται με διάφορα εργαλεία: την άσκηση εποπτείας από τους αρμόδιους φορείς, ένα αποτελεσματικό σύστημα εξωδικαστικής επίλυσης διαφορών και τον χρηματοοικονομικό αλφαριθμητισμό.

Το ρυθμιστικό πλαίσιο για την τραπεζική **διαφάνεια** διασφαλίζει ότι θα παρέχονται στον πελάτη της τράπεζας, με ξεκάθαρη και κατανοητή διατύπωση, όλες οι βασικές πληροφορίες για να μπορεί να συγκρίνει τις διάφορες προσφορές και να επιλέγει αυτές που ικανοποιούν καλύτερα τις ανάγκες του. Με τον καιρό, οι πληροφορίες που έχει λάβει θα του επιτρέψουν να επαληθεύσει την εγκυρότητα των επιλογών που έκανε και, εφόσον χρειάζεται, να τις τροποποιήσει.

Όταν προκύπτουν προβλήματα, ο πελάτης μπορεί κατ' αρχάς να υποβάλει παράπονο απευθείας στην τράπεζά του, η οποία είναι υποχρεωμένη να του απαντήσει. Αν ο πελάτης δεν μείνει ικανοποιημένος από την απάντηση, μπορεί να απευθυνθεί στις δικαστικές αρχές ή να προσφύγει σε κάποιο εξωδικαστικό σύστημα επίλυσης διαφορών. Το σύστημα εξωδικαστικής επίλυσης διαφορών είναι γρήγορο και αξιολογεί, επί της ουσίας και όχι μόνο τυπικά, την ορθή συμπεριφορά της τράπεζας, προστατεύοντας κατ' αυτόν τον τρόπο τον αδύναμο συμβαλλόμενο της συμβατικής σχέσης, δηλαδή τον πελάτη. Τέτοια συστήματα εξωδικαστικής επίλυσης στην Ελλάδα είναι ο Συνήγορος του Καταναλωτή ή ο Ελληνικός Χρηματοοικονομικός Μεσολαβητής, οι οποίοι παρέχουν τη δυνατότητα στους πολίτες να λάβουν γνωμοδότηση για θέματα που αφορούν τραπεζικές και χρηματοπιστωτικές

FOCUS

συναλλαγές και υπηρεσίες, χωρίς να χρειάζεται να απευθυνθούν σε δικηγόρο. Ο πελάτης μπορεί επίσης να προσφύγει στη Διεύθυνση Εποπτείας της Τράπεζας της Ελλάδος (Τμήμα Καταγγελιών Πελατών Εποπτευόμενων Ιδρυμάτων).

Σε κάθε περίπτωση, για να μπορεί να λειτουργεί η αγορά και για να μην είναι κενό γράμμα οι κανόνες και η δικαιοσύνη, οι χρήστες τραπεζικών υπηρεσιών πρέπει να μπορούν να καταλαβαίνουν, να επιλέγουν και να διαχειρίζονται τις διαθέσιμες πληροφορίες, να συγκρίνουν τις προσφορές προϊόντων και υπηρεσιών, να γνωρίζουν τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τους σε μια συμβατική σχέση. Γι' αυτόν ακριβώς τον λόγο, πολλοί δημόσιοι και ιδιωτικοί φορείς εργάζονται για να ενισχύσουν τον χρηματοοικονομικό αλφαριθμητισμό των πολιτών, που είναι προϋπόθεση για την ορθή κατανόηση των κινδύνων και την υιοθέτηση συνειδητών χρηματοοικονομικών επιλογών. Αυτός είναι ο στόχος του **οικονομικού αλφαριθμητισμού**: να αυξήσει τις γνώσεις, να ενισχύσει τις ικανότητες και να βελτιώσει τη συμπεριφορά των πολιτών ώστε να λαμβάνουν ενημερωμένες χρηματοοικονομικές αποφάσεις που συνάδουν με τις ανάγκες και τις οικονομικές δυνατότητές τους.

Σημαντικό είναι επίσης να μην εμπιστευόμαστε ό,τι μας λένε, αλλά να αντιμετωπίζουμε τις πληροφορίες με κριτική σκέψη. Ακόμη, πρέπει να διαβάζουμε με προσοχή τα κείμενα των συμβάσεων και να μην υπογράφουμε πριν κατανοήσουμε πλήρως κάθε όρο. Καλό είναι ακόμη να είμαστε επαρκώς εξοικειωμένοι με τα θέματα τα οποία αφορά η εκάστοτε σύμβαση. Η επίγνωση έχει πολύ μεγαλύτερη αξία από την απλή γνώση: είναι το πρώτο, ίσως και το πολυτιμότερο, εργαλείο που έχουν στα χέρια τους οι πολίτες-καταναλωτές, καθώς θα πρέπει να προϋπάρχει της υπογραφής μιας σύμβασης ή της πραγματοποίησης μιας απερισκεπτής αγοράς, αλλά και της αναζήτησης υπερβολικών αποδόσεων. Αυτός είναι άλλωστε ο σκοπός του χρηματοοικονομικού αλφαριθμητισμού.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

Για εμπάθунση

Παρ' ότι τα τραπεζογραμμάτια έφεραν επανάσταση στην οικονομία, όταν υιοθετήθηκαν για πρώτη φορά, σήμερα κινούμαστε όλο και περισσότερο προς μια κοινωνία χωρίς αυτά. Το χρήμα κινείται με τη χρήση καρτών ή μέσω του διαδικτύου και των έξυπνων τηλεφώνων. Οι επιταγές είναι ένα από τα πρώτα «θύματα» των τεχνολογικών καινοτομιών στο σύστημα πληρωμών. Θα μπορούσαν στ' αλήθεια τα χαρτονομίσματα και τα κέρματα να εξαφανιστούν;

Καλούμε τα παιδιά να συζητήσουν σχετικά: «Επιθυμούμε μια κοινωνία χωρίς μετρητά;». Τα παιδιά μπορούν να σκεφτούν και τις κατηγορίες χρηστών που θα ωφελούνταν ή όχι.

Ερωτήσεις ελέγχου

- Τι είναι το σύστημα πληρωμών; Γιατί είναι σημαντικό;
- Τι είναι το τραπεζικό χρήμα; Σε τι διαφοροποιείται από τα τραπεζογραμμάτια και τα κέρματα;
- Τι είναι και σε τι χρησιμεύει ο κωδικός IBAN;
- Τι είδη καρτών πληρωμών υπάρχουν;
- Ποιες είναι οι διαφορές μεταξύ των διάφορων καρτών πληρωμών;

4. ΑΠΟΤΑΜΙΕΥΣΗ ΚΑΙ ΕΠΕΝΔΥΣΗ

Μαθησιακοί στόχοι

Στο τέλος αυτού του κεφαλαίου, οι μαθητές θα γνωρίζουν την έννοια της απόδοσης μιας επένδυσης· την επίδραση του πληθωρισμού στις αποταμιεύσεις μας· ότι η έννοια της πιθανότητας μας επιτρέπει να περάσουμε από τον αιτιοκρατικό κόσμο στον κόσμο της τυχαιότητας· την έννοια του κινδύνου· την έννοια της διαφοροποίησης.

Συγκεκριμένα, τα παιδιά θα ξέρουν ότι:

- Η αποταμίευση έχει διάφορους σκοπούς.
- Υπάρχουν διαφορετικοί τρόποι χρήσης της αποταμίευσης και, σε κάποιες περιπτώσεις, η αποταμίευση μετατρέπεται σε επένδυση.
- Με κάθε επένδυση συνδέεται μια απόδοση, αλλά και ένας κίνδυνος.
- Πρέπει να ξέρουμε πώς να χρησιμοποιούμε την αποταμίευση με τον καταλληλότερο τρόπο για να καλύπτουμε τις ανάγκες μας, ζητώντας ενδεχομένως τη συνδρομή ενός συμβούλου.
- Η σύνθετη κεφαλαιοποίηση (ή ανατοκισμός) αφορά τη συσσώρευση των τόκων στο αρχικά επενδυμένο κεφάλαιο και χρησιμεύει στον υπολογισμό της μελλοντικής αξίας ενός ποσού.

Εισαγωγή

Αυτό το κεφάλαιο είναι αφιερωμένο στην **αποταμίευση**, θέμα στο οποίο αναφερθήκαμε και στο πρώτο κεφάλαιο· εδώ ωστόσο θα το εξετάσουμε με μεγαλύτερη λεπτομέρεια. Στόχος είναι να δώσουμε στα παιδιά να καταλάβουν γιατί είναι χρήσιμο και ενδεδειγμένο να αποταμιεύουμε και πώς μπορεί να αξιοποιηθεί η αποταμίευση. Πρόκειται για έναν από τους σπουδαιότερους στόχους του χρηματοοικονομικού αλφαριθμητισμού.

Ξεκινώντας από την ιδέα ότι αποταμίευση σημαίνει αποχή από την κατανάλωση ενός αγαθού σήμερα, προκειμένου να αποκτήσουμε ένα άλλο αγαθό στο μέλλον, θα εξηγήσουμε στους μαθητές και στις μαθήτριες τα οφέλη που προκύπτουν από αυτήν: τη δυνατότητα αντιμετώπισης απρόοπτων καταστάσεων και τη δημιουργία κεφαλαίου για την κάλυψη ενός μελλοντικού εξόδου.

Η αποταμίευση μας επιτρέπει να αυξήσουμε το κεφάλαιό μας όταν το τοποθετούμε σε **χρηματοπιστωτικά προϊόντα** τα οποία παράγουν **τόκο** και, ενδεχομένως, **κέρδη**. Τότε, η αποταμίευση γίνεται **επένδυση**.

Η επιλογή ενός χρηματοπιστωτικού προϊόντος για την αποταμίευσή μας δεν είναι προφανής. Ισχύει μια πολύ σημαντική γενική αρχή: κάθε μορφή επένδυσης συνδέεται με έναν **κίνδυνο**, δηλαδή με την πιθανότητα να μη μας επιστραφούν οι τόκοι ή ακόμη και το κεφάλαιό μας. Και, όσο μεγαλύτερος είναι ο κίνδυνος αυτός, τόσο μεγαλύτερη θα είναι η **απόδοση** της επένδυσης. Ευτυχώς, υπάρχει ένας μηχανισμός που βοηθά τους επενδυτές: η **διαφοροποίηση**.

Διαφοροποίηση σημαίνει ότι, κατανέμοντας το ποσό που έχουμε αποταμιεύσει σε πολλά χρηματοπιστωτικά προϊόντα με διαφορετικά χαρακτηριστικά, ο συνολικός κίνδυνος μειώνεται.

Οι έννοιες του κινδύνου και της απόδοσης είναι σύνθετες και, για να προσδιοριστούν, απαιτούν μαθηματικά και στατιστικά εργαλεία, όπως δείκτες κεντρικής τάσης και διασποράς της κατανομής των αποδόσεων μιας επένδυσης. Ας τους παρουσιάσουμε στα παιδιά με όσο το δυνατόν πιο κατανοητό τρόπο. Επίσης, θα ήταν ιδιαίτερα χρήσιμο τα παιδιά να γνωρίζουν τη διαφορά μεταξύ **απλής** και **σύνθετης κεφαλαιοποίησης (ανατοκισμού)**, ώστε να μπορούν να καταλάβουν πώς προκύπτουν οι τόκοι από μια μακροπρόθεσμη επένδυση.

Διαθέτοντας βασικές γνώσεις, οι μαθητές ως αποταμιευτές του μέλλοντος θα μπορούν να κάνουν συνειδητές επιλογές, κατανώντας τα πλεονεκτήματα και τους κινδύνους που ενέχουν τα διάφορα επενδυτικά προϊόντα, αλλά και να αναζητούν βοήθεια καταφεύγοντας σε συμβούλους τραπεζών ή άλλων χρηματοπιστωτικών οργανισμών, έχοντας επίγνωση ότι πρόκειται για επιχειρήσεις που βγάζουν κέρδος από την πώληση χρηματοπιστωτικών προϊόντων. Η επιλογή της επένδυσης εντάσσεται στο γενικότερο πλαίσιο της διαχείρισης των εσόδων και των εξόδων μας (όπως είδαμε στο κεφάλαιο 1). Η αποταμίευση ξεκινά με έναν τραπεζικό λογαριασμό (όπως είδαμε στο κεφάλαιο 3).

4.1 Κατανάλωση και αποταμίευση: ένας ακατάλυτος δεσμός

Η **αποταμίευση** είναι το μέρος του εισοδήματος που δεν δαπανήθηκε για καταναλωτικά αγαθά και το οποίο βάζουμε στην άκρη ώστε να είναι διαθέσιμο για μελλοντική κατανάλωση. Ας πάρουμε ένα παράδειγμα: Στη Γεωργία χαρίζουν χρήματα ή τα κερδίζει η ίδια εργαζομένη ως babysitter και αποφασίζει να βάλει στην άκρη ένα μέρος από αυτά, γιατί θέλει π.χ. να αγοράσει ένα μοτοποδήλατο και ξέρει ότι δεν θα μπορέσει να το κάνει αν δεν προγραμματίσει καιρό πριν αυτό το έξοδο, συγκεντρώνοντας το απαραίτητο κεφάλαιο. Σε αυτή την περίπτωση, η Γεωργία μειώνει τις αγορές της σε καταναλωτικά αγαθά **τώρα**, για να αποταμιεύσει μέρος των χρημάτων της και να τα ξοδέψει **στο μέλλον**.

Υπάρχει κι άλλη μια δυνατότητα: αν επιθυμούμε να αποκτήσουμε ένα αγαθό και δεν διαθέτουμε τα χρήματα που απαιτούνται, μπορούμε να καταφύγουμε στην **πίστωση**, δηλαδή στον **δανεισμό**, όπως περιγράφεται στο επόμενο κεφάλαιο. Συγκριτικά με την περίπτωση αγοράς χρησιμοποιώντας χρήματα από αποταμίευση, υπάρχουν δύο βασικές

Όταν δεν έχουμε τα απαραίτητα χρήματα

συνέπειες: Πρώτον, όταν κάποιος καταφεύγει στον δανεισμό, καταλήγει να πρέπει να επιστρέψει μεγαλύτερο ποσό εξαιτίας των τόκων που προκύπτουν: αν η Γεωργία δανειστεί 100 ευρώ, το συνολικό ποσό που πρέπει να επιστρέψει θα είναι μεγαλύτερο από 100 ευρώ. Μάλιστα, θα είναι τόσο μεγαλύτερο όσο υψηλότερο είναι το επιτόκιο του δανείου και όσο μακρότερη είναι η διάρκεια αποπληρωμής.

Και όχι μόνο αυτό: επειδή η μελλοντική κατανάλωση χρηματοδοτείται προκαταβολικά σήμερα, ένα μέρος του μελλοντικού εισοδήματος πρέπει να χρησιμοποιηθεί για την αποπληρωμή του δανείου. Αυτό το θέμα είναι πολύ σημαντικό και θα επανέλθουμε σε αυτό στο επόμενο κεφάλαιο.

Επιστρέφοντας στο θέμα της **αποταμίευσης**, στην περίπτωση της Γεωργίας η κατανάλωση μειώθηκε πριν από την αγορά: κάθε φορά που αποταμιεύουμε μέρος του τρέχοντος εισοδήματός μας, δηλαδή δεν το καταναλώνουμε αμέσως, μας προσφέρεται η δυνατότητα όχι μόνο να πραγματοποιήσουμε μεγαλύτερα έξοδα αργότερα, με τα χρήματα που θα έχουμε άμεσα διαθέσιμα, αλλά και να επενδύσουμε το ποσό που αποταμιεύσαμε και να το δούμε να αυξάνεται.

Για έκτακτες ανάγκες και ευκαιρίες

Η αποταμίευση εξυπηρετεί διάφορους σκοπούς. Ο πρώτος έχει να κάνει με την **πρόληψη**: το να έχουμε χρήματα στην άκρη μάς επιτρέπει να αντιμετωπίσουμε απρόοπτα έξοδα. Από την αντικατάσταση του κινητού τηλεφώνου ή του ποδηλάτου που χάλασε έως τα έξοδα έκτακτης συντήρησης για το σπίτι ή τις έκτακτες ιατρικές ανάγκες μας, το να έχουμε χρήματα στην άκρη μπορεί να μας επιτρέψει να αντιμετωπίσουμε τυχόν αντιξοότητες άμεσα, χωρίς επιπλέον προβλήματα. Όταν έχουμε χρήματα στην άκρη, μπορούμε και να αδράξουμε ευκαιρίες: αν κάποιος μας προσφέρει σε καλή τιμή τον υπολογιστή που εδώ και καιρό επιθυμούμε, το ότι έχουμε άμεσα διαθέσιμο το απαιτούμενο χρηματικό ποσό θα μας επιτρέψει να εκμεταλλευτούμε μια ευκαιρία που διαφορετικά θα πήγαινε χαμένη. Είναι προφανές πως, για να μπορέσουμε να κάνουμε κάτι τέτοιο, η αποταμίευση πρέπει να μπορεί να ρευστοποιηθεί εύκολα, δηλαδή μπορεί να μετατραπεί σε χρήμα γρήγορα και χωρίς κόστος. Θα δούμε παρακάτω, όταν θα ασχοληθούμε με τα επενδυτικά προϊόντα, ότι μόνο ορισμένα από αυτά ανταποκρίνονται σε αυτή την προϋπόθεση.

Επιδιώκουμε να σταθεροποιήσουμε μέσα στον χρόνο το βιοτικό μας επίπεδο

Υπάρχει ένας ακόμη ρόλος της αποταμίευσης που είναι εξαιρετικά σημαντικός. Η αποταμίευση μπορεί να συμβάλει στον **περιορισμό των διακυμάνσεων που ενδέχεται να σημειώσει το εισόδημα κατά τη διάρκεια της ζωής μας**, να τις καταστήσει λιγότερο αιφνίδιες. Στο πρώτο κεφάλαιο έγινε νύξη, και είναι καλό να επανέλθουμε με τα παιδιά σε αυτό, για την άνιση πορεία των εσόδων και των εξόδων κατά τη διάρκεια της ζωής μας, αλλά και για τη δυνατότητα να χρησιμοποιήσουμε την αποταμίευση για να κάνουμε το βιοτικό μας επίπεδο πιο σταθερό στο πέρασμα του χρόνου. Ένα πρώτο παράδειγμα είναι η προοπτική της σύνταξης, τότε που είναι πιθανόν να μειωθούν τα έσοδά μας: η συνεχής αποταμίευση κατά τη διάρκεια του εργασιακού βίου μπορεί να παρέχει μια επιπλέον σύνταξη ή ένα χρηματικό απόθεμα ώστε να μην αναγκαστούμε να μειώσουμε τις δυνατότητές μας για κατανάλωση.

Άλλο παράδειγμα είναι η μεταβίβαση κεφαλαίων μεταξύ γενεών: όταν ένα άτομο συνταξιοδοτείται, είναι πιθανό να έχει παιδιά που φτιάχνουν τη δική τους οικογένεια. Με την αποταμίευση, θα μπορεί να βοηθήσει τα παιδιά του, που ίσως βρίσκονται στην αρχή του εργασιακού τους βίου,

να αγοράσουν ένα σπίτι ή να αντιμετωπίσουν σημαντικά έξοδα. Με αυτόν τον τρόπο, η αποταμίευση των γονέων αποτελεί έναν επιπρόσθετο πόρο για τα παιδιά και άρα μια δυνατότητα να μειωθεί η προσφυγή στον δανεισμό.

Είναι σημαντικό να έχουμε υπόψη ότι ορισμένες μορφές αποταμίευσης δεν προσφέρουν καμία εγγύηση πως τα ποσά που αποταμιεύσαμε θα διατηρήσουν την **αγοραστική τους δύναμη** στο πέρασμα του χρόνου. Τι σημαίνει αυτό; Αν για παράδειγμα αποταμιεύσω 100 ευρώ, περιμένω ότι μετά από έναν χρόνο θα μπορώ να αγοράσω με εκείνα τα χρήματα περίπου τα ίδια αγαθά που θα μπορούσα να αγοράσω σήμερα. Αν όμως υπάρχει πληθωρισμός, δηλαδή αν αυξηθεί ο Δείκτης Τιμών Καταναλωτή στο μεταξύ, αυτό δεν είναι καθόλου σίγουρο.

Ονομαστικό και πραγματικό επιτόκιο

Είναι λοιπόν σημαντικό να κατανοήσουμε τη διάκριση, για την οποία μιλήσαμε στο κεφάλαιο 2, μεταξύ του **ονομαστικού επιτοκίου**, δηλαδή του ύψους του τόκου που καταβάλλεται, και του **πραγματικού επιτοκίου**, δηλαδή του τόκου που απομένει αφού ληφθεί υπόψη η μεταβολή της αγοραστικής δύναμης. Όπως διευκρινίζεται καλύτερα σε παρακάτω παράγραφο, υπάρχει ένας **«μπούσουλας»**, δηλαδή ένας εμπειρικός και απλός τρόπος υπολογισμού του πραγματικού επιτοκίου, που προκύπτει αν από το ονομαστικό επιτόκιο αφαιρέσουμε τον ρυθμό (το ποσοστό δηλαδή) του πληθωρισμού.

4.2 Τα κέρδη επί του κεφαλαίου

Όπως στο παράδειγμα της Γεωργίας, η αποταμίευση μπορεί να αποσκοπεί στη **δημιουργία ενός κεφαλαίου** για μελλοντική δαπάνη, η οποία προβλέπεται συνήθως να πραγματοποιηθεί σε συγκεκριμένη χρονική στιγμή – έστω και κατά προσέγγιση: από σήμερα, για παράδειγμα, αρχίζω την αποταμίευση ποσών που, σε έναν χρόνο, θα μου επιτρέψουν να αγοράσω ένα μοτοποδήλατο. Τέλος, η αποταμίευση συχνά δεν έχει από την αρχή έναν συγκεκριμένο σκοπό: μπορεί να αποτελεί απλώς μια **επένδυση** με στόχο την αύξηση του κεφαλαίου μας στο πέρασμα του χρόνου (ενδεχομένως για να το μεταβιβάσουμε στα παιδιά μας) ή/και τη δημιουργία μιας ροής εισοδημάτων. Τα εισοδήματα που προκύπτουν από αυτή την αρχική επένδυση έχουν τη μορφή τόκων, μερισμάτων ή κέρδους (ενίοτε, δυστυχώς, και ζημιών) επί της αρχικής επένδυσης.

Είδαμε στο πρώτο κεφάλαιο τι εννοούμε με τον όρο «εισόδημα από κεφάλαιο»: ένα χρηματικό ποσό που έχει αποταμιευθεί και επενδυθεί μπορεί να παράγει εισόδημα που θα προστεθεί στο αρχικό ποσό. Υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις, οι επιχειρήσεις μπορούν να πάρουν τη μορφή **Ανώνυμης Εταιρίας** (Α.Ε.). Σε αυτή την περίπτωση θα διανέμουν σε όσους αγοράζουν τις μετοχές τους εισόδημα με τη μορφή **μερίσματος** ή θα δίνουν τη δυνατότητα επίτευξης **κέρδους επί του επενδυμένου κεφαλαίου**. Ας δούμε ένα απλό παράδειγμα:

Ας φανταστούμε ότι ο Νίκος έχει μια πολλά υποσχόμενη ιδέα: έχει εφεύρει και θέλει να παραγάγει ένα μπισκότο που είναι νόστιμο, κάνει καλό και δεν παχαίνει. Έτσι, αποφασίζει να ζητήσει από άλλα άτομα να βάλουν χρήματα στην επιχείρησή του, δηλαδή να γίνουν

Πώς
αποκτούμε
εισόδημα

μέτοχοι. Αν τα πράγματα πάνε καλά, κάθε μέτοχος θα συμμετάσχει στα κέρδη: τα κέρδη δεν θα πάνε μόνο στον Νίκο, που είχε την ιδέα και διοικεί την επιχείρηση, αλλά θα κατανέμονται ανάλογα με τα μερίδια των επενδυτών, δηλαδή κάθε μέτοχος θα λαμβάνει ένα μέρος των κερδών βάσει του αριθμού των μετοχών που έχει αγοράσει. Έτσι, αν κάποιος κατέχει το 10% των μετοχών, θα λαμβάνει το 10% των κερδών της επιχείρησης στο τέλος κάθε έτους. Τα ποσά που διανέμονται στους μετόχους ονομάζονται μερίσματα.

Όταν ένας μέτοχος πουλήσει τις μετοχές του, δηλαδή αποφασίσει να αποσυρθεί από την επιχείρηση των μπισκότων, μπορεί να τις πουλήσει σε μεγαλύτερη τιμή από εκείνη στην οποία τις είχε αγοράσει. Σε αυτή την περίπτωση, θα αποκτήσει κεφαλαιακά κέρδη, δηλαδή εισόδημα επί του αρχικώς επενδυμένου κεφαλαίου του, με τη μορφή κέρδους.

Ας δούμε τώρα όλα όσα είπαμε, χρησιμοποιώντας ένα αριθμητικό παράδειγμα. Η Γεωργία άκουσε να γίνεται λόγος για την επιχείρηση μπισκότων από ειδικούς που εμπιστεύεται. Έτσι αποφασίζει να επενδύσει τις αποταμιεύσεις της σε αυτήν. Αγοράζει 100 μετοχές συνολικής αξίας 1.000 ευρώ, δηλαδή πληρώνει κάθε μετοχή $1.000/100 = 10$ ευρώ. Της είπαν ότι οι 100 μετοχές αντιστοιχούν στο 1% του συνόλου των μετοχών που έχουν πουληθεί. Αυτό σημαίνει ότι η αρχική χρηματοδότηση της επιχείρησης ήταν εκατό φορές το μερίδιο που επένδυσε η Γεωργία, δηλαδή: $1.000 \times 100 = 100.000$ ευρώ. Αυτό λοιπόν είναι το κεφάλαιο που συγκέντρωσε η επιχείρηση.

Στο τέλος του χρόνου, η επιχείρηση ανακοινώνει ότι τα μπισκότα είχαν μεγάλη επιτυχία. Η παραγωγή τους κόστισε συνολικά 100.000 ευρώ και τα έσοδα ήταν 110.000 ευρώ. Τα 10.000 ευρώ είναι στα κέρδη που διανέμονται σε όλους τους μετόχους. Η Γεωργία, που έχει το 1% των μετοχών, δικαιούται το 1% των κερδών κι έτσι η Γεωργία θα έχει μερίσμα ίσο με $10.000 \times 0,01 = 100$ ευρώ. Μια μέρα, η Γεωργία αποφασίζει να αγοράσει εκείνο το μοτοποδήλατο που ήθελε και γι' αυτό έχει ανάγκη τα χρήματα που έχει επενδύσει στις μετοχές. Αποφασίζει λοιπόν να τις πουλήσει και ανακαλύπτει ότι κάθε μετοχή τώρα έχει μεγαλύτερη τιμή από τα 10 ευρώ που πλήρωσε αρχικά, γιατί έχει εξαπλωθεί η φήμη ότι η επιχείρηση είναι εξαιρετική και πολλοί θέλουν να αγοράσουν τις μετοχές της, δεδομένης της επιτυχίας των μπισκότων που δημιουργεί την προσδοκία πως η επιχείρηση θα έχει καλά εισοδήματα και στο μέλλον. Έτσι, μπορεί να ζητήσει υψηλότερη τιμή. Οι μετοχές της τώρα αξίζουν 11 ευρώ η καθεμία, έτσι η Γεωργία, πουλώντας τις 100 μετοχές της, εισπράττει 1.100 ευρώ: όχι μόνο παίρνει πίσω το ποσό που είχε επενδύσει αρχικά, αλλά αποκτά και κεφαλαιακά **κέρδη**! Έτσι για το μοτοποδήλατό της θα έχει στη διάθεσή της περισσότερα από τα 1.000 ευρώ που είχε στην αρχή, και επιπλέον θα έχει και τα 100 ευρώ που έλαβε με τη μορφή μερίσματος.

Όπως θα διαβάσουμε παρακάτω σε αυτό το κεφάλαιο, είναι σημαντικό να τονίσουμε ότι, στο παράδειγμα που μόλις δώσαμε, η Γεωργία, χρηματοδοτώντας την επιχείρηση μπισκότων, πήρε ρίσκο. Αν ο Νίκος είχε κάνει λάθος στους υπολογισμούς του για τα αναγκαία για την παραγωγή έξοδα, ή πάλι, αν το μπισκότο δεν άρεσε στην αγορά και δεν πουλούσε αρκετά για να καλύψει τα έξοδα αυτά, η επιχείρηση θα είχε ζημία και όχι κέρδος. Σε αυτή την περίπτωση, όχι μόνο δεν θα υπήρχαν μερίσματα, αλλά οι

μέτοχοι ίσως προσπαθούσαν να πουλήσουν τις μετοχές τους, προκαλώντας πτώση της τιμής των μετοχών. Τότε η Γεωργία θα έχανε μέρος από τα 1.000 ευρώ που επένδυσε (κεφαλαιακή ζημία). Οι μέτοχοι έχουν το δικαίωμα να αποφασίσουν να πουλήσουν τις μετοχές τους ανά πάσα στιγμή. Η πώληση όμως είναι πιο εύκολη, αν υπάρχει μία αγορά όπου αυτό μπορεί να συμβεί: τέτοια είναι η περίπτωση των μετοχών των εταιριών που είναι εισηγμένες στο χρηματιστήριο.

FOCUS

Ο μπούσουλας

Το πραγματικό επιτόκιο (ΠΕ) υπολογίζεται από το ονομαστικό επιτόκιο (ΟΕ) και τον πληθωρισμό (Π), σύμφωνα με τον εξής μαθηματικό τύπο: $ΠΕ = (1 + ΟΕ)/(1 + Π) - 1$. Υπάρχει κι ένας εμπειρικός κανόνας που συσχετίζει τα τρία μεγέθη και που, αν το ποσοστό πληθωρισμού δεν είναι πολύ υψηλό, αποτελεί καλή προσέγγιση του ισχύοντος μαθηματικού τύπου: $ΠΕ = ΟΕ - Π$.

Για παράδειγμα: για ένα ονομαστικό επιτόκιο της τάξης του 3% κι έναν πληθωρισμό της τάξης του 2%, ο ακριβής υπολογισμός του πραγματικού επιτοκίου είναι $(1+0,03)/(1 + 0,02) - 1 = 0,0098$, που αντιστοιχεί, χωρίς μεγάλη απόκλιση, στο 1% που θα μας απέδιδε ο εμπειρικός κανόνας.

ΑΣΚΗΣΗ ΕΛΕΓΧΟΥ

Δουλεύουμε μαζί

Ας δοκιμάσουμε να ανακαλύψουμε ποια ήταν η απόδοση που πέτυχε η Γεωργία από αυτή την επενδυτική ιστορία μετά από έναν χρόνο: τα μερίσματα έχουν αποδώσει το 10% του αρχικού κεφαλαίου της Γεωργίας. Πράγματι τα 100 ευρώ είναι το 10% των αρχικών 1.000 ευρώ (ας επισημανθεί ότι η ίδια η απόδοση ολόκληρης της επιχείρησης μπισκότων παρήγαγε κέρδη ύψους 10.000 ευρώ από το αρχικό κεφάλαιο των 100.000 ευρώ). Το κεφαλαιακό κέρδος, σε απόλυτους όρους, ήταν 100 ευρώ και, σαν ποσοστό, ήταν $100/1.000 = 10\%$. Συνολικά, η Γεωργία πέτυχε απόδοση 20% ($200/1.000$) προ φόρων. Πράγματι, για τη συγκεκριμένη κατηγορία εισοδήματος – εισόδημα από κεφάλαιο – προβλέπεται η πληρωμή φόρου γι' αυτό η Γεωργία, στο τέλος του πρώτου χρόνου και αφού πούλησε τις μετοχές της, θα έχει λιγότερα από 200 ευρώ· θα έχει όμως, σε κάθε περίπτωση, αποκτήσει ένα εισόδημα από τις αποταμιεύσεις που αποφάσισε να επενδύσει.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

Η έννοια της αποταμίευσης

Σκοπός: Να κατανοήσουμε ότι η αποταμίευση έχει αλλάξει μορφή με την πάροδο του χρόνου.

Σύνδεση με άλλα γνωστικά αντικείμενα: Ιστορία, Αγωγή του πολίτη.

Διάρκεια: Συνάντηση μισής ώρας στην τάξη, μία ώρα στο σπίτι και δεύτερη συνάντηση μίας ώρας στο σχολείο.

Τρόπος διεξαγωγής: Σε αυτή την άσκηση, παίρνουμε συνέντευξη από τους συγγενείς και τους γνωστούς μας για να καταλάβουμε πώς αποταμιεύουν, μετά συζητάμε για να καταλήξουμε σε μια κοινή ιστορία. Καταρχάς λέμε ότι η αποταμίευση είναι ατομική πράξη, με σημαντικές οικογενειακές και συλλογικές επιπτώσεις, και είναι μια δυνατότητα που έχουμε αποκτήσει τα τελευταία μόλις χρόνια: παλαιότερα, πολύς κόσμος δεν διέθετε αρκετά χρήματα για να αποταμιεύει. Προσθέτουμε ιδέες και αξίες, εκτός από υπολογισμούς και σκέψεις. Ρωτάμε κατόπιν τα παιδιά αν υπάρχουν διαφορετικοί τρόποι και λόγοι αποταμίευσης. Μετά από μια σύντομη συζήτηση, ζητάμε από τους μαθητές να πάρουν νέα συνέντευξη από έναν ή δύο γνωστούς τους μεγαλύτερης ηλικίας, θέτοντάς τους σύντομες ερωτήσεις για τη σχέση τους με την αποταμίευση.

Για παράδειγμα: Μπορούν τα παιδιά να αποταμιεύσουν; Γιατί το κάνουν; Πώς το κάνουν; Αποταμιεύουν οι γονείς τους; Θυμούνται μια περίπτωση όπου οι οικονομίες τους αποδείχτηκαν σωτήριες; Έχουν αλλάξει τις συνήθειές τους; Γιατί; Αφού συζητήσουμε για τις συνεντεύξεις, ας δοκιμάσουμε να ομαδοποιήσουμε τις μαρτυρίες, εντοπίζοντας κοινά σημεία: Πόσοι έχουν αποταμιεύσει για προληπτικούς λόγους; Πόσοι ως μορφή επένδυσης; Πόσοι για να βάλουν χρήματα στην άκρη για απρόοπτα έξοδα; Τι λέξεις χρησιμοποιούν τα άτομα για να περιγράψουν αυτές τις συμπεριφορές; Υπάρχουν όροι και έννοιες που μπορούν να μας βοηθήσουν να αντιληφθούμε το σκεπτικό πίσω από τις αποφάσεις αποταμίευσης;

Ας προσπαθήσουμε να βάλουμε σε ένα γράφημα την ηλικία των ανθρώπων από τους οποίους πήραμε συνέντευξη. Είναι πιθανόν πολλοί από αυτούς να μίλησαν για την επιθυμία να «αφήσουν κάτι ως κληρονομιά». Ας προσπαθήσουμε να σκεφτούμε, με αφετηρία αυτό, τις πολλές έννοιες και σημασίες που μπορεί να αποκτήσει μια απλή χειρονομία, όπως η αποταμίευση, σε διαφορετικά πλαίσια, ξεκινώντας από τα συγκεκριμένα άτομα.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

Αποταμιευτής δεν σημαίνει φιλάργυρος

Σκοπός: Να κατανοήσουμε τη διαφορά μεταξύ αποταμίευσης και φιλαργυρίας.

Σύνδεση με άλλα γνωστικά αντικείμενα: Γλώσσα.

Διάρκεια: Μία ώρα.

Τρόπος διεξαγωγής: Το θέμα της αποταμίευσης έχει ισχυρή παρουσία στη λογοτεχνία, ενώ συχνά συνδέεται με σημαντικά ηθικά ζητήματα: είναι πράγματι πολυάριθμοι οι ήρωες της λογοτεχνίας που ενσαρκώνουν αφερέγγυους οφειλέτες, άπληστους φιλάργυρους, εμμονικούς αποταμιευτές. Ακολουθούν δύο παραδείγματα.

Μουζάνης: Δεν τρώτε σήμερα τίποτες;

Σινάνης: Εγώ τρεις μέραις τώρα νηστεύω· δε ξέρεις εσύ;

Μουζάνης: Το ξεύρω αφέντη· μα γιατί νηστεύετε;

Σινάνης: Μισέ [Μεσιέ] Ροδάνη τα κάμη εμένα σήμερα ζιαφέτι [τραπέζι]... ντεν ήρτε ακόμα; Έχει εκατό λογιού φαγιά, εγώ νηστεύω τρεις μέραις για να φάγω, που να μην πεινάσω δεκατρείς.

Μουζάνης: (Καθ' εαυτόν) κακός περίδρομος να σε κόψη μπρε διαβόλου φιλάργυρε... μα αφέντη, εγώ πεινώ, τρεις ημέρες δεν έφαγα κι εγώ.

[...]

Σινάνης: [...] να δυο παράδες να πάρης ενού παρά ψωμί, κι ενού παρά τυρί να φας.

Μουζάνης: Αφέντη, δε με φτάνει...

Δ. Κ. Βυζάντιος (1838), *Ο Σινάνης*, κωμωδία

Αυτό το απόσπασμα αφορά μια στερεοτυπική αναπαράσταση του φιλάργυρου, όπου η προσκόλληση στην περιουσία όχι μόνο ξεπερνά κάθε πάθος, αλλά και αυτήν ακόμα την ανάγκη της τροφής. Η φιλαργυρία θεωρείται από παλιά θανάσιμο αμάρτημα: ήδη στον Δάντη (*Κόλαση*, Άσμα Έβδομο) οι φιλάργυροι τιμωρούνται μαζί με τους σπάταλους. Άλλα και σε άλλα, πολύ γνωστά μεταγενέστερα έργα όπως ο *Φιλάργυρος* του Μολιέρου ή άλλα, π.χ. του Μπαλζάκ, του Ζολά ή του Ντίκενς, η φιλαργυρία πάντα προκαλεί αρνητικά συναισθήματα στον αναγνώστη.

Οπωσδήποτε υπάρχουν και άλλες φυσιογνωμίες φιλάργυρων στη λογοτεχνία ή στον κινηματογράφο: κάθε μαθητής – ή ομάδα μαθητών – μπορεί να εντοπίσει μία και να φέρει το αντίστοιχο απόσπασμα στην τάξη να το διαβάσετε μαζί και να σκεφτείτε τι διακρίνει

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

την αποταμίευση από τη φιλαργυρία, προσπαθώντας να κατανοήσετε τη διαφορετική φύση τους και τους διαφορετικούς σκοπούς που υπηρετούν.

Η αποταμίευση (με τη θετική της έννοια) εμφανίζεται σε ένα γραπτό του Βενιαμίν Φραγκλίνου που περιέχει τις συστάσεις του προς έναν νέο που σκοπεύει να ξεκινήσει επιχειρηματική δραστηριότητα:

Να θυμάσαι ότι ο χρόνος είναι χρήμα: αυτός που θα μπορούσε να βγάλει δέκα σελίνια την ημέρα με τη δουλειά του, και πάει βόλτα τη μισή μέρα ή αράζει στην πολυθρόνα στο δωμάτιό του, ακόμη κι αν ξοδεύει μόνο έξι πέννες για τις απολαύσεις του, δεν πρέπει να μετρά μόνο αυτές, γιατί εκτός από αυτές έχει ξοδέψει, ή μάλλον πετάξει, πέντε σελίνια. Να θυμάσαι ότι η πίστωση είναι χρήμα. Αν κάποιος δε ζητήσει από εμένα τα χρήματά του για χρέη δικά μου που έχουν καταστεί ληξιπρόθεσμα, μου χαρίζει τους τόκους ή ό,τι εγώ μπορώ να βγάλω από τους τόκους μέσα σε αυτό το χρονικό διάστημα. Ποσό αξιοσέβαστο, αν κάποιος έχει μεγάλη και καλή πίστωση και κάνει καλή χρήση αυτής. Να θυμάσαι ότι το χρήμα από τη φύση του είναι γόνιμο και παραγωγικό. Το χρήμα μπορεί να παράγει χρήμα και οι καρποί του μπορούν να παράγουν κι άλλο και ούτω καθεξής. Πέντε σελίνια που τοποθετούνται γίνονται έξι και, αν τοποθετηθούν ξανά, γίνονται επτά σελίνια και τρεις πέννες... Όποιος σκοτώνει μια γουρούνα, σκοτώνει όλους τους απογόνους της μέχρι το χιλιοστό γουρουνάκι. Όποιος πετάει ένα νόμισμα των πέντε σελινιών, σκοτώνει όλα όσα θα μπορούσαν να παραχθούν με αυτό: στήλες ολόκληρες με λίρες στερλίνες.

Βενιαμίν Φραγκλίνος (1748), Συμβουλές σε έναν νέο έμπορο

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

Η δημιουργία των ταμειυτηρίων

Σκοπός: Να κατανοήσουμε πώς αλλάζει η έννοια της αποταμίευσης με το πέρασμα του χρόνου.

Σύνδεση με άλλα γνωστικά αντικείμενα: Ιστορία, Γλώσσα.

Διάρκεια: Μία ώρα.

Τρόπος διεξαγωγής: Η δυνατότητα αποταμίευσης χρημάτων στην Ελλάδα άρχισε να ενδιαφέρει μια σχετικά ευρεία μερίδα του πληθυσμού μόλις στις αρχές του 20ού αιώνα. Στις αρχές του 20ού αιώνα έχει επέλθει [στην Ελλάδα] διαρθρωτική αλλαγή που επιτρέπει στα χαμηλά και μεσαία στρώματα, μικρούς εμπόρους, βιοτέχνες και επαγγελματίες, να σωρεύσουν πλεονάσματα προς αποταμίευση. [...] Η καινοτομία που παρατηρείται είναι η υψηλή θέση των καταθέσεων ταμειυτηρίου στο σύνολο των καταθέσεων: πάνω από το εν τρίτο ή το ήμισυ.

[...] Οι λόγοι που αυξήθηκε συνολικά η ρευστότητα των ελληνικών τραπεζών καθώς και τα πλεονάσματα στα χέρια των χαμηλών και μεσαίων στρωμάτων στο γύρισμα του αιώνα έχουν ήδη εντοπιστεί από τον Κώστα Κωστή: τα εμβάσματα των μεταναστών και το ναυτιλιακό εισόδημα, κέρδη και μισθοί συρρέουν στις τράπεζες και μέσω αυτών στους τελικούς αποδέκτες τους στην πόλη και την ύπαιθρο. Τα χρηματικά αυτά εισοδήματα θα χρησιμοποιηθούν στις τοπικές κοινωνίες προσφέροντας αυξημένη ρευστότητα και μειώνοντας τον τοκογλυφικό τόκο, άρα και την κυριαρχία των μικρών εμπόρων-τοκιστών στην τοπική αγορά χρήματος και εντέλει ενισχύοντας τις τράπεζες και ομογενοποιώντας την αγορά χρήματος.*

* Σ. Πετμεζάς, (2011), «Πίστη και αποταμίευση στην Ελλάδα, 1830-1912», στο Κ. Μπουραζέλης & Κ. Μειδάνη, Αποταμίευση και διαχείριση χρήματος στην ελληνική ιστορία, Αθήνα: Ταχυδρομικό Ταμειυτήριο Ελλάδος ΑΤΕ, σελ. 497-522.

4.3 Οι επενδυτικές πράξεις

Ταμειακές ροές, απόδοση και κίνδυνος

Τα έξοδά μας λογικά καλύπτονται από τα τρέχοντα εισοδήματά μας – ωστόσο, όπως είπαμε, το διαθέσιμο εισόδημά μας μπορεί να επηρεαστεί από τον δανεισμό ή/και την αποταμίευση.

Ειδικότερα, η αποταμίευση μειώνει τη δυνατότητά μας να κάνουμε έξοδα τώρα, για να μπορέσουμε να κάνουμε στο μέλλον. Οι αποταμειυτικές ροές απεικονίζονται και

Κερδίζουμε από τις συναλλαγές

στις ταμειακές ροές μας: συνήθως στην αρχική φάση έχουμε τα έξοδα (τα ποσά που αποταμιεύουμε και κατατίθενται σε τραπεζικούς λογαριασμούς, για παράδειγμα) και στην τελική φάση τα έσοδα (τους τόκους που μας έχουν καταβληθεί, την επιστροφή κεφαλαίου, που μπορεί να είναι μεγαλύτερο ή μικρότερο σε σχέση με εκείνο που είχαμε αρχικά επενδύσει).

Όπως θα δούμε παρακάτω, αν τα έσοδα είναι μεγαλύτερα από τα έξοδα, έχουμε «κερδίσει» από τη συναλλαγή, δηλαδή πετύχαμε θετική ονομαστική **απόδοση**, η οποία συνήθως εκφράζεται ως ετήσιο ποσοστό επί του επενδυθέντος κεφαλαίου. Όλοι μας θα θέλαμε να «κερδίσουμε» πολλά από την αποταμιευτική μας επένδυση. Πώς μπορεί να γίνει αυτό; Υπάρχουν δύο τρόποι. Ο πρώτος είναι να δεχτούμε έναν **χρονικό περιορισμό** (προθεσμία): να δεσμευτούμε να μην κάνουμε ανάληψη των χρημάτων μας για μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Ο δεύτερος είναι να εκτεθούμε σε κίνδυνο, δηλαδή να αποδεχτούμε την πιθανότητα η απόδοση που θα λάβουμε να είναι είτε χαμηλή είτε ακόμη και αρνητική.

Αυτή η έννοια είναι ουσιαστική: η αναζήτηση υψηλότερων αποδόσεων συνεπάγεται έκθεση σε μεγαλύτερο κίνδυνο. Μπορούμε να κάνουμε αυτή την επιλογή, κυρίως όταν ο χρονικός ορίζοντας της επένδυσης είναι μακρύς, αλλά πρέπει να γίνει συνειδητά και, ίσως, δεσμεύοντας μόνο ένα μέρος του κεφαλαίου μας, ώστε να περιορίσουμε τον κίνδυνο.

Τράπεζες και άλλοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί: Η ενημέρωση αποτελεί δικαίωμα

Κατά τη διαχείριση της επένδυσής μας, θα συνεργαστούμε με τράπεζες και άλλους χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς, οι οποίοι είναι εταιρίες που ασκούν επενδυτικές δραστηριότητες και επιτρέπουν στους μεμονωμένους επενδυτές την πρόσβαση σε χρηματοπιστωτικά προϊόντα.

Ο **λογαριασμός όψεως** δεν είναι απλώς ένα μέσο που επιτρέπει την πρόσβαση σε μια σειρά υπηρεσιών πληρωμής, αντιπροσωπεύει και έναν θεμελιώδη τρόπο χρήσης της αποταμίευσης. Τα ποσά που έχουν κατατεθεί σε έναν λογαριασμό όψεως είναι διαθέσιμα αμέσως· επομένως ανταποκρίνονται πλήρως στον προληπτικό χαρακτήρα της αποταμίευσης, αφού μπορούν να χρησιμοποιηθούν για απρόβλεπτες ή έκτακτες ανάγκες. Παρ' όλα αυτά, ακριβώς επειδή είναι διαθέσιμα ανά πάσα στιγμή, τα ποσά στον λογαριασμό όψεως τοκίζονται με πολύ χαμηλό ή και μηδενικό επιτόκιο. Επομένως, ο λογαριασμός όψεως προσφέρει στον επενδυτή άμεση ρευστότητα και μηδενικό κίνδυνο (υπάρχει εξασφάλιση μέχρι τις 100.000 ευρώ) αλλά, εξαιτίας αυτού, χαμηλό ή και μηδενικό τόκο. Για αυτό, ορισμένοι άνθρωποι επιθυμούν να κρατούν μόνο ένα μέρος της αποταμίευσής τους σε λογαριασμό όψεως και να επενδύουν το υπόλοιπο σε χρηματοπιστωτικά προϊόντα μεγαλύτερης απόδοσης.

Εδώ μπαίνει στο παιχνίδι μια άλλη λειτουργία της τράπεζας, η λειτουργία της ως **συμβούλου επενδύσεων**, δηλαδή ως κάποιου που προτείνει στους πελάτες του επενδυτικά

χρηματοπιστωτικά προϊόντα. Πρόκειται για αμειβόμενη υπηρεσία. Υπάρχουν πάρα πολλά επενδυτικά προϊόντα στα οποία μπορούμε να τοποθετήσουμε την αποταμίευσή μας, κάποια εκ των οποίων είναι εξαιρετικά σύνθετα. Ποιο να επιλέξουμε; Μπορούμε να εμπιστευτούμε τις συμβουλές που θα μας δώσουν; Γενικά, **σε επίπεδο πληροφόρησης** επικρατεί **ασυμμετρία**: ο πωλητής των μέσων αυτών – η τράπεζα – διαθέτει πολύ περισσότερες πληροφορίες από εμάς που τα αγοράζουμε.

Γι' αυτό, με την πάροδο του χρόνου, ορίστηκαν για τις τράπεζες **υποχρεώσεις** λεπτομερούς **πληροφόρησης**. Οι εν λόγω υποχρεώσεις αφορούν την παροχή στους αποταμιευτές-επενδυτές όλων των πληροφοριών που αφορούν την προτεινόμενη επένδυση, με τρόπο κατανοητό και ξεκάθαρο, και την πρόταση προϊόντων που ενέχουν κίνδυνο ο οποίος συνάδει με τις δυνατότητες και τις προτιμήσεις του εκάστοτε πελάτη. Για παράδειγμα, ο σύμβουλος δεν πρέπει να προτείνει σε ένα άτομο με χαμηλό εισόδημα και λιγοστές οικονομίες ένα χρηματοπιστωτικό προϊόν υψηλού κινδύνου, γιατί θα το εξέθετε σε κίνδυνο φτώχειας.

Στις συναλλαγές μας με τις τράπεζες, επομένως, πρέπει να απαιτούμε λεπτομερή πληροφόρηση. Έπειτα, πρέπει να εξετάζουμε την πληροφορία που μας δίνεται υπό το φως των βασικών εννοιών που παρουσιάζονται σε αυτό το κεφάλαιο και είναι ουσιαστικά δύο: (α) η υπόσχεση αυξημένης απόδοσης υποκρύπτει αυξημένο κίνδυνο που ίσως να μη θέλουμε να αναλάβουμε και (β) είναι καλό να μην επενδύουμε μόνο σε ένα χρηματοπιστωτικό προϊόν, δηλαδή είναι καλό να εφαρμόζουμε την αρχή της διαφοροποίησης του κινδύνου. Και τώρα μπορούμε να δούμε ποια είναι τα χρηματοπιστωτικά προϊόντα.

Οι μορφές επένδυσης

Όπως είδαμε, η βασική μορφή τοποθέτησης της αποταμίευσης είναι η κατάθεση σε **λογαριασμό όψεως**. Παρ' ότι είναι επιθυμητό να έχουμε μέρος της αποταμίευσής μας διαθέσιμο ανά πάσα στιγμή, κάτι τέτοιο δεν συνιστά πραγματική επένδυση, αφού η απόδοση είναι μηδενική ή σχεδόν μηδενική.

Μια πρώτη δυνατότητα είναι να τοποθετήσουμε τα χρήματά μας σε έναν **προθεσμιακό λογαριασμό καταθέσεων** όπου λαμβάνουμε επιτόκιο μεν, αλλά δεσμεύοντας τα χρήματά μας για ένα προκαθορισμένο χρονικό διάστημα. Αν χρειαστούμε τα χρήματα, μπορούμε να τα πάρουμε πίσω, αλλά θα χάσουμε τους δεδουλευμένους τόκους. Και ο προθεσμιακός λογαριασμός, όπως ο λογαριασμός όψεως, προστατεύεται από μια μορφή εξασφάλισης που εγγυάται την επιστροφή των χρημάτων μας μέχρι το ποσό των 100.000 ευρώ. Η απόδοση είναι μεγαλύτερη, δεν διατρέχουμε πραγματικό κίνδυνο, αλλά πρέπει να πούμε αντίο στην άμεση ρευστότητα για ένα διάστημα.

Έπειτα, υπάρχει μια κατηγορία χρηματοπιστωτικών προϊόντων, τα **ομόλογα**, τα οποία είναι μακροπρόθεσμα χρεόγραφα που εκδίδονται είτε από το Δημόσιο (και σε αυτή την περίπτωση ονομάζονται **κρατικά ομόλογα**) είτε από τις τράπεζες ή από τις επιχειρήσεις (εταιρικά ομόλογα). Με την αγορά αυτών των χρεογράφων, που γενικά προβλέπουν την επιστροφή του κεφαλαίου με τη λήξη και την περιοδική καταβολή (συνήθως τριμηνιαία, εξαμηνιαία ή ετήσια) τόκων, οι επενδυτές χρηματοδοτούν τους εκδότες των ομολόγων. Το επιτόκιο μπορεί να είναι σταθερό για όλη τη χρονική περίοδο ή κυμαινόμενο. Τα κρατικά

Ομόλογα
εταιρικά και
κρατικά

Ο ρόλος του
συμβούλου

ομόλογα έχουν τόσο χαμηλότερη απόδοση (επιτόκιο) όσο καλύτερα είναι τα οικονομικά μεγέθη της χώρας που τα εκδίδει: για παράδειγμα, ένα κράτος με χαμηλές προοπτικές ανάπτυξης και υψηλό δημόσιο χρέος, αντιμετωπίζει μεγαλύτερη δυσκολία να ενθαρρύνει τους επενδυτές να του δανείσουν χρήματα, γι' αυτό και προσφέρει υψηλότερα επιτόκια. Ο κανόνας είναι πάντα ο ίδιος: τα υψηλότερα επιτόκια αντιστοιχούν σε μεγαλύτερο κίνδυνο. Μπορούμε να πούμε στους μαθητές ότι η διαφορά ανάπεσα στην απόδοση των ομολόγων ενός κράτους και σε εκείνη των ομολόγων ενός κράτους αναφοράς με ισχυρή οικονομία ονομάζεται **spread** και είναι ένα μέγεθος που μπορεί να σηματοδοτήσει το επίπεδο κινδύνου. Στην περίπτωση της ευρωζώνης, τα spreads των ομολόγων των κρατών-μελών της υπολογίζονται έναντι της απόδοσης του ομολόγου της Γερμανίας.

Υπάρχουν δύο χαρακτηριστικά των ομολόγων που πρέπει να τονίσουμε. Το πρώτο είναι το χαρακτηριστικό της **ρευστότητας**: τι συμβαίνει, αν έχω επενδύσει σε ομόλογα κι επιθυμώ να ανακτήσω αμέσως τα χρήματά μου; Επειδή τα ομόλογα δεν μπορούν να αποπληρωθούν πριν από τη λήξη τους, υπάρχει η δυνατότητα να τα πουλήσουμε σε μια αγορά, αν είναι εισηγμένα σε εκείνη. Αυτό ενέχει τον εξής κίνδυνο: μπορεί τη στιγμή της πώλησης η τρέχουσα τιμή του ομολόγου να είναι μικρότερη από την τιμή στην οποία το αγοράσαμε, προκαλώντας μας ζημία (αλλά μπορεί να είναι και μεγαλύτερη).

Είναι σημαντικό να γνωρίζουμε πως η **σχέση** μεταξύ της τιμής του ομολόγου και του επιπέδου των επιτοκίων είναι **αντίστροφη**. Γιατί συμβαίνει αυτό; Μπορούμε να εξηγήσουμε τη σχέση με χρηματοοικονομικά εργαλεία που περιγράφονται παρακάτω, αλλά με απλά λόγια το θέμα έχει ως εξής:

Αν διαθέτω ένα κρατικό ομόλογο που πληρώνει τόκο της τάξης του 3% και αυτή τη στιγμή το επίπεδο των επιτοκίων των κρατικών ομολόγων για την ίδια διάρκεια είναι 4%, για να το πουλήσω θα πρέπει να προσφέρω μια «έκπτωση» στην αξία εξόφλησής του, για να δελεάσω τον αγοραστή που έχει τη δυνατότητα να αγοράσει απευθείας τον τίτλο ο οποίος δίνει επιτόκιο 4%. Αντιστρόφως, αν τα επιτόκια της αγοράς είναι στο 2%, θα μπορέσω να πουλήσω το χρεόγραφό μου σε υψηλότερη τιμή, αφού ο αγοραστής ωφελείται, αγοράζοντας ένα ομόλογο που του αποφέρει 3%. Άλλο σημαντικό στοιχείο είναι ότι υπάρχουν πολλά είδη ομολόγων. Στις ειδήσεις γίνεται μερικές φορές λόγος για **ομόλογα μειωμένης εξασφάλισης**.

Είναι σημαντικό να γνωρίζουμε ότι υπάρχουν ομόλογα με μεγαλύτερο κίνδυνο από τον κίνδυνο που συνήθως θεωρείται αποδεκτός στην αγορά. Αυτά προσφέρουν μεγαλύτερη απόδοση σε σχέση με εκείνα με τον μικρότερο κίνδυνο, αλλά έχουν και μειωμένη εξοφλητική προτεραιότητα σε περίπτωση χρεοκοπίας. Όπως πάντα, σε μεγαλύτερη απόδοση αντιστοιχεί μεγαλύτερος κίνδυνος.

FOCUS

Οι πηγές χρηματοδότησης των τραπεζών

Οι λογαριασμοί όψεως, οι προθεσμιακοί λογαριασμοί καταθέσεων και τα ομόλογα που εκδίδονται από τις τράπεζες αποτελούν τις κύριες πηγές χρηματοδότησής τους. Αυτό σημαίνει ότι εντάσσονται στις υποχρεώσεις (παθητικό) των τραπεζικών ισολογισμών, γιατί εκπροσωπούν οφειλές προς τους πελάτες τους, οφειλές που εξοφλούνται κατόπιν αιτήματος στην περίπτωση λογαριασμών όψεως ή κατά τη λήξη τους στην περίπτωση προθεσμιακών λογαριασμών ή ομολόγων. Πώς χρησιμοποιούνται αυτά τα χρήματα; Η τράπεζα τα χρησιμοποιεί για να παρέχει **χρηματοδότηση** σε επιχειρήσεις που επιθυμούν, για παράδειγμα, να αγοράσουν μηχανήματα ή εμπορεύματα και σε νοικοκυριά που επιθυμούν να προβούν, για παράδειγμα, στην αγορά κατοικίας ή άλλων καταναλωτικών αγαθών. Αυτή είναι η **χρηματοπιστωτική διαμεσολάβηση**: η τράπεζα συγκεντρώνει τις οικονομίες μας και τις καθιστά παραγωγικές, μετατρέποντάς τες σε δάνεια. Τι γίνεται αν **χρεοκοπήσει** η τράπεζα; Γνωρίζουμε ήδη ότι οι λογαριασμοί όψεως και οι προθεσμιακοί λογαριασμοί είναι εξασφαλισμένοι μέχρι το ποσό των 100.000 ευρώ για κάθε καταθέτη ανά τράπεζα. Οι καταθέσεις άνω του ποσού αυτού και τα ομόλογα μπορεί να κληθούν να συμμετέχουν στις ζημιές: ο μηχανισμός ονομάζεται αναδιάρθρωση παθητικού (bail-in) και εισήχθη σε όλες τις ευρωπαϊκές χώρες το 2016. Για να αποφευχθεί η επιβάρυνση του κράτους και συνεπώς όλων των φορολογούμενων πολιτών με το κόστος της χρεοκοπίας, μέρος των υποχρεώσεων (παθητικού) της τράπεζας χρησιμοποιείται για την κάλυψη των ζημιών: το βάρος της χρεοκοπίας επωμίζονται πρώτα οι κάτοχοι μετοχών, έπειτα οι κάτοχοι ομολόγων μειωμένης εξασφάλισης, και συμβατικών ομολόγων και, τέλος, οι καταθέτες με ύψος καταθέσεων πάνω από 100.000 ευρώ.

Επανερχόμενοι στα χρηματοπιστωτικά προϊόντα, οι επιχειρήσεις εκδίδουν **μετοχές**, όπως είδαμε παραπάνω, στο παράδειγμα της επιχείρησης του Νίκου. Η μετοχή είναι γενικά ένα **αξιόγραφο** που εκπροσωπεί μερίδιο **ιδιοκτησίας** σε μια εταιρία. Το σύνολο των μετοχών της εταιρίας ονομάζεται **μετοχικό κεφάλαιο**. Είναι σημαντικό να γνωρίζουμε ότι, αν η εταιρία αντιμετωπίσει οικονομικές δυσκολίες, οι μέτοχοι θα είναι οι τελευταίοι που θα πάρουν πίσω το κεφάλαιό τους: θα πληρωθούν δηλαδή μόνο αφού πρώτα εξοφληθούν όλοι οι δανειστές (όπως για παράδειγμα οι ομολογιούχοι), αν και μπορεί να μην πληρωθούν καθόλου, σε περίπτωση μεγάλης ζημίας.

Επομένως, η επένδυση σε μετοχές είναι ριψοκίνδυνη, γιατί η αξία των μετοχών συνδέεται με την πορεία της επιχείρησης.

Υπάρχουν άλλες μορφές επένδυσης που θα μπορούσαμε να ορίσουμε ως έμμεσες συλλογικές επενδύσεις ή εναλλακτικές επενδύσεις. Τι σημαίνει αυτό; Ότι εμείς επενδύουμε

Επένδυση
υψηλότερου
κινδύνου:
οι μετοχές

Άλλες
μορφές
επένδυσης

τα χρήματά μας σε ένα προϊόν και, με τη σειρά τους οι διάφοροι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί επενδύουν σε χρηματοπιστωτικά προϊόντα, όπως αυτά που περιγράψαμε παραπάνω. Ένα παράδειγμα είναι τα **αμοιβαία κεφάλαια**.

Είναι σαν ένα κοινό ταμείο. Ποιο είναι το σκεπτικό; Ας φανταστούμε ότι θέλουμε να διαφοροποιήσουμε την αποταμίευσή μας – σοφή απόφαση, όπως θα δούμε παρακάτω – αλλά διαθέτουμε μικρό κεφάλαιο, επομένως η επένδυση σε πολλά διαφορετικά προϊόντα είναι δύσκολη. Το αμοιβαίο κεφάλαιο κάνει για μας αυτό ακριβώς: συγκεντρώνει τις αποταμιεύσεις πολλών ατόμων και επενδύει το κεφάλαιο σε κρατικά ή άλλα ομόλογα, μετοχές κ.λπ., διαφοροποιώντας έτσι την επένδυσή μας. Με αυτό τον τρόπο, η υψηλή **διαφοροποίηση** καθίσταται προσβάσιμη και από τον μικρό αποταμιευτή. Η απόδοση εξαρτάται από την πορεία των επενδύσεων του χαρτοφυλακίου, δηλαδή όλων των επενδύσεων στις οποίες ο διαχειριστής του αμοιβαίου κεφαλαίου έχει τοποθετήσει τα χρήματα. Κάθε αμοιβαίο κεφάλαιο έχει κατανομή επενδυτικού κεφαλαίου που καθορίζει τον βαθμό κινδύνου του: ένα αμοιβαίο κεφάλαιο με επενδύσεις κυρίως σε κρατικά ομόλογα θα έχει πιο χαμηλή απόδοση και μικρότερο κίνδυνο σε σχέση με ένα άλλο που επενδύει κυρίως σε μετοχές. Για τη διαφοροποίηση θα μιλήσουμε περισσότερο παρακάτω.

Οι διαχειριστές των αμοιβαίων κεφαλαίων μπορεί να υπόκεινται σε **ενεργητική ή παθητική διαχείριση** του αμοιβαίου κεφαλαίου. Στην περίπτωση της ενεργητικής διαχείρισης, ο διαχειριστής του αμοιβαίου κεφαλαίου θα προσπαθήσει να επιτύχει όσο το δυνατό μεγαλύτερη απόδοση σε σχέση με εκείνη της αγοράς λαμβάνοντας υπόψη τον κίνδυνο που ενέχουν οι τίτλοι στους οποίους θα επενδύσει, ανάλογα με την κατανομή του αμοιβαίου κεφαλαίου. Κατά την παθητική διαχείριση, αντίθετα, ο διαχειριστής παίρνει πολύ λίγες αποφάσεις σχετικά με τη διαχείριση του χαρτοφυλακίου και στόχος είναι να αντιγράψει την πορεία ενός δείκτη χρηματιστηρίου. Τέλος, οι οικονομίες μας μπορούν να επενδυθούν σε μη χρηματοπιστωτικά προϊόντα, όπως για παράδειγμα σε ακίνητα, έργα τέχνης, κοσμήματα, κ.λπ. Όποια και να είναι η επενδυτική επιλογή μας, πρέπει πάντα να λαμβάνουμε υπόψη ότι: (α) οι αποδόσεις του παρελθόντος δεν αποτελούν εγγύηση για τις μελλοντικές, (β) ο χρονικός ορίζοντας της επένδυσης είναι πολύ σημαντικός, (γ) για την αξιολόγηση της εκάστοτε απόδοσης πρέπει πάντα να συνυπολογίζουμε τη φορολογική επιβάρυνση και το βάρος τυχόν προμηθειών και αμοιβών που μπορεί να είναι αρκετά υψηλό.

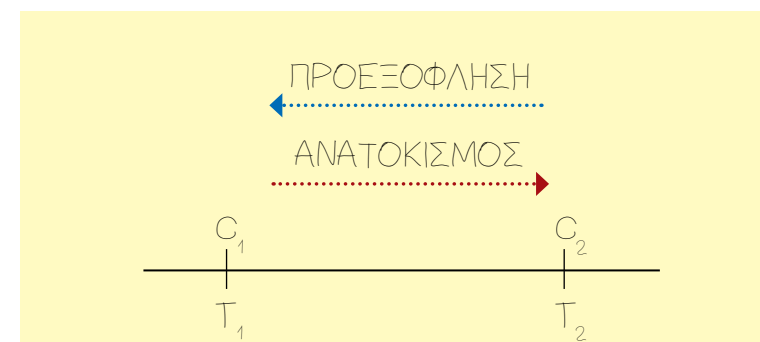
4.4 Βασικά χρηματοοικονομικά για να μάθουμε να επιλέγουμε

Στο δεύτερο κεφάλαιο μιλήσαμε για το επιτόκιο· τώρα θα μας φανεί χρήσιμο, γιατί θα ασχοληθούμε πιο διεξοδικά με την αξιολόγηση των επενδύσεων, την αξία του κεφαλαίου, την απόδοση και το πραγματικό κόστος – στοιχεία που σχετίζονται με τα επιτόκια τα οποία ορίζονται για διαφορετικές χρονικές περιόδους.

Διευκρινίζουμε ευθύς αμέσως ότι μία από τις βασικές αρχές των χρηματοοικονομικών είναι η χρήση της **σύνθετης κεφαλαιοποίησης**, γιατί έχει κάποιες μαθηματικές ιδιότητες που μπορούν να απεικονίσουν με ρεαλισμό τον τρόπο με τον οποίο τα χρήματα μπορούν να παράγουν και άλλα χρήματα (ή το χρέος κι άλλο χρέος...). Στη συνέχεια, θα χρησιμοποιήσουμε αποκλειστικά αυτό το εργαλείο· θα ήταν χρήσιμο να γνωρίζει ο μαθητής ότι η χρήση του απλού τόκου πρέπει να περιορίζεται σε βραχυπρόθεσμα επενδυτικά εγχειρήματα (συνήθως, μικρότερα του ενός έτους).

Για ποιο λόγο χρειάζεται ένας μαθηματικός τύπος για τη σύνθετη κεφαλαιοποίηση; Είπαμε παραπάνω ότι μια επένδυση χαρακτηρίζεται από αλληλουχία **ταμειακών ροών**, ορισμένες από τις οποίες είναι χρονικά κοντά η μία στην άλλη κι άλλες λιγότερο κοντά. Αφού όλοι συμφωνούμε ότι το να έχουμε 100 ευρώ σήμερα δεν είναι το ίδιο πράγμα με το να τα έχουμε σε 10 χρόνια (ενδεχομένως τα 100 ευρώ σε 10 χρόνια θα αξίζουν λιγότερο από ό,τι 100 ευρώ σήμερα), ο τύπος αυτός μπορεί να θεωρηθεί ως «μηχανή» που μας επιτρέπει να μετακινήσουμε ένα χρηματικό ποσό προς τα εμπρός ή προς τα πίσω στον χρόνο. Συγκεκριμένα, στην πρώτη περίπτωση γίνεται λόγος για **κεφαλαιοποίηση** ή **ανατοκισμό** (ένα κεφάλαιο σήμερα γίνεται **μελλοντική αξία**) και στη δεύτερη για **προεξόφληση** (ένα μελλοντικό κεφάλαιο γίνεται **παρούσα αξία** σήμερα).

Χρήματα που παράγουν κι άλλα χρήματα

Όλοι οι τύποι σύνθετης κεφαλαιοποίησης χρησιμοποιούν την έννοια του **επιτοκίου**. Το επιτόκιο συμβάλλει στον υπολογισμό της διαχρονικής αξίας του χρήματος. Επίσης, μας επιτρέπει – χρησιμοποιώντας τον παρακάτω τύπο – να υπολογίσουμε το **ισοδύναμο** ενός χρηματικού ποσού σε διαφορετικές στιγμές στο χρόνο. Είναι σημαντικό, όταν διαχειριζόμαστε επιτόκια, να έχουμε επίγνωση του **χρονικού διαστήματος** στο οποίο αναφέρεται το επιτόκιο: αν δεν ορίζεται διαφορετικά, το επιτόκιο είναι πάντα **ετήσιο**.

Ο βασικός τύπος της σύνθετης κεφαλαιοποίησης είναι αυτός:

$$C_{t+n} = C_t \cdot (1+i)^n$$

Ο εν λόγω τύπος εκφράζει τη σχέση μεταξύ ενός ποσού C_t μια δεδομένη χρονική στιγμή t (το t δείχνει τον χρόνο) και της τελικής (μελλοντικής) αξίας C_{t+n} (δηλαδή το κεφάλαιο C_t «χρονικά μετατοπισμένο» για n έτη), χρησιμοποιώντας το (ετήσιο) επιτόκιο i . Μπορεί να είναι χρήσιμο για τα παιδιά να λύσουμε την εξίσωση όταν ο άγνωστος x δεν είναι C_{t+n} , αλλά C_t , i ή n . Στην πρώτη περίπτωση προκύπτει ο παρακάτω τύπος της παρούσας αξίας, όπου ο συντελεστής $1/(1+i)^n$ ονομάζεται **συντελεστής προεξόφλησης**:

$$C_t = C_{t+n} \cdot [1/(1+i)^n]$$

Για παράδειγμα, μπορούμε να υπολογίσουμε πόσα χρήματα είμαστε διατεθειμένοι να θυσιάσουμε σήμερα (παρούσα αξία) για να λάβουμε 100 ευρώ σε έναν χρόνο από τώρα (μελλοντική αξία), όταν το επιτόκιο είναι 5%. Χρησιμοποιώντας τον τύπο για την εύρεση της παρούσας αξίας:

$C_t = C_{t+n} \cdot [1/(1+i)^n]$, όπου στην περίπτωση μας $t = 0$, $n = 1$ και $C_{t+n} = 100$ μπορούμε να υπολογίσουμε ποια είναι η αξία των 100 ευρώ σήμερα. Αν το επιτόκιο μας είναι 5%, η παρούσα αξία των 100 ευρώ θα ισοδυναμεί με $C_t = 100 \cdot [1/(1+0,05)^1]$ άρα $C_t = 95,24$ ευρώ. Αντίστοιχα, αν το επιτόκιο είναι 10% το ποσό θα είναι $C_t = 100 \cdot [1/(1+0,1)^1]$ άρα $C_t = 90,91$ ευρώ.

FOCUS

Ο τύπος της σύνθετης κεφαλαιοποίησης

Για να καταλάβουμε καλύτερα τον τύπο της σύνθετης κεφαλαιοποίησης, δίνουμε ένα απλό παράδειγμα που μας βοηθά να καταλάβουμε την αξία ενός ποσού που επενδύθηκε με ένα συγκεκριμένο ετήσιο επιτόκιο, μετά από δύο, τρία, ή n έτη.

Στο κεφάλαιο 2, είδαμε ότι τα 1.000 ευρώ, αν επενδυθούν με επιτόκιο 3%, θα έχουν αξία 1.030 ευρώ σε ένα έτος.

Το δεύτερο έτος, το ποσό βάσει του οποίου θα υπολογιστεί ο τόκος όμως δεν θα είναι πια τα 1.000 ευρώ αλλά τα 1.030 ευρώ. Επομένως θα έχουμε:

– στο τέλος του δεύτερου έτους $1.030 + (1.030 \cdot 0,03) = 1.060,9$

– στο τέλος του τρίτου έτους $1.060,9 + (1.060,9 \cdot 0,03) = 1.092,7$

Η πρώτη σειρά μπορεί να ξαναγραφεί ως εξής: $1.030 \cdot (1 + 0,03)$ και το αποτέλεσμα αυτής της πράξης μπαίνει στη δεύτερη σειρά, η οποία μπορεί να ξαναγραφεί ως εξής: $1.060,9 \cdot (1 + 0,03) = 1.030 \cdot (1 + 0,03) \cdot (1 + 0,03) = 1.030 \cdot (1 + 0,03)^2$

Γενικά, σε κάθε χρονική στιγμή t μπορεί να υπολογιστεί η εκάστοτε αξία του χρηματικού ποσού μετά από έναν αριθμό n περιόδων (C_{t+n}) με τον ακόλουθο τύπο:

$$C_{t+n} = C_t \cdot (1 + i)^n$$

Όπου C_{t+n} είναι το τελικό ποσό (μελλοντική αξία), C_t είναι το κεφάλαιο που έχει επενδυθεί σε χρόνο t , i είναι το επιτόκιο και n είναι ο αριθμός των περιόδων.

ΑΣΚΗΣΗ ΕΛΕΓΧΟΥ

Δουλεύουμε μαζί

Το θέμα προσφέρεται για εμβάθυνση σε δύο επίπεδα, διαφορετικής πολυπλοκότητας, ανάλογα με τις μαθηματικές ικανότητες των μαθητών.

Μεσαίο επίπεδο. Η πρώτη εμβάθυνση αφορά τον ανατοκισμό που αναφέρεται σε διάστημα μικρότερο του έτους. Σε αυτή την περίπτωση, χρειάζεται να μετατρέψουμε το **ετήσιο** επιτόκιο σε **επιτόκιο ισοδύναμο της περιόδου του ανατοκισμού**. Είναι χρήσιμο για να δούμε την επίδραση της **εκθετικής συνάρτησης**. Το σύννητες χρονικό διάστημα αναφοράς των επιτοκίων είναι, όπως είδαμε, το έτος. Παρ' όλα αυτά δεν υπάρχει νόμος που να απαγορεύει τον ανατοκισμό σε χρονικά διαστήματα μικρότερα του έτους: εξάμηνο, τετράμηνο, μήνα. Ας υποθέσουμε ότι εφαρμόζεται επιτόκιο της τάξης του 6% σε ετήσια βάση: Αν καταθέσω €100 τώρα, στο τέλος του έτους θα λάβω €100 + €6 τόκο. Αν ο ανατοκισμός όμως λαμβάνει χώρα ανά εξάμηνο, δηλαδή δύο φορές μέσα σε ένα έτος, τότε το επιτόκιο υπολογίζεται σε $6\%/2 = 3\%$ σε εξαμηνιαία βάση. Άρα στο τέλος του πρώτου εξαμήνου θα μου καταβάλουν τόκο €3· όμως, στο δεύτερο εξάμηνο, το κεφάλαιο επί του οποίου θα προκύψουν τόκοι δε θα είναι πια €100 αλλά €103, και η τελική αξία στο τέλος του δεύτερου εξαμήνου θα είναι $103 \cdot (1 + 0,03) = 106,09$. Άρα ο τόκος που θα καταβληθεί το δεύτερο εξάμηνο θα είναι $106,09 - 103 = €3,09$. Άρα το 3% σε εξαμηνιαία βάση αντιστοιχεί στο 6,09% ετησίως. Αν υποθέσουμε ότι το k δείχνει πόσες φορές πραγματοποιείται ο ανατοκισμός μέσα στο έτος (για παράδειγμα, $k = 2$ εξάμηνα, $k = 4$ τρίμηνα), ο μαθηματικός τύπος θα είναι:

$$(1 + i_k)^k = (1 + i)$$

Στην περίπτωση μας: $(1 + 0,03)^2 = 1,0609 = (1 + i)$ άρα $i = 1,0609 - 1 = 0,0609$ ή $i = 6,09\%$.

Προχωρημένο επίπεδο. Μια δεύτερη εμβάθυνση, χρήσιμη για μαθητές που κατέχουν τις έννοιες του λογισμού (ή αλλιώς απειροστικού λογισμού), έγκειται στο να αναρωτηθούμε τι συμβαίνει όταν η συχνότητα ανατοκισμού εντός του έτους αυξάνεται όλο και περισσότερο: ένας μήνας, μία εβδομάδα, μία μέρα, μία ώρα... Πρόκειται, επί της ουσίας, για τον υπολογισμό του τύπου που προαναφέραμε με το k να τείνει προς το άπειρο. Πρόκειται για τον γνωστό ως **συνεχή ανατοκισμό** $C_{t+n} = C_t \cdot e^i$, όπου $e = 2,71828$, η βάση των φυσικών και νεπέρειων λογαρίθμων.

Αυτό το αποτέλεσμα μας λέει ότι, ξεκινώντας από ένα ετήσιο επιτόκιο και μειώνοντας σιγά σιγά το διάστημα ανατοκισμού, το ισοδύναμο ετήσιο επιτόκιο αυξάνεται, αλλά μόνο μέχρι ενός σημείου· το 5% γίνεται: $e^i = (1 + i)$ άρα $i = e^{0,05} - 1 = 1,05127 - 1 = 0,05127$ ή 5,127% και αντίστοιχα το 10% 10,517% κατ' ανώτατο.

Ακριβώς όπως στο παράδοξο του Ζήνωνα του Ελεάτη με τον Αχιλλέα και τη χελώνα (Αριστοτέλης, *Φυσικά*, βιβλίο Ζ, κεφάλαιο 9), ο Αχιλλέας κάποια στιγμή φτάνει και προσπερνά τη χελώνα: το άθροισμα των άπειρων όρων είναι πεπερασμένο.

FOCUS

Η δύναμη της σύνθετης κεφαλαιοποίησης

Όπως είδαμε, η επένδυση κεφαλαίου, όταν υπάρχει σύνθετη κεφαλαιοποίηση ή ανατοκισμός, σημαίνει ότι η τελική αξία (κεφάλαιο + τόκοι) συνιστά μια **εκθετική συνάρτηση**. Τι σημαίνει αυτό; Ότι αν επενδύσουμε ξανά τους τόκους που προέκυψαν, η αύξηση της τελικής αξίας είναι παραπάνω από αναλογική και σημαντικότερη όσο μεγαλύτερος είναι ο χρόνος της επένδυσης. Μπορεί να είναι χρήσιμο να παρουσιάσουμε ένα παράδειγμα στους μαθητές. Ας υποθέσουμε ότι δύο εικοσάχρονοι, ο Γιάννης και η Αλεξάνδρα, καταρτίζουν ένα πρόγραμμα αποταμίευσης που έχει ως εξής: καθένας τους βάζει στην άκρη 10.000 ευρώ κάθε χρόνο μέχρι να συμπληρώσουν το 30ό έτος της ηλικίας τους. Το συνολικό ποσό που θα έχουν καταβάλει θα είναι $11 \text{ πληρωμές} \times 2 \times 10.000 = 220.000$ ευρώ. Αυτό οφείλεται στο ότι υποθέτουν ότι θα παντρευτούν στην ηλικία των τριάντα ετών και δεν θα μπορούν κατόπιν να βάλουν καθόλου χρήματα στην άκρη, λόγω της προβλεπόμενης αύξησης των εξόδων τους: σπίτι, παιδιά... Ας υποθέσουμε ότι αποφασίζουν να επενδύσουν από το πρώτο έτος τα χρήματα που αποταμιεύουν σε ένα αμοιβαίο κεφάλαιο με επενδύσεις σε μετοχές, το οποίο στο παρελθόν είχε εξασφαλίσει μέση ετήσια απόδοση 7%.

Ποια θα είναι η τελική αξία που θα λάβουν ο Γιάννης και η Αλεξάνδρα με τη συμπλήρωση του 65ου έτους ηλικίας τους, υποθέτοντας ότι η απόδοση θα παραμείνει η ίδια; Εφαρμόζοντας τον παραπάνω μαθηματικό τύπο, προκύπτει ένα (απίστευτο) αποτέλεσμα που ξεπερνά τα 3 εκατομμύρια ευρώ, δηλαδή πάνω από 30 φορές το αρχικό κεφάλαιο! Προσοχή όμως: ο ανατοκισμός αυξάνει εκθετικά τις καταθέσεις μας μακροπρόθεσμα, ενώ λειτουργεί εναντίον μας όταν δανειζόμαστε χρήματα· γι' αυτό όμως θα μιλήσουμε στο επόμενο κεφάλαιο.

Στην περιγραφή των επενδυτικών προϊόντων, είπαμε ότι κάθε επενδυτικό προϊόν χαρακτηρίζεται από μια **απόδοση**. Πώς συνδέεται αυτή η έννοια με τη σύνθετη κεφαλαιοποίηση που μόλις περιγράψαμε; Είναι σημαντικό να θυμόμαστε ότι κάθε επένδυση χαρακτηρίζεται από μια αλληλουχία ταμειακών ροών, στην αρχική φάση με τη μορφή εξόδων (για παράδειγμα: αγορά ενός τραπεζικού ομολόγου) και στη συνέχεια με τη μορφή εσόδων (είσπραξη των τόκων και επιστροφή του κεφαλαίου). Ο υπολογισμός της **καθαρής παρούσας αξίας** (ΚΠΑ) των μελλοντικών ταμειακών ροών μάς επιτρέπει να αξιολογήσουμε μια επενδυτική απόφαση. Η καθαρή παρούσα αξία συγκρίνει την παρούσα αξία των ταμειακών εισροών (κέρδος) με την παρούσα αξία των ταμειακών εκροών (κόστος). Η απόδοση (ή αλλιώς εσωτερικός βαθμός απόδοσης) μιας επένδυσης είναι το επιτόκιο που καθιστά μηδενική την **ΚΠΑ**.

Ας δούμε την πιο απλή περίπτωση: Υποθέτουμε ότι μας προτείνουν μια επένδυση που απαιτεί αρχικό κεφάλαιο 1.200 ευρώ σήμερα και υπόσχεται επιστροφή μετά από δύο χρόνια ποσού 1.400 ευρώ. Εφαρμόζοντας τον αντίστροφο τύπο της προεξόφλησης:

$$i = C_{t+n}/C_t - 1, i = 1.400/1.200 - 1, i = 0,0801, i = 8,01\%$$

μπορούμε να πούμε ότι, όταν το επιτόκιο είναι 8,01 %, τα 1.200 ευρώ σήμερα ισοδυναμούν με 1.400 ευρώ σε δύο χρόνια.

Ανακεφαλαιώνοντας, η σύνθετη κεφαλαιοποίηση εφαρμόζεται μόλις γίνουν γνωστές οι ταμειακές ροές μιας επένδυσης, για να οριστεί το επιτόκιο που καθιστά ισοδύναμες τις ροές εσόδων και εξόδων.

Πολλές επενδύσεις όμως έχουν πολλές ταμειακές ροές, όχι μόνο δύο όπως στο παράδειγμα. Ας πάρουμε ένα ομόλογο που εγγυάται ένα εξαμηνιαίο τοκομερίδιο και μετά από πολλά χρόνια την επιστροφή του κεφαλαίου. Σε αυτές τις περιπτώσεις, ο υπολογισμός της απόδοσης είναι πολύπλοκος, αλλά βασίζεται στην ίδια αρχή που διατυπώθηκε παραπάνω. Οι καθηγητές μαθηματικών, αν το επιθυμούν, μπορούν να αναδείξουν ότι δεν υπάρχει λύση κλειστού τύπου, αλλά χρειάζεται εφαρμογή της επαναληπτικής διαδικασίας.

4.5 Ο χρηματοπιστωτικός κίνδυνος

Η λέξη «κίνδυνος» φέρνει στον νου την πιθανότητα ενός γεγονότος με αρνητικές επιπτώσεις: τον κίνδυνο να γλιστρήσουμε, να αρρωστήσουμε, να απολυθούμε... Στην οικονομία, αντίθετα, ο κίνδυνος έχει πολύ συγκεκριμένη έννοια, η οποία αναφέρεται πάντα στην **ακολουθία των ταμειακών ροών** που συνοδεύει μια επένδυση: την πιθανότητα τα έσοδά μας να είναι μικρότερα από ό,τι είχαμε προβλέψει ή ακόμα και να είναι μηδενικά.

Ο κόσμος στον οποίο ζούμε δεν είναι αιτιοκρατικός, δηλαδή τέτοιος ώστε να μπορούμε να προσδιορίσουμε με βεβαιότητα τι θα συμβεί στο μέλλον· αντίθετα, διέπεται από τυχαιότητα (στα μαθηματικά χρησιμοποιείται ο όρος «**στοχαστικός**»): δηλαδή υπάρχει σε αυτόν κάτι το δομικά απρόβλεπτο, ένας τυχαίος παράγοντας που δεν είναι δυνατόν να εξαλείψουμε. Έτσι, οι μετοχές μιας εταιρίας μπορούν στο μέλλον να μεταπωληθούν σε μεγαλύτερη τιμή από εκείνη στην οποία τις αγοράσαμε και να έχουν θετική απόδοση, αν αποδειχθεί ότι η εταιρία μπορεί να επεκτείνει τις πωλήσεις της και να βελτιώσει τα κέρδη της· αντίθετα, αν κάποια αλλαγή στις προτιμήσεις των καταναλωτών προκαλέσει έντονη μείωση του κύκλου εργασιών της εταιρίας, οι ίδιες μετοχές θα πρέπει να πωληθούν σε χαμηλότερη τιμή σε σχέση με την τιμή αγοράς.

Πιθανότητα
πραγματο-
ποίησης
κέρδους

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

Τα μαθηματικά του κινδύνου

Βασικό επίπεδο

Τι μπορούμε να κάνουμε απέναντι στην αβεβαιότητα; Μπορούμε να συμβουλευτούμε κάποια εργαλεία που μας επιτρέπουν να την ποσοτικοποιήσουμε, δηλαδή να υπολογίσουμε την πιθανότητα πραγματοποίησης του κινδύνου. Ξεκινώντας από απλές περιπτώσεις, όπως η ρίψη του ζαριού ή του κέρματος, οι καθηγητές μαθηματικών μπορούν να εφαρμόσουν τη θεωρία των πιθανοτήτων στις επενδύσεις, υποθέτοντας ότι στο μέλλον θα μπορούσε να συμβεί μια σειρά από εναλλακτικά **σενάρια**. Μπορείτε να χωρίσετε τα παιδιά σε ομάδες και να αναθέσετε σε καθεμία από αυτές ένα χρηματοπιστωτικό προϊόν: προθεσμιακό λογαριασμό, κρατικά ομόλογα, τραπεζικά ομόλογα, μετοχές επιχειρήσεων.

Κάθε ομάδα μπορεί να προσδιορίσει ποιοι είναι οι παράγοντες που επηρεάζουν την έκβαση της επένδυσής της. Για παράδειγμα, η αγορά μετοχών μιας αυτοκινητοβιομηχανίας καθιστά την επένδυσή μας ευάλωτη στις μεταβολές της τιμής του πετρελαίου, τη νομοθεσία για τη ρύπανση, τις τεχνολογικές εξελίξεις που φέρνουν τα ηλεκτρικά αυτοκίνητα και ούτω καθεξής. Από τι εξαρτάται ο κίνδυνος ενός κρατικού ομολόγου; Ή ενός τραπεζικού ομολόγου;

Μεσαίο επίπεδο

Είδαμε ότι, χάρη στη σύνθετη κεφαλαιοποίηση, μπορούμε – παρ' ότι δεν είναι πάντα εύκολο – να υπολογίσουμε την απόδοση μιας επένδυσης. Φυσικά, δεδομένου ότι κάθε επένδυση ενέχει και κίνδυνο, κάθε πιθανό «σενάριο» συνδέεται με μια διαφορετική απόδοση.

Μήπως υπάρχει και δείκτης κινδύνου; Η απάντηση είναι καταφατική· απαιτεί όμως πιο προχωρημένα μαθηματικά εργαλεία: τα μέτρα διασποράς μιας κατανομής, όπως η διακύμανση και η τυπική απόκλιση.

Διαισθητικά, μια επένδυση θα είναι πιο ριψοκίνδυνη όσο πιο αβέβαιες είναι οι αποδόσεις που μπορούμε να έχουμε απ' αυτήν. Έστω, για παράδειγμα, μια μετοχή η οποία μπορεί να αποφέρει με ίση πιθανότητα κέρδος 4% ή – σε διαφορετικό σενάριο – κέρδος 6%· ας εξετάσουμε και μια δεύτερη μετοχή, που μπορεί να παραγάγει κέρδος 15% ή ζημία 3%.

Η δεύτερη θα θεωρηθεί πιο ριψοκίνδυνη, γιατί έχει αποδόσεις που διαφέρουν αρκετά. Μπορούμε να αναθέσουμε στους μαθητές, αφού τους χωρίσουμε σε ομάδες, ως εργασία να δουν την πορεία, στο πέρασμα του χρόνου, των τιμών διαφόρων χρηματοπιστωτικών προϊόντων (ενός κρατικού ομολόγου, της συναλλαγματικής ισοτιμίας ευρώ/δολαρίου, της δραστηριότητας μιας εταιρίας τεχνολογίας) και να απεικονίσουν σε ένα γράφημα τις μεταβολές των τιμών, ώστε να τις κατανοήσουν καλύτερα.

Μάλιστα, αν η επιχείρηση χρεοκοπήσει, η αξία των μετοχών της θα είναι μηδενική. Το βασικό σημείο που πρέπει να τονίσουμε είναι ότι καθένα από τα τρία σενάρια μπορεί πάντα να πραγματοποιηθεί, αλλά η πιθανότητα που έχει το καθένα είναι διαφορετική. Με άλλα λόγια, μόλις ξεκινήσει η επένδυση, η έκβασή της δεν είναι βέβαιη ούτε καν για τους ειδικούς του χρηματιστηρίου· είναι σημαντικό να μεταδώσουμε αυτή τη γνώση στα παιδιά. Μπορούμε όμως να εντοπίσουμε τους τρεις βασικούς κινδύνους που διατρέχουμε, όταν αποφασίζουμε να αγοράσουμε ένα χρηματοπιστωτικό προϊόν ως επένδυση.

Ο πρώτος ονομάζεται **πιστωτικός κίνδυνος** (αλλά και κίνδυνος αντισυμβαλλομένου): σημαίνει ότι μπορεί να συμβεί κάτι που θα θέσει τον δανειζόμενο σε αδυναμία μερικής ή πλήρους αποπληρωμής του δανείου. Ο δεύτερος είναι ο **κίνδυνος αγοράς**: είδαμε ότι, για κάποιες κατηγορίες επενδύσεων, προκειμένου να πάρουμε τα χρήματά μας πίσω, πρέπει να πουλήσουμε τα χρηματοπιστωτικά μας προϊόντα σε κάποια οργανωμένη αγορά, όπως το χρηματιστήριο, στην τρέχουσα τιμή τους. Μπορεί να συμβεί η τιμή αυτή να είναι χαμηλότερη, ενίοτε μάλιστα κατά πολύ, από την τιμή αγοράς και να προκληθεί έτσι ζημία. Τέλος, ο **κίνδυνος ρευστότητας** μετρά την πιθανότητα να μην καταφέρουμε να πουλήσουμε αρκετά γρήγορα σε σωστή τιμή. Στις χρηματοπιστωτικές αγορές, οι τιμές επηρεάζονται από μια σειρά παραγόντων, όπως τα επιτόκια, η συναλλαγματική ισοτιμία, οι προοπτικές ανάπτυξης κ.ά., που έρχονται να προστεθούν στους ιδιοσυγκρασιακούς παράγοντες, δηλαδή αυτούς που αφορούν τον εκδότη.

Τι στάση πρέπει να κρατήσουμε έναντι του **κινδύνου**; Δεν πρέπει να τον αγνοήσουμε, δηλαδή να επιλέξουμε τις επενδύσεις αποκλειστικά βάσει της αναμενόμενης απόδοσης, χωρίς να λαμβάνουμε υπόψη ότι υπάρχει ο κίνδυνος· αυτή η στάση είναι εσφαλμένη, γιατί γνωρίζουμε ότι οι μεγαλύτερες αποδόσεις αντιστοιχούν σε αυξημένο κίνδυνο και επομένως σε μεγαλύτερη πιθανότητα τα πράγματα να μην πάνε όπως θα θέλαμε. Είναι λάθος όμως και να προσπαθούμε να τον αποφύγουμε πάση θυσία, επενδύοντας μόνο σε προϊόντα που ενέχουν μικρό ή καθόλου κίνδυνο. Είναι απολύτως λογικό, ειδικά όταν ο χρονικός ορίζοντας της επένδυσής μας είναι μακρός (όπως στην περίπτωση των συνταξιοδοτικών ταμείων), να επενδύουμε μέρος από τις οικονομίες μας σε προϊόντα που ενέχουν κίνδυνο, ώστε να μπορεί να αυξηθεί η προσδοκώμενη απόδοση.

Δεν πρέπει να αγνοείται αλλά ούτε και να αποφεύγεται

4.6 Χαρτοφυλάκιο και διαφοροποίηση

Μάθαμε ότι κάθε επένδυση περιγράφεται από δύο παραμέτρους: η μία μετρά την απόδοση που αναμένουμε να πραγματοποιήσουμε («**αναμενόμενη απόδοση**»): η άλλη, που περιοριστήκαμε να περιγράψουμε διαισθητικά, συνοψίζει τη «διασπορά» και κατά συνέπεια τον κίνδυνο των πιθανών αποτελεσμάτων. Αναμένουμε οι δύο δείκτες να συνδέονται μεταξύ τους· το έχουμε πει πολλές φορές: όταν η αναμενόμενη απόδοση είναι μεγαλύτερη, το τίμημα είναι μεγαλύτερος κίνδυνος.

Τι συμβαίνει όταν επιλέγουμε να μην επενδύσουμε σε ένα μόνο προϊόν αλλά αγοράζουμε διάφορα (δηλαδή ένα «επενδυτικό **χαρτοφυλάκιο**»); Όπως λέει η παροιμία, «μη βάζεις όλα τα αυγά στο ίδιο καλάθι». Κάτι τέτοιο θα επηρεάσει θετικά την επένδυσή μας. Ας το περιγράψουμε ως εξής: όταν τηρούνται κάποιες προϋποθέσεις – θα τις δούμε παρακάτω – η απόδοση του χαρτοφυλακίου είναι ο **μέσος όρος** της απόδοσης των επιμέρους επενδύσεων που το απαρτίζουν, ενώ ο κίνδυνος του χαρτοφυλακίου είναι **μικρότερος** από τον μέσο όρο του κινδύνου που ενέχουν τα μεμονωμένα επενδυτικά προϊόντα.

Πώς μπορεί να γίνει αυτό; Ας προσπαθήσουμε να το εξηγήσουμε με ένα απλό παράδειγμα. Η καριέρα μας ως επενδυτών ξεκινά με την αγορά των μετοχών μιας εταιρίας που παράγει μαγιό. Μπορούμε να αναμένουμε υψηλές πωλήσεις – και άρα υψηλότερη τιμή της μετοχής και μεγαλύτερη απόδοση – αν το καλοκαίρι είναι θερμό, μεγάλο και με πολλήλιακάδα· το αντίθετο, αν το καλοκαίρι είναι δροσερό και βροχερό.

Μη βάζεις
όλα τα αυγά
στο ίδιο
καλάθι

Αν αγοράσουμε μετοχές από μια εταιρία που παράγει ομπρέλες για τη βροχή, η κατάσταση αντιστρέφεται: για το καλό της επένδυσής μας, ευχόμαστε παρατεταμένη κακοκαιρία. Και αν αγοράζαμε μερικές και από τις δύο; Όποια και να είναι η μετεωρολογική κατάσταση, μία από τις μετοχές μας θα έχει λαμπρή πορεία· ίσως με ηλιόλουστο καιρό το πρωί και βροχερό το απόγευμα θα είναι υψηλές οι πωλήσεις τόσο των μαγιό όσο και των ομπρελών! Σε αυτή την περίπτωση, η διαφοροποίηση λειτουργεί, γιατί η πορεία αυτών των δύο μετοχών έχει αρνητική συσχέτιση, όπως λέγεται. Αυτό σημαίνει ότι, όταν η μία πάει καλά, η άλλη πάει άσχημα και το αντίστροφο. Στο τέλος, μπορεί να μην πετύχουμε τεράστιο κέρδος, αλλά πιθανότατα θα έχουμε αποφύγει να τα χάσουμε όλα. Αντιθέτως, δεν θα λειτουργούσε μια διαφοροποίηση όπου το χαρτοφυλάκιο θα περιλάμβανε μετοχές δύο εταιριών που πωλούν, αντίστοιχα, μαγιό και φουσκωτά στρώματα θαλάσσης.

Προστατεύ-
μαστε από
τον κίνδυνο

Γενικά, η **διαφοροποίηση** είναι ένα είδος προστασίας από τον κίνδυνο. Η κατανόηση του τρόπου διαφοροποίησης ενός χαρτοφυλακίου είναι ένα αρκετά τεχνικό ζήτημα, που απαιτεί να αποκτήσουμε τις κατάλληλες γνώσεις ή, εναλλακτικά, να βασιστούμε στις συμβουλές ενός επαγγελματία. Και σε αυτή την περίπτωση όμως θα πρέπει να θυμόμαστε ότι οι επαρκείς χρηματοοικονομικές γνώσεις για το θέμα θα μας προστατέψουν από τον κίνδυνο μιας ενδεχομένως μεροληπτικής συμβουλής, είτε επειδή ο σύμβουλος δεν ενδιαφέρεται αρκετά για τις δικές μας ανάγκες είτε επειδή, μπορεί να συμβεί κι αυτό, δεν είναι καλά πληροφορημένος!

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

Τα μαθηματικά του κινδύνου

Προχωρημένο επίπεδο. Για να μπορέσουμε να κατανοήσουμε τη σύνθεση του χαρτοφυλακίου μας, χρειάζεται ένα περαιτέρω βήμα: να προσδιορίσουμε τους συντελεστές συσχέτισης μεταξύ των αξιογράφων που αποτελούν το χαρτοφυλάκιό μας. Δηλαδή να υπολογίσουμε τα μέτρα που δείχνουν αν δύο μεγέθη κινούνται προς την ίδια κατεύθυνση (όταν ο συντελεστής συσχέτισης λαμβάνει τιμές μεταξύ 0 και 1) ή προς αντίθετες κατευθύνσεις (όταν ο συντελεστής συσχέτισης λαμβάνει τιμές μεταξύ 0 και -1) ή δεν επηρεάζονται καθόλου το ένα από το άλλο (όταν ο συντελεστής συσχέτισης λαμβάνει τιμή 0, όπου τα δύο μεγέθη χαρακτηρίζονται ως μη συσχετιζόμενα).

Ο υπολογισμός της συσχέτισης μεταξύ δύο αξιογράφων ξεκινά με τον υπολογισμό των διακυμάνσεων αυτών (έννοια που αναφέρθηκε παραπάνω για τη μέτρηση του κινδύνου της μεμονωμένης επένδυσης). Ας σκεφτούμε, για παράδειγμα, δύο μετοχές. Αφού υπολογίσουμε τη διακύμανση των αποδόσεων καθεμίας επένδυσης (μέτρο που μας δείχνει τον κίνδυνο που αυτές ενέχουν), περνάμε στην μέτρηση της συνδιακύμανσής τους (δηλαδή της κατεύθυνσης της σχέσης τους). Στη συνέχεια, μπορούμε να προχωρήσουμε στον υπολογισμό της συσχέτισης. Από τους μαθητές που γνωρίζουν αυτά τα μέτρα στατιστικής μπορεί να ζητηθεί να καταγράψουν για έναν συγκεκριμένο μήνα τις ημερήσιες τιμές διαφόρων χρηματοπιστωτικών προϊόντων (μετοχές επιχειρήσεων που δρουν σε διάφορους τομείς, τιμές ομολόγων και κρατικών ομολόγων, συναλλάγματος, επιτοκίων) και να μετρήσουν στη συνέχεια τη συσχέτιση εκάστου ζεύγους πιθανών επενδύσεων. Ποιες είναι οι πιο υποσχόμενες για τη δημιουργία ενός διαφοροποιημένου χαρτοφυλακίου;

FOCUS

Συνοψίζοντας

Τα χρήματα είναι ένα μέσο για να εξασφαλίζουμε οικονομική σταθερότητα στη διάρκεια της ζωής μας. Αυτό εξαρτάται από το πώς τα ξοδεύουμε και από τις επιλογές αποταμίευσης που κάνουμε. Η αποταμίευση μπορεί να επενδυθεί σε δραστηριότητες λίγο έως πολύ ριψοκίνδυνες: είναι καλό να γνωρίζουμε τις διαφορές τους, να ξέρουμε πώς να κάνουμε εκτίμηση του κινδύνου και να μάθουμε να τον διαχειριζόμαστε με τρόπο που να συνάδει με τους στόχους και την ικανότητά μας να αντεπεξερχόμαστε στις όποιες συνέπειες. Για να τα πετύχουμε όλα αυτά, είναι σημαντικό να κάνουμε προσεκτική διαχείριση της αποταμίευσής μας, να έχουμε υπό έλεγχο το υπόλοιπο του λογαριασμού μας και την πορεία των όποιων χρεογράφων αγοράσουμε, και να λαμβάνουμε υπόψη τυχόν αλλαγές στις ανάγκες μας, για παράδειγμα σε περίπτωση θετικών ή αρνητικών εξελίξεων σε σχέση με τα έσοδά μας, εξαιτίας της εργασιακής μας κατάστασης, της γέννησης ενός παιδιού, κ.λπ. Κάθε φορά που αλλάζουν σημαντικές συνθήκες της ζωής μας, θα πρέπει να αναθεωρούμε το σχέδιο κατανομής της αποταμίευσής μας.

FOCUS

As ρίξουμε μια ματιά γύρω μας

Ακολουθούν κάποιες βιβλιογραφικές και θεατρικές αναφορές, ορισμένες εκ των οποίων είναι διασκεδαστικές και μπορεί να αποτελέσουν αφορμή ώστε να συνεχίσουμε τη συζήτηση στην τάξη για τα θέματα που πραγματεύεται αυτό το κεφάλαιο και όχι μόνο. Μεταξύ των συγγραμμάτων, επισημαίνουμε το *Οικονομία σε 15'* της Anne Rooney, μτφρ. Ε. Σταυροπούλου, Κλειδάριθμος 2019 και το *Η οικονομία με απλά λόγια* (συλλογικό), μτφρ. Ε. Σταυροπούλου, Κλειδάριθμος 2020. Σε ό,τι αφορά θεατρικά έργα, το θέμα της αποταμίευσης και της σπατάλης δεν λείπει ποτέ από τις κωμωδίες του Ιταλού θεατρικού συγγραφέα Κάρλο Γκολντόνι. Επίσης, στο έργο του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη υπάρχουν διάσπαρτα σχόλια για τη φιλαργυρία, ενώ έμμεση αναφορά κάνει και ο Κωνσταντίνος Θεοτόκης στο βιβλίο του *Η τιμή και το χρήμα*. Περισσότερες αναφορές μπορεί κάποιος να βρει στο βιβλίο Πεφάνης, Γ. Π. (επιμ.) (2014), *Η λάμψη του χρήματος στη νεοελληνική λογοτεχνία: από την κρητική αναγέννηση στην αυγή του 21ου αιώνα*, Αθήνα: Ίδρυμα Κώστα και Ελένης Ουράνη.

Υπάρχουν επίσης πολλά παιχνίδια που είναι συνδεδεμένα με την ορθή διαχείριση των χρημάτων και των επενδύσεών μας· μεταξύ αυτών, και η πασίγνωστη Monopoly. Τέλος, γιατί να μην οργανώσετε μια εκπαιδευτική επίσκεψη σε ένα τραπεζικό κατάστημα, όπου θα σας μιλήσουν για την αποταμίευση; Επίσης, γιατί δεν έρχεστε στο Μουσείο της Τράπεζας της Ελλάδος να επισκεφτείτε την περιοδική έκθεση που πραγματεύεται αυτά ακριβώς τα θέματα;

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

Τεχνικές παρακολούθησης χαρτοφυλακίου

Σκοπός: Να κατανοήσουμε πώς πρέπει να παρακολουθούμε τις επενδύσεις μας.

Σύνδεση με άλλα γνωστικά αντικείμενα: Μαθηματικά.

Διάρκεια: Μισή ώρα κάθε μέρα, μία ώρα στο τέλος της εβδομάδας.

Τρόπος διεξαγωγής: Αναθέτουμε σε κάθε παιδί ένα υποθετικό ποσό και ζητάμε να επιλέξει πώς θα το επενδύσει: κρατικά ομόλογα διαφόρων χωρών, μετοχές γνωστών εταιριών, κ.λπ. Με τη βοήθεια του ημερήσιου τύπου ή του διαδικτύου, ζητάμε από τα παιδιά να παρακολουθήσουν επί μία εβδομάδα την πορεία των επενδύσεών τους και να εντοπίσουν ειδήσεις που δυνητικά συνδέονται με αυτές. Στο τέλος της εβδομάδας, αναλύουμε την έκβαση των επενδυτικών επιλογών τους.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

Ερωτήσεις ελέγχου

- Πώς μπορούμε να ορίσουμε την αποταμίευση;
- Ποιες είναι οι λειτουργίες της αποταμίευσης;
- Τι είναι η σύνθετη κεφαλαιοποίηση/ο ανατοκισμός;
- Πώς υπολογίζεται η παρούσα αξία ενός μελλοντικού ποσού;
- Τι είναι η τελική (ή μελλοντική) αξία;
- Τι διαφορά υπάρχει μεταξύ απλού τόκου και ανατοκισμού;
- Τι είναι ο κίνδυνος; Πώς ορίζεται;
- Ποια διαφορά υπάρχει μεταξύ του πιστωτικού κινδύνου και του κινδύνου αγοράς;
- Τι σχέση υπάρχει μεταξύ του κινδύνου και του επιτοκίου;
- Τι είναι το επενδυτικό χαρτοφυλάκιο; Σε τι χρησιμεύει;

5. ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΙΚΗ ΠΙΣΤΗ

Μαθησιακοί στόχοι

Σε αυτό το κεφάλαιο, παρουσιάζουμε στους μαθητές την έννοια του δανεισμού και τη διευκόλυνση που μας παρέχει όταν θέλουμε να αγοράσουμε ένα αγαθό ή μια υπηρεσία, αλλά και τι συνεπάγεται. Στο τέλος αυτού του κεφαλαίου, οι μαθητές θα γνωρίζουν ότι:

- Ο δανεισμός αποτελεί ευκαιρία.
- Η πρόσβαση σε δανεισμό ενέχει κάποιες σημαντικές συνέπειες που πρέπει να γνωρίζουμε.
- Η πρόσβαση σε δανεισμό εξαρτάται από πολλούς παράγοντες, συμπεριλαμβανομένων του ύψους των λοιπών υποχρεώσεών μας (του χρέους μας) και του ιστορικού μας από οικονομικής άποψης.
- Τα κυριότερα πιστωτικά εργαλεία (δηλαδή τα διάφορα είδη δανεισμού) έχουν διαφορετικά χαρακτηριστικά και πρέπει να διακρίνουμε ανάμεσά τους αλλά και μεταξύ εκείνων που τα προσφέρουν, αξιοποιώντας – αν χρειαστεί – και τη βοήθεια ενός επαγγελματία.
- Η χρηματοδότηση προϋποθέτει κάποια επιβάρυνση και είναι σημαντικό να μπορούμε να αξιολογήσουμε το συνολικό κόστος, λαμβάνοντας επίσης υπόψη τα παρεπόμενα έξοδα, τα επιτόκια και τις πιθανές διακυμάνσεις τους.
- Η αγορά καταναλωτικών αγαθών μπορεί σε κάποιες περιπτώσεις να περιλαμβάνει σιωπηρά έναν δανεισμό ή μια χρηματοδότηση, για παράδειγμα όταν αγοράζουμε ένα έξυπνο τηλέφωνο με δόσεις.

Εισαγωγή

Είδαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο ότι η αποταμίευση δεν είναι ο μοναδικός τρόπος για να αποκτήσουμε ένα αγαθό ή μια υπηρεσία: υπάρχει και η δυνατότητα να ζητήσουμε ένα δάνειο, δηλαδή να απευθυνθούμε σε μια τράπεζα, και να συνάψουμε μια **δανειακή σύμβαση**.

Καταρχάς, πρέπει να καταλάβουμε ποιοι είναι οι λόγοι για τους οποίους **ζητάμε** δάνειο. Οι επιχειρηματίες και οι επαγγελματίες ζητούν δάνειο για να έχουν πρόσβαση σε παραγωγικούς συντελεστές, όπως οι πρώτες ύλες προς μεταποίηση ή μεταπώληση (ο αρτοποιός αγοράζει αλεύρι, το μεγάλο πολυκατάστημα το εμπόρευμα με το οποίο γεμίζει τα ράφια του) ή τα μηχανήματα ή εργαλεία που θα χρησιμοποιήσουν για πολλά χρόνια (το ζυμωτήριο για τον αρτοποιό, τον υπολογιστή για τη δικηγόρο). Τα νοικοκυριά ζητούν στεγαστικά δάνεια για να αγοράσουν κατοικία ή καταναλωτικά δάνεια για έκτακτες αγορές, όπως αυτοκίνητο και διακοπές, ή για να αντιμετωπίσουν τα έξοδα ενός παιδιού που σπουδάζει σε άλλη πόλη.

Στόχος αυτού του κεφαλαίου είναι να εξηγήσει ότι η προσφυγή στον δανεισμό αποτελεί ευκαιρία που όμως πρέπει να αξιολογείται προσεκτικά ως προς τις **μελλοντικές επιπτώσεις** της. Πράγματι, οι περιοδικές πληρωμές που θα κληθούμε να πραγματοποιήσουμε – για την επιστροφή του κεφαλαίου και την αποπληρωμή των τόκων – θα μειώσουν το εισόδημά μας και συνεπώς τη δυνατότητά μας να αγοράσουμε αγαθά και να αντιμετωπίσουμε απρόοπτα έξοδα. Πρέπει να προσέξουμε και για τον πρόσθετο λόγο ότι **κάποιες μορφές δανεισμού είναι** ενίοτε «**μεταμφιεσμένες**» ως αγορές με δόσεις.

Άρα η αξιολόγηση θα πρέπει να αφορά τόσο το πραγματικό κόστος της μεμονωμένης χρηματοδότησης όσο και τη συνολική επιβάρυνση για το άτομο ή το νοικοκυριό.

Σε αυτό το πλαίσιο, οι «τεχνικές» πτυχές που πρέπει να γνωρίζουμε αφορούν το **ΣΕΠΕ** (Συνολικό Ετήσιο Πραγματικό Επιτόκιο), δηλαδή έναν συνολικό δείκτη του κόστους του δανεισμού (μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε τα χρηματοοικονομικά εργαλεία που περιγράφηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο), και ότι ο **προϋπολογισμός** ενός νοικοκυριού ή μιας επιχείρησης, που οι μαθητές διδάχθηκαν στο πρώτο κεφάλαιο, επηρεάζεται από τα δάνεια και την υποχρέωση αποπληρωμής τους.

Το επόμενο βήμα είναι να εξετάσουμε την πλευρά της **προσφοράς** δανεισμού, δηλαδή την τράπεζα ή την εταιρία που προσφέρει τη χρηματοδότηση. Πώς σκέφτεται ένας τέτοιος οργανισμός; Θα αξιολογήσει με προσοχή την **πιστοληπτική ικανότητά** μας, δηλαδή την ικανότητά μας να τηρήσουμε τη δέσμευσή μας ότι θα επιστρέψουμε το κεφάλαιο το οποίο λάβαμε και θα πληρώσουμε τους τόκους που συμφωνήθηκαν. Αυτή η συμπεριφορά είναι φαινομενικά αυστηρή, αλλά ενδεδειγμένη, λαμβάνοντας υπόψη ότι η τράπεζα δεν δανείζει τα δικά της χρήματα, αλλά τα χρήματα που έχουν καταθέσει σε αυτήν οι αποταμιευτές. Όταν η τράπεζα θεωρεί ότι υπάρχει κίνδυνος να μην της επιστραφούν τα χρήματα που θα δανείσει, εφαρμόζει αυξημένο τόκο· προφανώς, όταν ο εν λόγω κίνδυνος ξεπερνά ένα συγκεκριμένο κατώφλι που ορίζεται από την τράπεζα, δεν θα χορηγηθεί το δάνειο. Η τράπεζα συχνά ζητά και την εγγύηση ενός τριτεγγυητή: αυτός είναι ένα άλλο πρόσωπο που δεσμεύεται να αποπληρώσει το χρέος σε περίπτωση που δεν μπορέσει ο δανειζόμενος.

Στις σύγχρονες οικονομίες, οι τράπεζες ασκούν μια σημαντική λειτουργία **διαμεσολάβησης** από την οποία κερδίζουν μέσω της διαφοράς μεταξύ των επιτοκίων που εφαρμόζονται στα δάνεια (πιο υψηλά) και των επιτοκίων που καταβάλλονται για τις καταθέσεις (πιο χαμηλά), δηλαδή μεταξύ πιστωτικών και χρεωστικών τόκων. Και αυτή η διαφορά – όπως κάθε διαφορά μεταξύ επιτοκίων – ονομάζεται **spread** ή **περιθώριο**. Τέλος, είναι χρήσιμο να θυμηθούμε ότι και το κράτος καταφεύγει στον δανεισμό, εκδίδοντας τα **κρατικά ομόλογα** και τα **έντοκα γραμμάτια**, για τα οποία κάναμε λόγο στο προηγούμενο κεφάλαιο. Και το κράτος έχει πιστοληπτική ικανότητα, η οποία εκφράζεται από έναν βαθμό αξιολόγησης (rating), δηλαδή έναν δείκτη που υπολογίζεται από εξωτερικούς φορείς και δείχνει κατά πόσο η επένδυση στα χρεόγραφα που εκδίδει είναι υψηλού ή χαμηλού κινδύνου.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

Ιστορία της πίστωσης

Σκοπός: Να κατανοήσουμε ότι η πίστωση έπαιζε σημαντικό ρόλο και στην οικονομία των κοινωνιών του παρελθόντος.

Σύνδεση με άλλα γνωστικά αντικείμενα: Ιστορία.

Διάρκεια: Μισή ώρα στην τάξη, μία εβδομάδα εργασίας στο σπίτι, μία ώρα για την τελική συζήτηση.

Τρόπος διεξαγωγής: Πολλά ιστορικά γεγονότα που αναφέρονται σε πολέμους, καταστροφές και κατακτήσεις συνδέονται με το χρήμα. Ας προσπαθήσουμε να ανακαλύψουμε κάποια από αυτά. Για παράδειγμα, οι μεγάλοι πόλεμοι της Αναγέννησης, που χρηματοδοτήθηκαν από τους τραπεζίτες της Φλωρεντίας, οι αποτυχίες του υπουργού Κολμπέρ (Colbert) και του Τζον Λο (John Law) με τις τράπεζες της Γαλλίας, η ίδρυση των τραπεζών των Ηνωμένων Πολιτειών αμέσως μετά τον Πόλεμο της Ανεξαρτησίας της Αμερικής, τα τραπεζικά σκάνδαλα στο τέλος του 19ου αιώνα και τις αρχές του 20ού. Ζητάμε από τα παιδιά, αφού τα χωρίσουμε σε ομάδες, να επιλέξουν ένα ιστορικό επεισόδιο και, με τη βοήθεια πηγών (κείμενα από τη βιβλιοθήκη και το διαδίκτυο), να εμβαθύνουν και να αφηγηθούν την ιστορία από οικονομική άποψη. Η μελέτη μεμονωμένων επεισοδίων θα μπορέσει να φέρει στο φως, στην τελική συζήτηση με την οποία ολοκληρώνεται η δραστηριότητα, όρους που είναι άγνωστοι στα παιδιά, όπως η «πτώχευση» και η «χρεοκοπία», και στους οποίους θα άξιζε ίσως να εμβαθύνουμε..

Πώς συνεχίζουμε: Μπορεί να γίνει παρόμοια εργασία στο μάθημα της ιστορίας· μπορούμε να θίγουμε την πρόσφατη ιστορία των χωρών που ιδρύθηκαν μετά την κατάργηση της αποικιοκρατίας και να ασχοληθούμε με θέματα διεθνούς χρέους.

FOCUS

Το χρηματοπιστωτικό σύστημα

Όπως φαίνεται από το σχεδιάγραμμα του πρώτου κεφαλαίου (σελ. 8), το χρηματοπιστωτικό σύστημα είναι σημαντικό μέρος του οικονομικού συστήματος. Κύριος σκοπός του είναι να φέρει σε επαφή τους οικονομικούς φορείς που έχουν πλεόνασμα πόρων με τους οικονομικούς φορείς που έχουν λιγότερους πόρους από όσους χρειάζονται. Η συγκέντρωση της αποταμίευσης και, μέσω αυτής, η χορήγηση δανείων σε όσους, για παράδειγμα, θέλουν να αγοράσουν ένα μηχάνημα, να χτίσουν ένα νοσοκομείο αλλά και να αγοράσουν μια κατοικία, βοηθά στην οικονομική ανάπτυξη μιας χώρας.

Ένα χρηματοπιστωτικό σύστημα αποτελείται από **αγορές** (όπως, για παράδειγμα, το χρηματιστήριο όπου μπορούμε να αγοράσουμε μετοχές εταιριών), **ενδιάμεσους χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς** (όπως οι τράπεζες ή οι εταιρίες διαχείρισης αμοιβαίων κεφαλαίων, για τα οποία μιλήσαμε παραπάνω), **χρηματοπιστωτικά προϊόντα** (όπως αυτά που είδαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο: ομόλογα, μετοχές, κ.λπ.) και **εποπτικές αρχές** (όπως η Τράπεζα της Ελλάδος ή η Επιτροπή Κεφαλαιαγοράς). Εκτός από καθήκοντα κατανομής των πόρων, ένα χρηματοπιστωτικό σύστημα έχει και άλλα σημαντικά καθήκοντα:

- δίνει τη δυνατότητα στους επενδυτές να προστατεύονται από τους κινδύνους μετατοπίζοντάς τους σε όσους είναι πρόθυμοι να τους αναλάβουν.
- δημιουργεί τα μέσα που μας επιτρέπουν να πραγματοποιούμε πληρωμές και εισπράξεις χωρίς τη χρήση μετρητών,
- παράγει και διαχέει τις πληροφορίες που είναι χρήσιμες και κάνουν το σύστημα να λειτουργήσει καλύτερα: οι ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί μειώνουν την **ασυμμετρία πληροφόρησης**, δηλαδή την κατάσταση όπου τα δύο μέρη δεν έχουν την ίδια ενημέρωση για το αντικείμενο μιας συναλλαγής.

Γιατί είναι αναγκαία η ύπαρξη αρχών που εποπτεύουν το χρηματοπιστωτικό σύστημα, εξασφαλίζοντας τη σταθερότητά του, την ακεραιότητα της αποταμίευσης των πολιτών και την καλή λειτουργία των μηχανισμών πληρωμής;

Η λειτουργία του χρηματοπιστωτικού συστήματος βασίζεται στην **εμπιστοσύνη** (πίστη) όλων των εμπλεκόμενων. Υπάρχουν περιπτώσεις όπου η απώλεια αυτής της εμπιστοσύνης μπορεί να προκαλέσει προβλήματα ρευστότητας: αν πολλοί καταθέτες μαζί θέλουν να κάνουν ταυτόχρονα ανάληψη των χρημάτων τους, η τράπεζα μπορεί να βρεθεί σε δύσκολη θέση. Πράγματι, η τράπεζα έχει στο ταμείο της μέρος μόνο των καταθέσεων, γιατί έχει χρησιμοποιήσει το μεγαλύτερο μέρος για να ασκήσει τον διαμεσολαβητικό της ρόλο, χορηγώντας δάνεια σε νοικοκυριά και επιχειρήσεις. Σε περίπτωση μαζικής ανάληψης, μια τράπεζα, παρ' όλο που είναι απολύτως φερέγγυα, δεν θα διέθετε την

FOCUS

απαραίτητη **ρευστότητα** και θα διέτρεχε κίνδυνο χρεοκοπίας. Και όχι μόνο αυτό: το πρόβλημα ρευστότητας που αφορά μία τράπεζα μπορεί εύκολα να επεκταθεί και στις άλλες. Χρειάζεται λοιπόν ένας οργανισμός που είναι γνωστός ως **δανειστής έσχατης ανάγκης (lender of last resort)**: ένας φορέας, συνήθως η κεντρική τράπεζα, που έχει τη δυνατότητα να παρέχει ρευστότητα σε όσες τράπεζες τη χρειάζονται, εφόσον είναι φερέγγυες (δηλαδή ικανές να ανταποκριθούν στις υποχρεώσεις τους).

5.1 Η αίτηση για πίστωση

Χρήματα απ' το μέλλον

Ο πιο απλός και συνηθισμένος λόγος για να αιτηθούμε πρόσβαση σε δανεισμό είναι για να ανταποκριθούμε σε **ένα έξοδο** που δεν είμαστε σε θέση να καλύψουμε με τους άμεσα διαθέσιμους πόρους μας, δηλαδή με την αποταμίευση που έχουμε συσσωρεύσει. Πρόκειται, γενικά, για μεγάλα έξοδα, όπως η αγορά κατοικίας ή αυτοκινήτου, ή και για έξοδα μικρότερης κλίμακας, όπως ένα ταξίδι, η αμοιβή του οδοντιάτρου, αλλά και ένα έξυπνο τηλέφωνο.

Η σύναψη δανείου είναι ένας συνήθης τρόπος **ομοιογενούς κατανομής των πόρων και της κατανάλωσης** στις διάφορες φάσεις της ζωής μας. Για παράδειγμα, η αναβολή της αγοράς κατοικίας μέχρι να αποταμιεύσουμε το αναγκαίο ποσό θα μπορούσε να μας επιτρέψει την αγορά σπιτιού μόνο όταν θα είμαστε πια σε προχωρημένη ηλικία. Αντίθετα, η σύναψη στεγαστικού δανείου που θα πρέπει να αποπληρώσουμε καταβάλλοντας **δόσεις** επισπεύδει την αγορά του σπιτιού, κατανέμοντας την αποπληρωμή του στον χρόνο.

Για την έναρξη μιας επιχειρηματικής δραστηριότητας απαιτούνται κάποια πάγια ή κάποιες πρώτες ύλες ώστε να μπορέσει η επιχείρηση να λειτουργήσει: η προσφυγή στον δανεισμό επιτρέπει, για παράδειγμα, στον φανοποιό να νοικιάσει τον κατάλληλο χώρο, να αγοράσει εργαλεία και βαφές για να αρχίσει να επισκευάζει αυτοκίνητα. Η προσδοκία, προφανώς, είναι ότι τα μελλοντικά έσοδα θα μπορούν να καλύψουν όλα τα έξοδα, συμπεριλαμβανομένων των δόσεων για την αποπληρωμή του δανείου, δίνοντας τη δυνατότητα και για ένα **περιθώριο κέρδους**.

Πρέπει να χρησιμοποιείται με προσοχή

Η **πρόσβαση στον δανεισμό** συνιστά επομένως πολύτιμη ευκαιρία, αλλά η συνειδητή χρήση της είναι θεμελιώδους σημασίας γιατί πρόκειται για ενέργεια που καθορίζει το μέλλον: συνεπάγεται υποχρεώσεις και έξοδα και μας αναγκάζει να προγραμματίζουμε σε χρονικό ορίζοντα που μπορεί να είναι πολύ μακρινός. Η λήψη δανείου σημαίνει μεταβολή της ταμειακής ροής μας: λαμβάνουμε τα απαραίτητα χρήματα για να πραγματοποιήσουμε μια αγορά νωρίτερα και δεσμευόμαστε να καταβάλουμε μια σταθερή δαπάνη κατά τους μελλοντικούς μήνες ή χρόνια (που μπορεί να είναι πολλά): ένα **άμεσο έσοδο** απαιτεί ένα σχέδιο **μελλοντικών εξόδων**.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

Η ανάγκη για χρήματα

Σκοπός: Να σχεδιάσουμε έναν χάρτη αναγκών που μπορεί να ικανοποιήσει ένα δάνειο, ξεκινώντας από όσα γνωρίζουμε.

Σύνδεση με άλλα γνωστικά αντικείμενα: Γλώσσα, Μαθηματικά.

Διάρκεια: Μία ώρα συζήτησης.

Τρόπος διεξαγωγής: Ρωτάμε τα παιδιά αν ξέρουν γιατί κάποιοι ζητούν να δανειστούν χρήματα. Αν κανείς δεν έχει ιδέες, ξεκινάμε από την πιο γνωστή περίπτωση: το στεγαστικό δάνειο, δηλαδή το δάνειο που ζητάμε για να αγοράσουμε ένα ακίνητο. Μετά, προσπαθούμε να μετατρέψουμε τις γενικές προτάσεις («Ίσως χρειαζόμαστε χρήματα για να εξοφλήσουμε ένα χρέος») σε κάτι πιο εποικοδομητικό («Προσωρινά προβλήματα ρευστότητας», «Καθυστερημένες πληρωμές»). Κατόπιν, συγκρίνουμε τις προτάσεις με πιθανά αιτήματα χρηματοδότησης από επιχειρήσεις, τα οποία αφορούν τέσσερις κύριες κατηγορίες: νεοφυείς επιχειρήσεις (start-up, έναρξη επιχείρησης), επενδύσεις πάγιου κεφαλαίου (εγκαταστάσεις, ακίνητα), ανάπτυξη και μάρκετινγκ (δρομολόγηση νέων προϊόντων ή παγίωση και προώθηση των υφιστάμενων προϊόντων), κεφάλαιο κίνησης (το σύνολο των πωλήσεων θα κάλυπτε τα έξοδα, αλλά τα έξοδα πρέπει να εξοφληθούν προκαταβολικά). Τα κατηγοριοποιούμε και ενδεχομένως εισάγουμε και νέες προτάσεις των παιδιών. Στο τέλος της δραστηριότητας, επαληθεύουμε κατά πόσον είναι σαφές ότι η πρώτη ερώτηση που κάνει ένας δυνητικός χρηματοδότης αφορά τον λόγο για τον οποίο κάποιος ζητά δάνειο.

Οι συνέπειες της προσφυγής σε δανεισμό

Η λήψη ενός δανείου δεσμεύει το μέλλον μας. Γι' αυτό υπάρχουν στοιχεία που πρέπει να αξιολογήσουμε με προσοχή πριν κάνουμε αυτό το βήμα. Το πιο σημαντικό είναι η εύλογη βεβαιότητα της ικανότητάς μας να **πληρώνουμε στην ώρα μας** και εξ ολοκλήρου τις συμφωνημένες δόσεις. Αυτή προϋποθέτει τη **διαθεσιμότητα συνεχούς εισοδήματος**, αλλά και την επίγνωση ότι από το εν λόγω εισόδημα θα πρέπει να μπορούμε να βρίσκουμε τα ποσά που θα καταβάλλουμε στον χρηματοδότη μας.

Τι θα χρειαστεί να αποπληρώσουμε; Συνήθως ένα μεγαλύτερο ποσό από εκείνο που αρχικά λάβαμε. Η τράπεζα η οποία χορηγεί το δάνειο, ακριβώς επειδή στερείται τη ρευστότητα, αμείβεται με τους τόκους. Άλλωστε, στο προηγούμενο κεφάλαιο, ήμασταν στην αντίθετη πλευρά: διαθέταμε τις οικονομίες μας, τις οποίες ήμασταν διατεθειμένοι να στερηθούμε για μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο και ζητούσαμε ως αντάλλαγμα «προσαύξηση» της εν λόγω αποταμίευσης. Είναι χρήσιμο να παρατηρήσουμε ότι το δάνειο και η αποταμίευση είναι η ίδια χρηματοπιστωτική συναλλαγή· αυτό που αλλάζει είναι η οπτική γωνία από την οποία την κοιτάμε: ως αποταμιευτές χορηγούσαμε εμείς «δάνειο»

Δάνειο και αποταμίευση

στην τράπεζα, αν είχαμε καταθέσει τα χρήματά μας σ' αυτήν, ή στο κράτος, αγοράζοντας για παράδειγμα ένα κρατικό ομόλογο, ή σε μια επιχείρηση, επενδύοντας σε μετοχές της. Το πόσο παραπάνω πρέπει κάθε φορά να αποπληρώσουμε μας το λέει το **επιτόκιο** που, και σε αυτή την περίπτωση, αποκαλύπτει πόσα ευρώ χρειάζεται να πληρώσουμε σε τόκους σε ένα έτος για κάθε 100 ευρώ που δανειστήκαμε. Προσοχή: υπάρχουν πολλές διαφορετικές μορφές χορήγησης δανείου· η πιο συχνή είναι η επιστροφή με δόσεις, όπου κάθε δόση περιλαμβάνει ένα μέρος για την αποπληρωμή του κεφαλαίου και ένα μέρος για την αποπληρωμή των τόκων· υπάρχουν όμως διαφορετικά είδη δανείων, όπως η ανοιχτή πίστωση ή η ανακυκλούμενη πίστωση.

Από ποιον ζητάμε δάνειο

Συνήθως, ανάλογα με το ύψος του δανείου που ζητάμε – και άρα με το πόσο σημαντική είναι η δαπάνη που θέλουμε να κάνουμε σε σχέση με τις σημερινές δυνατότητές μας – μπορούμε να επιλέξουμε από ποιον θα ζητήσουμε χρηματοδότηση: ένα δάνειο ενδέχεται να χορηγηθεί από έναν συγγενή ή έναν φίλο, ή από μια **τράπεζα** ή γενικότερα από έναν **ενδιάμεσο χρηματοπιστωτικό οργανισμό**.

Προσοχή στα επιτόκια

Η δυνατότητα **λήψης δανείου** από κάποια μη επίσημη πηγή (από συγγενείς ή φίλους) εξαρτάται προφανώς από τις διαπροσωπικές μας σχέσεις, το κατά πόσο τα άτομα γύρω μας διαθέτουν την απαραίτητη ρευστότητα, αλλά και κατά πόσο υπάρχει αμοιβαία εμπιστοσύνη μεταξύ μας. Όποιος είναι σε θέση να αποδείξει την ικανότητά του να αποπληρώσει το χρέος του στο μέλλον, έχει τη δυνατότητα να προσφύγει στην «επίσημη» αγορά δανεισμού, δηλαδή σε έναν ενδιάμεσο χρηματοπιστωτικό οργανισμό, όπως θα δούμε λεπτομερώς παρακάτω. Και, ακριβώς επειδή πρόκειται για «αγορά», υπάρχουν διάφοροι πωλητές που εφαρμόζουν διαφορετικές τιμές και όρους για την ίδια υπηρεσία.

Το επιτόκιο μπορεί να μην είναι η μόνη επιβάρυνση που συνδέεται με το δάνειο: είναι δυνατό να προστεθούν **πάγια έξοδα** ποικίλης φύσεως, όπως για παράδειγμα ασφαλιστήρια συμβόλαια και έξοδα για την προκαταρκτική έρευνα και την εξέταση του αιτήματός μας. Επομένως, είναι σημαντικό να δούμε προσεκτικά τους όρους που εφαρμόζονται από διάφορους φορείς. Ενίοτε βρισκόμαστε ενώπιον **«κρυφών» χρεώσεων** που σχετίζονται με το δάνειό μας. Πώς είναι δυνατόν; Εδώ συμβαίνει ό,τι και με πολλά αγαθά, στα οποία στο κατάστημα δεν αναγράφεται η τιμή πώλησης, αλλά η δόση περιοδικής αποπληρωμής τους, ώστε να δελεαστούμε να τα αγοράσουμε. Παραδείγματα είναι η απόκτηση μεταφορικών μέσων, όπως τα αυτοκίνητα και οι μοτοσικλέτες, αλλά και ηλεκτρονικών αγαθών, όπως έξυπνα τηλέφωνα, τηλεοράσεις ή ηλεκτρικές συσκευές οικιακής χρήσης.

Σε κάθε περίπτωση, η αγορά αγαθών με δόσεις αποτελεί χορήγηση καταναλωτικής πίστης, δηλαδή δανείου, και επομένως ανάληψη από μας δέσμευσης για το μέλλον. Οι πυλώνες παραμένουν δύο: να καταλάβουμε πόσο πραγματικά μάς κοστίζει το δάνειο (θα μιλήσουμε γι' αυτό σε λίγο) και να ενσωματώσουμε στον προγραμματισμό μας τις μελλοντικές δεσμεύσεις που αναλαμβάνουμε, έχοντας υπόψη μας τα αναμενόμενα εισοδήματα και έξοδα.

Πόσο κοστίζει ένα δάνειο

Όπως είπαμε νωρίτερα, το κόστος ενός δανείου προκύπτει από τους **τόκους** – που παράγονται από το επιτόκιο του δανείου – και από άλλες επιβαρύνσεις. Εξαιτίας των εξόδων αυτών, το συνολικό ποσό που θα κληθούμε να επιστρέψουμε θα είναι μεγαλύτερο από το συνολικό ποσό του δανείου που μας χορηγήθηκε. Επίσης, είναι σημαντικό να γνωρίζουμε ότι σε ορισμένες περιπτώσεις το επιτόκιο καθορίζεται στην αρχή της σύμβασης και παραμένει σταθερό καθ' όλη τη διάρκειά της (αυτό είναι γνωστό ως «σταθερό» επιτόκιο), ενώ σε άλλες περιπτώσεις το επιτόκιο αλλάζει με τον χρόνο ανάλογα με την πορεία μιας παραμέτρου αναφοράς (και λέγεται «κυμαινόμενο» επιτόκιο). Θα εξετάσουμε αυτό το ζήτημα στη συνέχεια.

Πώς μπορούμε να υπολογίσουμε το συνολικό κόστος ενός δανείου; Ο νόμος έρχεται να μας βοηθήσει: οι τράπεζες πρέπει να ανακοινώνουν έναν συνολικό συντελεστή κόστους, που ονομάζεται **ΣΕΠΕ** ή **ΣΕΠΠΕ** (Συνολικό Ετήσιο Πραγματικό Επιτόκιο ή Συνολικό Ετήσιο Πραγματικό Ποσοστό Επιβάρυνσης). Υπάρχει επίσης ένας άλλος συντελεστής, που ονομάζεται **ΕΟΕ** (Ετήσιο Ονομαστικό Επιτόκιο) και περιλαμβάνει μόνο τον τόκο. Η τιμή του ΣΕΠΠΕ είναι υψηλότερη από εκείνη του ΕΟΕ γιατί το κόστος, εκτός από τους τόκους, περιλαμβάνει και άλλα στοιχεία. Για την αξιολόγησή μας, θα πρέπει να λάβουμε ως σημείο αναφοράς το ΣΕΠΠΕ καθώς μας επιτρέπει να βρούμε την πιο συμφέρουσα προσφορά χρηματοδότησης μεταξύ των διαθέσιμων εναλλακτικών. Υπάρχουν διάφορες ιστοσελίδες που κατατάσσουν τα δάνεια που προσφέρουν οι τράπεζες με βάση το ΣΕΠΠΕ.

Το μεγαλύτερο μέρος των δανείων που χορηγούνται από ενδιάμεσους χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς προβλέπει αποπληρωμή με δόσεις. Υπάρχουν όμως και άλλες μορφές δανείων που συνεπάγονται άλλους **τρόπους αποπληρωμής**.

Ένας τρόπος που χρησιμοποιείται συχνά από τις επιχειρήσεις και λιγότερο από τα νοικοκυριά είναι η ανοιχτή πίστωση: ένα ποσό είναι διαθέσιμο για δανεισμό χωρίς να έχουν καθοριστεί οι αποπληρωμές εκ των προτέρων· όποιος χρησιμοποιεί την πίστωση είναι ελεύθερος να την επιστρέψει, συνολικά ή εν μέρει, και, αν χρειαστεί, να τη χρησιμοποιήσει ξανά στο μέλλον, εντός του προκαθορισμένου ορίου (που ονομάζεται «ανώτατο πιστωτικό όριο»), πληρώνοντας τόκους επί των ποσών που πραγματικά χρησιμοποιήθηκαν (συν μια αποζημίωση στην τράπεζα για τη διάθεση αυτών των ποσών).

Επίσης, κάποιες φορές χορηγούνται δάνεια με χρήση των μέσων πληρωμής. Είναι η περίπτωση της **πιστωτικής κάρτας**, που έχουμε ήδη δει στο τρίτο κεφάλαιο. Πρέπει

ΣΕΠΠΕ
για την
αξιολόγηση
ενός δανείου

Δάνεια
με χρήση
των μέσων
πληρωμής

να είμαστε προσεκτικοί, γιατί με την πιστωτική κάρτα η επιστροφή των ποσών που χορηγήθηκαν (δηλαδή της δαπάνης που πραγματοποιήθηκε για τις αγορές μέσα σε έναν μήνα) μπορεί να γίνει με δύο τρόπους: εφάπαξ, κατά κανόνα τον επόμενο μήνα από τον μήνα κατά τον οποίο πραγματοποιήθηκε η δαπάνη, ή με επιμέρους δόσεις. Η πρώτη περίπτωση αποτελεί ένα είδος προκαταβολής της δαπάνης, η δεύτερη περίπτωση αποτελεί πραγματική χρηματοδότηση με τοκισμό. Στην περίπτωση των πιστωτικών **καρτών**, υπάρχει ένα ανώτατο ποσό διαθέσιμης δαπάνης κάθε μήνα. Πιο συγκεκριμένα, το διαθέσιμο ποσό μειώνεται κάθε μήνα με τη χρήση της κάρτας, αλλά επανέρχεται αυτόματα με την αποπληρωμή στο τέλος του μήνα είτε του συνολικού ποσού είτε της ελάχιστης δόσης εξόφλησης, που αποτελείται κατά ένα μέρος από τους τόκους (τόκους στην κάρτα πληρώνουμε μόνο όταν δεν εξοφλούμε πλήρως τους λογαριασμούς) και κατά ένα μέρος από το κεφάλαιο.

Το μέρος της δόσης που αντιπροσωπεύει το κεφάλαιο έρχεται και εξοφλεί τμηματικά το κεφάλαιο που έχουμε δανειστεί. Άρα, μέσω τις πιστωτικής κάρτας, έχουμε κατά έναν τρόπο χρηματοδότηση «αορίστου χρόνου».

5.2 Επισκόπηση του χρέους

Είδαμε ότι ένα δάνειο μπορεί να είναι ιδιαίτερα χρήσιμο για αγορές μεγάλης αξίας, όπως ένα ακίνητο, ή και για αγορές πολύ μικρότερες, που αφορούν π.χ. μια ηλεκτρική συσκευή οικιακής χρήσης ή ένα ταξίδι. Η διαφορά των δύο τελευταίων παραδειγμάτων έγκειται στα χαρακτηριστικά του αγαθού: μια ηλεκτρική συσκευή οικιακής χρήσης, όπως κι ένα αυτοκίνητο, είναι αγαθά διαρκείας, δηλαδή αγαθά των οποίων η χρήση εκτείνεται στον χρόνο, ενώ ένα ταξίδι δεν είναι.

Δεν υπάρχει κανένας περιορισμός εκ των προτέρων όσον αφορά τη λήψη δανείου για τη χρηματοδότηση των αγορών μας. Υπάρχουν όμως δύο πτυχές που πρέπει να έχουμε πάντα υπόψη μας. Καταρχάς, η φαινομενική ευκολία πρόσβασης σε δάνειο μπορεί να **αλλοιώσει την κρίση μας** σχετικά με το αν κάτι είναι πραγματικά απαραίτητο ή συνιστά απλώς μια επιθυμία μας, όπως είδαμε στο πρώτο κεφάλαιο. Δεύτερον, είναι σημαντικό να έχουμε ξεκάθαρα στο μυαλό μας ότι, όσο μεγαλύτερος είναι ο αριθμός των δανείων που θα πάρουμε, τόσο μικρότερη θα είναι η **δυνατότητά μας για αγορές** στο μέλλον. Για αυτό θα πρέπει να προγραμματίζουμε τα μελλοντικά μας έσοδα και πάγια έξοδα, στα οποία συμπεριλαμβάνονται και οι δόσεις των δανείων, με μεγάλη προσοχή, έτσι ώστε να μπορούμε να αποφύγουμε καταστάσεις συσσώρευσης χρεών όπου δεν υπάρχουν πλέον διαθέσιμοι πόροι για τα τρέχοντα έξοδα ή για τυχόν απρόοπτα έξοδα. Αυτό το φαινόμενο, που ονομάζεται **υπερχρέωση**, μπορεί να προκαλέσει έναν φαύλο κύκλο που κάποιες φορές μπορεί να οδηγήσει σε φτώχεια.

Προσοχή στα πολλά χρέη

Ας δούμε ένα παράδειγμα: Η Αγγελική έχει μηνιαίο διαθέσιμο εισόδημα 1.500 ευρώ. Έχει πάρει στεγαστικό δάνειο για την αγορά του σπιτιού της και καταβάλει μηνιαία δόση 600 ευρώ. Ας υποθέσουμε ότι η Αγγελική έχει αγοράσει με δόσεις και ένα αυτοκίνητο, για το οποίο θα πληρώνει κάθε μήνα 300 ευρώ επί 5 χρόνια. Άρα το διαθέσιμο εισόδημά της, σε μηνιαία βάση, έχει πέσει στα 600 ευρώ. Όσο πλησιάζει το καλοκαίρι και, αφού δεν κατάφερε να αποταμιεύσει τίποτε, αποφασίζει να πάει διακοπές με δάνειο, άρα κι άλλες δόσεις: 200 ευρώ τον μήνα για τους επόμενους 12 μήνες. Στο σημείο αυτό, το εισόδημα που της απομένει (400 ευρώ) είναι ανησυχητικά μικρό και μάλλον δεν θα της φτάσει για να αντιμετωπίσει τα τρέχοντα έξοδα της, πόσο μάλλον τυχόν απρόοπτα έξοδα. Έτσι, όταν για παράδειγμα αναγκαστεί να αντικαταστήσει το χαλασμένο της πλυντήριο, αποφασίζει να το πληρώσει κι αυτό με δόσεις. Όμως έτσι το διαθέσιμο εισόδημά της θα συνεχίσει να μειώνεται για ορισμένους μήνες και θα είναι όλο και πιο πιθανή η προσφυγή της σε νέα χρέη για κάθε έξοδο που εμφανίζεται απρόοπτα ή είναι μεγαλύτερο από ό,τι συνήθως. Το παράδειγμα που μόλις είδαμε είναι κάθε άλλο παρά απίθανο. Ας θυμηθούμε όσα είπαμε στο πρώτο κεφάλαιο, όταν μιλούσαμε για τις πιο κοινές **γνωστικές παγίδες** σε ό,τι αφορά τη διαχείριση των χρημάτων. Η αναβολή μιας πληρωμής, όπως συμβαίνει στην περίπτωση της πληρωμής με δόσεις, μπορεί να μας κάνει να μη συνειδητοποιούμε πλήρως την επιβάρυνση του προϋπολογισμού μας στο μέλλον. Ένας προσεκτικός και σωστός προγραμματισμός μάς βοηθάει να αποφασίσουμε πότε είναι η κατάλληλη στιγμή να πραγματοποιήσουμε την αγορά ενός αγαθού.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

Ας κάνουμε προσομοίωση της αγοράς ενός αγαθού

Σκοπός: Να κατανοήσουμε πόσο «κοστίζει» ένα δάνειο.

Σύνδεση με άλλα γνωστικά αντικείμενα: Μαθηματικά.

Διάρκεια: 15 λεπτά για να εξηγήσουμε τη δραστηριότητα και, μετά από μία εβδομάδα, 30 λεπτά για να συγκεντρώσουμε τις πληροφορίες και να τις συγκρίνουμε.

Τρόπος διεξαγωγής: Ζητάμε από τους μαθητές να επιλέξουν δύο μοντέλα έξυπνων τηλεφώνων από τα πιο ακριβά. Ίσως τα αγόρια και τα κορίτσια προτείνουν διαφορετικά μοντέλα· το σημαντικό είναι στο τέλος να επιλεγούν μόνο δύο μοντέλα, ίσως μέσω ψηφοφορίας, που θα είναι συγκεκριμένης μάρκας και θα έχουν συγκεκριμένα χαρακτηριστικά. Χωρίζουμε μετά την τάξη σε ομάδες 3 ή 4 μαθητών και τους ζητάμε να αναζητήσουν προσφορές για τα δύο μοντέλα από διαφορετικούς προμηθευτές. Μετά από μία εβδομάδα, κάνουμε σύγκριση όλων των προτεινόμενων τιμών ώστε να καταλάβουμε αν υπάρχουν διαφορές στις τιμές και, αν ναι, να δούμε πιο συγκεκριμένα τις διαφορές μεταξύ:

1. της τιμής αγοράς σε μετρητά και της συνολικής τιμής αν η αγορά γίνει με δόσεις·
2. των όρων της αγοράς με δόσεις·
3. του ΕΟΕ και του ΣΕΠΠΕ.

5.3 Οι συνέπειες της μη αποπληρωμής

Τα δικαιώματα
του δανειστή/
πιστωτή

Η μη αποπληρωμή του χρέους έχει ως αποτέλεσμα την επιδείνωση της κατάστασής του, με άλλα λόγια προκαλεί **περαιτέρω φτωχοποίηση**. Ο πιστωτής, είτε ως πραγματικός δανειστής είτε ως εκείνος που παρέχει τη δυνατότητα αγοράς ενός αγαθού έναντι πληρωμής με δόσεις, έχει το δικαίωμα, που αναγνωρίζεται και προστατεύεται από τον νόμο, να του επιστραφεί το δάνειο εντός του χρονικού διαστήματος και με τους όρους που συμφωνήθηκαν κατά την υπογραφή της σύμβασης. Αντίστοιχα, ο οφειλέτης που έχει συνάψει είτε στεγαστικό δάνειο είτε δάνειο για την αγορά έξυπνου κινητού τηλεφώνου, δεσμεύεται να τηρήσει τους όρους της σύμβασης που υπέγραψε.

Σε περίπτωση που δεν τηρηθούν, ο πιστωτής έχει δικαίωμα να προσφύγει στη **ποινική ρήτρα**, δηλαδή να ζητήσει ένα συμπληρωματικό ποσό ως προς το αρχικά συμφωνηθέν. Η ποινική ρήτρα έχει διττό ρόλο: τίθεται ως αποτρεπτικός παράγοντας για τον οφειλέτη (ο οφειλέτης, γνωρίζοντας ότι η μη τήρηση των προθεσμιών επιφέρει κόστος, θα προσπαθήσει να είναι συνεπής) και ως **αποζημίωση για τον πιστωτή**. Πράγματι, η εν λόγω αποζημίωση είναι το **κόστος ευκαιρίας** για τον δανειστή, δηλαδή το ποσό που θα μπορούσε να είχε αποκτήσει αν είχε λάβει τα χρήματα και τα είχε επενδύσει.

Στην περίπτωση που δεν επιστραφούν τα δανεικά χρήματα, τότε ο πιστωτής μπορεί να κατασχέσει, πάντα βάσει νόμου, τα **περιουσιακά στοιχεία** του οφειλέτη. Με άλλα λόγια, αν κάποιος δεν επιστρέψει ένα ποσό που χρωστάει εντός των προθεσμιών που ορίζονται από τον νόμο, μπορεί να βρεθεί αντιμέτωπος με το ενδεχόμενο αφαίρεσης περιουσιακών του στοιχείων, αξίας που αντιστοιχεί στο οφειλόμενο ποσό.

Οι ίδιοι κανόνες μπορούν να ισχύσουν και όταν το δάνειο έχει συναφθεί στην **ανεπίσημη οικονομία**, δηλαδή όταν έχει αποκτηθεί από συγγενείς και φίλους, εφόσον όμως το δάνειο έχει χορηγηθεί με επίσημο συμφωνητικό έγγραφο. Μερικές φορές φοβόμαστε ότι η επισημοποίηση του συμφωνητικού δηλώνει έλλειψη εμπιστοσύνης: αν όμως δεν υπογραφεί σύμβαση, ο πιστωτής μπορεί να βρεθεί σε δύσκολη θέση και να πρέπει να αξιολογήσει αν θα προσφύγει στη δικαιοσύνη ή όχι.

Δάνειο και τοκογλυφία

Σε κάθε αγορά, υπάρχουν νόμοι που προστατεύουν όσους δραστηριοποιούνται σε αυτή, ορίζοντας τι επιτρέπεται και τι όχι. Στην Ελλάδα, το κράτος ορίζει ποιοι φορείς μπορούν να χορηγήσουν δάνειο και ποιο είναι το μέγιστο επιτόκιο που μπορεί να ισχύσει, πέρα από το οποίο ένα δάνειο θα ήταν υπερβολικά επαχθές ως προς την αποπληρωμή του. Όποιος εφαρμόζει επιτόκια πάνω από αυτό το όριο διαπράττει το έγκλημα της τοκογλυφίας: καθιστά πολύ δύσκολη ή και αδύνατη την αποπληρωμή από την πλευρά του οφειλέτη, ο οποίος πολύ συχνά, για να απελευθερωθεί από το χρέος, αναγκάζεται να υποστεί περαιτέρω ζημιές, όπως π.χ. να πουλήσει ένα περιουσιακό στοιχείο του σε τιμή χαμηλότερη από την πραγματική του αξία.

Τοκογλυφία και λογοτεχνία

Σκοπός: Να κατανοήσουμε πώς αντιλαμβάνονταν την τοκογλυφία σε παλαιότερες εποχές.

Σύνδεση με άλλα γνωστικά αντικείμενα: Γλώσσα, Ιστορία.

Διάρκεια: Μία ώρα.

Τρόπος διεξαγωγής: Διαβάζουμε μία σύντομη ιστορία για την τοκογλυφία.

[...] Τὴν ἑσπέραν ἐκείνην, τῆς 13 Αὐγούστου τοῦ ἔτους 186... [ο Φραγκούλης Φραγκούλας] ἐκάθητο μόνος, ὀλομόναχος, ἔξω τοῦ ναῖσκου, εἰς τὸ προαύλιον, ἔμπροσθεν τῆς καλύβης τὴν ὁποίαν εἶχε κτίσει, ἐκάπνιζε τὸ τσιμπούκι του, κ' ἑρρέμβαζεν. Ὁ καπνὸς ἀπὸ τὸν λουλὰν ἀνέθρῳσκε καὶ ἀνέβαινεν εἰς κυανοὺς κύκλους εἰς τὸ κενόν, καὶ οἱ λογισμοὶ τοῦ ἀνθρώπου ἐφαίνοντο νὰ παρακολουθοῦν τοὺς κύκλους τοῦ καπνοῦ, καὶ νὰ χάνωνται μετ' αὐτῶν εἰς τὸ ἀχανές, τὸ ἄπειρον. Τί ἐσκέπτετο;

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

Βεβαίως, την σύζυγόν του, με την οποίαν ήσαν είς διάστασιν, καὶ τὰ τέκνα του, τὰ ὁποῖα σπανίως ἔβλεπεν. Ἐσχάτως τοῦ εἶχον παρουσιασθῇ, πρώτην φοράν εἰς τὴν ζωὴν του, καὶ οἰκονομικαὶ στενοχωρίαι. Ὁ Φραγκούλας ἦτο μεγαλοκτηματίας. Εἶχε παμπόλλους ἐλαιῶνας, ἀμπέλια ἀρκετά, καὶ χωράφια ἀμέτρητα. Μόνον ἀπὸ τὸν ἀντίσπορον τῶν χωραφίων ἤμπορούσε νὰ μὴν ἀγοράζῃ ψωμί δι' ὅλου τοῦ ἔτους, αὐτὸς καὶ ἡ οἰκογένειά του. Οἱ δὲ ἐλαιῶνες, ὅταν ἐκαρποφόρουν, ἔδιδον ἀρκετὸν εἰσόδημα. Ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν εἰργάζετο ποτὲ μόνος του, τὰ ἔξοδα «τὸν ἔτρωγαν»! Εἶτα αὐξανομένης τῆς οἰκογενείας, συνημυζάνοντο καὶ αἱ ἀνάγκαι. Καὶ ὅσον ἤϋξανον τὰ ἔξοδα, τόσον τὰ ἔσοδα ἡλαττοῦντο. Ἦλθαν «δυστυχισμένες χρονιές», ἀφορίαι, συμφοραί, θεομηνίαι. Εἶτα, διὰ πρώτην φοράν, ἔλαβεν ἀνάγκην μικρῶν δανείων. Δὲν ἐφαντάζετο ποτὲ ὅτι μία μικρὰ κάμπη ἀρκεῖ διὰ νὰ καταστρέψῃ ὁλόκληρον φυτεῖαν. Ἀπηυθύνθη εἰς ἓνα τοκογλύφον τοῦ τόπου.

Οἱ τοιοῦτοι ἦσαν ἄνθρωποι «φερτοί», ἀπ' ἔξω, καὶ ὅταν κατέφυγον εἰς τὸν τόπον, ἐν ᾧ ὥρα συμφορᾶς καὶ ἀνεμοζάλης, κατὰ τὴν Μεγάλην Ἐπανάστασιν ἢ κατὰ τὰ ἄλλα κινήματα τὰ πρὸ αὐτῆς, ἀρχομένης τῆς ἑκατονταετηρίδος, κανεὶς δὲν ἔδωκε προσοχὴν καὶ σημασίαν εἰς αὐτούς.

Ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ ἐντόπιοι εἶχον ἀποκλειστικὴν προσήλωσιν εἰς τὰ κτήματα, οὗτοι, οἱ ἐπήλυδες, ὡς πράττουσιν ὅλοι οἱ φύσει καὶ θέσει Ἑβραῖοι, ἔδωκαν ὅλην τὴν σημασίαν καὶ τὴν προσοχὴν των εἰς τὰ χρήματα. Ἦνοιξαν ἐργαστήρια, μαγαζεῖα, κ' ἐμπορεύοντο, κ' ἐχρηματίζοντο. Εἶτα ἦλθεν ὥρα, ὅπως καὶ τώρα καὶ πάντοτε συμβαίνει, ὅποτε οἱ ἐντόπιοι ἔλαβον ἀνάγκην τῶν χρημάτων, καὶ τότε ἤρχισαν νὰ ὑποθηκεύουν τὰ κτήματα. Ἐωσότου παρήλθε μία γενεά, ἢ μία καὶ ἡμίσεια, καὶ τὰ χρήματα ἐπέστρεψαν εἰς τοὺς δανειστάς, συμπαραλαβόντα μεθ' αὐτῶν καὶ τὰ κτήματα.

Ἔως τότε δὲν εἶχε συλλογισθῇ τοιαῦτα πράγματα ὁ Φραγκούλης Φραγκούλας, οὔτε τὸν ἔμελε ποτέ του περὶ χρημάτων. Ἀλλ' ἐπ' ἐσχάτων, εἶχε λάβει ἀνάγκην καὶ δευτέρου καὶ τρίτου δανείου, καὶ οἱ δανεισταὶ προθύμως τοῦ ἔδιδαν, ἀλλ' ἀπῆλθον νὰ τοὺς καθιστᾷ ὑπέγγυα τὰ καλύτερα κτήματα, ἐκ τῶν ὁποίων ἕκαστον εἶχε, κατ' αὐτὸν ἐκτιμητήν, δεκαπλασίαν ἀξίαν τοῦ ποσοῦ τοῦ δανειζομένου.

[...]

Καὶ τὴν ἡμέραν αὐτήν, τὴν παραμονὴν τῆς Κοιμήσεως πάλιν, τὸν εὐρίσκομεν νὰ κάθῃται εἰς τὸ προαύλιον τοῦ ναῖσκου, καὶ νὰ καπνίζῃ μελαγχολικῶς τὸ τσιμπούκι του, μετὰ τὸν ἡλέκτρινον μαμέν... ἀναλογιζόμενος τόσα ἄλλα καὶ τοὺς ὀχληροὺς δανειστάς του, οἱ ὅποιοι τοῦ εἶχαν πάρει ἐν τῷ μεταξύ τὸ καλύτερον κτήμα· ἓνα ὁλόκληρον βουνόν, ἐλαιῶνα, ἄμπελον, ἀγρὸν μετ' ὀπωροφόρα δένδρα, μετὰ βρύσιν, μετὰ ρέμα καὶ νερόμυλον ... καὶ νὰ ἐκκύνῃ τὰ παράπονά του εἰς θρηνώδεις μελωδίας πρὸς τὴν Παναγίαν.

«Ἐκύκλωσαν αἱ τοῦ βίου με ζάλαι, ὥσπερ μέλισσαι κηρίον, Παρθένε...»

Αλ. Παπαδιαμάντης (1906), «Ρεμβασμός του Δεκαπενταύγουστου».

Γιατί τα δάνεια που πήρε ο Φραγκούλας ήταν τοκογλυφικά; Τι έγινε όταν δεν μπόρεσε να τα αποπληρώσει; Και γιατί τα πήρε αρχικά; Αν χρειάζεται, μπορούμε να συνδέσουμε αυτή τη δραστηριότητα με την άσκηση για τη φιλαργυρία του προηγούμενου κεφαλαίου.

5.4 Η πιστοληπτική ικανότητα

Για την απόκτηση ενός δανείου από το επίσημο χρηματοπιστωτικό σύστημα, δηλαδή από τράπεζες ή λοιπούς χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς, θα πρέπει να συντρέχουν συγκεκριμένες προϋποθέσεις. Οι τράπεζες ή οι λοιποί χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί θέτουν αυτές τις προϋποθέσεις, γιατί σε διαφορετική περίπτωση αντιμετωπίζουν τον **κίνδυνο αφερεγγυότητας** του οφειλέτη, δηλαδή τον κίνδυνο να μην τους καταβληθεί ο τόκος επί του δανείου ή ακόμη και να μην ανακτήσουν το κεφάλαιό τους. Κάθε τράπεζα, λοιπόν, για να **ελαχιστοποιήσει τον κίνδυνο**, θα αξιολογήσει κατά πόσο μπορούμε να αποπληρώσουμε το χρέος μας, θα αξιολογήσει δηλαδή την **πιστοληπτική μας ικανότητα**.

Η πιστοληπτική ικανότητα εξαρτάται από τη **ροή των μελλοντικών εισοδημάτων** μας, καθώς και από τη σταθερότητα και την αξιοπιστία τους: ένας μισθωτός έχει τακτικά μηνιαία έσοδα, το ύψος των οποίων θα αξιολογηθεί αναλογικά προς το ύψος του δανείου. Για παράδειγμα, στην περίπτωση ενός στεγαστικού δανείου, θεωρείται ότι μία από τις προϋποθέσεις βιωσιμότητας του χρέους είναι η μηνιαία δόση του δανείου να μην ξεπερνά το ένα τρίτο του μηνιαίου εισοδήματος του αιτούντος το δάνειο. Στην περίπτωση των ελεύθερων επαγγελματιών, αξιολογούνται η σταθερότητα της δραστηριότητάς τους και η προοπτική ανάπτυξής της, δηλαδή κατά πόσον και πώς μπορεί αυτή να θεωρηθεί σταθερή πηγή μελλοντικού εισοδήματος.

Η πιστοληπτική ικανότητα εξαρτάται επίσης από τις **εγγυήσεις** που μπορεί να παρέχει ένα άτομο έναντι του δανείου που επιθυμεί να λάβει. Υπάρχουν εγγυήσεις που αφορούν περιουσιακά στοιχεία, για παράδειγμα τα ακίνητα που αποκτώνται μέσω της χορήγησης στεγαστικού δανείου (σε περίπτωση μη αποπληρωμής, το περιουσιακό στοιχείο μπορεί να πουληθεί για την αποπληρωμή του χρέους), αλλά και προσωπικές εγγυήσεις, όταν κάποιος τρίτος δεσμεύεται ότι θα τηρήσει εκείνος τις υποχρεώσεις του οφειλέτη σε περίπτωση δυσχέρειας του τελευταίου. Η πιστοληπτική ικανότητα εξαρτάται και από το **ιστορικό μας**, δηλαδή από τη συνέπεια και την ακρίβεια με την οποία εκπληρώσαμε στο παρελθόν τις υποχρεώσεις μας.

Αξιοπιστία και
εγγυήσεις για
την απόκτηση
δανείου

Στην Ελλάδα, την Ιταλία και σε άλλες χώρες υπάρχουν μητρώα δεδομένων αναφορικά με το πιστοληπτικό ιστορικό των νοικοκυριών και των εταιριών που «φωτογραφίζουν» το σύνολο των υποχρεώσεών τους προς το τραπεζικό σύστημα. Τα εν λόγω μητρώα επιτρέπουν αφενός στους πελάτες με καλό «πιστοληπτικό ιστορικό» να αποκτήσουν πιο εύκολα χρηματοδότηση και υπό καλύτερες προϋποθέσεις, και αφετέρου στις τράπεζες και τους χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς να αξιολογήσουν την ικανότητα των πελατών να επιστρέψουν τη χορηγούμενη χρηματοδότηση. Πράγματι, δεν πρέπει ποτέ να λησμονούμε ότι οι ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί δεν δανείζουν δικά τους χρήματα, αλλά τα χρήματα των αποταμιευτών, και για να μπορέσουν να τα ανακτήσουν πρέπει να τα δανείζουν προσεκτικά.

Η επισήμανση ενός δανείου ως καθυστερούμενου ή μη αποπληρωμένου προσφέρει προς όσους θεσμικά δανείζουν χρήματα χρήσιμη ενημέρωση σχετικά με τυχόν καθυστερήσεις ή μη αποπληρωμή οφειλών εκ μέρους κάποιου ατόμου ή μιας επιχείρησης: αν δηλαδή και κατά πόσον το συγκεκριμένο άτομο ή η επιχείρηση μπορεί να θεωρηθούν αφερέγγυοι.

Όταν κάποιος υπάρξει **αφερέγγυος**, αυτό καταγράφεται στο μητρώο δεδομένων και η πληροφορία είναι προσβάσιμη από όλες τις τράπεζες. Έτσι καθίσταται δύσκολο για κάποιον που έχει κακή φήμη ως οφειλέτης να βρει μία τράπεζα που θα του χορηγήσει νέο δάνειο. Σε κάθε περίπτωση, ένας κακοπληρωτής θα αναγκαστεί να πληρώσει υψηλότερα επιτόκια από τον μέσο όρο, γιατί το επιτόκιο είναι η αμοιβή για τον κίνδυνο που διατρέχει ο δανειστής.

ΠΛΑΙΣΙΟ

Το σύστημα ΤΕΙΡΕΣΙΑΣ

Η ΤΕΙΡΕΣΙΑΣ ΑΕ ιδρύθηκε από το σύνολο σχεδόν των τραπεζών που λειτουργούν στην Ελλάδα, λαμβάνοντας υπόψη ότι η πρόσβαση σε ακριβείς πληροφορίες χρηματοοικονομικής συμπεριφοράς συμβάλλει στην προστασία της εμπορικής πίστης και στη μείωση των επισφαλειών προς όφελος του τραπεζικού συστήματος και των συναλλασσομένων. Στόχος ήταν η ανάπτυξη και η διαχείριση ενός μητρώου δεδομένων χρηματοοικονομικής συμπεριφοράς.

Τα Δεδομένα Συγκέντρωσης Χορηγήσεων διαβιβάζονται στην ΤΕΙΡΕΣΙΑΣ ΑΕ με ηλεκτρονικά μέσα από τα πιστωτικά ιδρύματα, τις εταιρίες παροχής πιστώσεων και τις εταιρίες έκδοσης και διαχείρισης καρτών (φορείς), οι οποίοι χορήγησαν τα σχετικά δάνεια/κάρτες.

Τα δεδομένα διατηρούνται για πέντε (5) χρόνια από την τελευταία ενημέρωση της ΤΕΙΡΕΣΙΑΣ ΑΕ από τους φορείς.

Περισσότερες πληροφορίες στο tiresias.gr.

FOCUS

Τα χρέη κατά την κλασική εποχή

Ήδη στην αρχαία Ελλάδα, οι τραπεζίτες (όρος που προέρχεται από τον όρο «τράπεζα», δηλ. το τραπέζι που χρησιμοποιούσαν στις διάφορες συναλλαγές τους και πάνω στο οποίο πραγματοποιούνταν οι εμπορικές πράξεις) δάνειζαν χρηματικά ποσά. Η εν λόγω δραστηριότητα ήταν εφικτή γιατί οι τραπεζίτες συγχρόνως δέχονταν χρήματα από καταθέσεις, τα οποία μετά μπορούσαν να χορηγήσουν με τη μορφή δανείων ώστε να μπορούν να δίνουν τόκους επί των καταθέσεων.

Οι καταθέσεις που λάμβαναν οι τραπεζίτες ήταν είτε καταθέσεις που δεν απέφεραν κέρδος (άτοκες) γιατί χρησίμευαν για την αποπληρωμή χρεών, είτε καταθέσεις που απέφεραν κέρδος (έντοκες) γιατί αφορούσαν επενδύσεις. Τα δάνεια χορηγούνταν σχεδόν πάντα έναντι εγγυήσεων: π.χ. δίνονταν ως ενέχυρο πολύτιμα αντικείμενα ή η καλή φήμη του πελάτη. Επρόκειτο για πολύπλοκες τραπεζικές εργασίες που είχαν καταστεί δυνατές και λόγω της βελτίωσης των λογιστικών συστημάτων: τα αρχεία τηρούνταν σε ξύλινα πινάκια με επάλειψη κεριού και διακρίνονταν σε «εφημερίδες» (δηλαδή χρονολογικά αρχεία) και τραπεζικά βιβλία (αντίστοιχα των υπό κατάργηση πλέον τραπεζικών «βιβλιαρίων», όπου καταγράφονταν οι καταθέσεις και οι αναλήψεις).

Με τη βελτίωση των συνθηκών του επαγγέλματος, ήρθε και η εξέλιξη των νόμων: με το πέρασμα του χρόνου επιβάλλονταν όλο και αυστηρότερες ποινές στους αφερέγγυους οφειλέτες. Έτσι, ενώ ο Σόλων ο Αθηναίος γύρω στο 594 π.Χ. νομοθέτησε τη σεισάχθεια που, μεταξύ άλλων, κατάργησε τον δανεισμό με εγγύηση την προσωπική ελευθερία του δανειολήπτη και των μελών της οικογένειάς του, στο αρχαίο ρωμαϊκό δίκαιο, όποιος δεν ήταν σε θέση να αποπληρώσει τα χρέη του γινόταν ιδιοκτησία του πιστωτή του. Ο πιστωτής μπορούσε να κρατήσει τον οφειλέτη αλυσοδεμένο στην ιδιωτική φυλακή του και μετά την παρέλευση εξήντα ημερών να τον πουλήσει ως δούλο ή και να τον σκοτώσει.

Ο Αθηναίος χρεοφειλέτης

Ο παρακάτω μύθος αποδίδεται στον Αίσωπο:

Ήταν μια φορά ένας χρεωμένος άνδρας στην Αθήνα, που ο δανειστής του τον πίεζε να εξοφλήσει το χρέος του. Εκείνος, λοιπόν, παρακαλούσε στην αρχή τον δανειστή να του δώσει παράταση, επειδή δεν είχε λεφτά. Δεν τον έπεισε όμως, και έτσι αναγκάστηκε να φέρει εκεί μπροστά τη μοναδική γουρούνα που είχε και να την πουλήσει, παρουσία του δανειστή. Κάποια στιγμή πλησίασε ένας υποψήφιος αγοραστής και ρώτησε αν είναι καρπερή η γουρούνα. Ο χρεοφειλέτης βάλθηκε τότε να της πλέκει το εγκώμιο: «Βεβαίως, βεβαίως. Μάλιστα όχι μόνο γεννάει, αλλά το κάνει και με απίστευτο τρόπο: τον Μάρτη, που γιορτάζουμε τα Μυστήρια, γεννοβολάει θηλυκά γουρουνάκια, ενώ τον Αύγουστο, που έχουμε Παναθήναια, αρσενικά». Ο υποψήφιος αγοραστής έμεινε βέβαια έκπληκτος με αυτά τα λόγια, οπότε ο δανειστής τού είπε: «Τι παραξενεύεσαι, ρε; Να δεις που, όταν θα είναι τα Διονύσια, τούτη εδώ θα σου γεννήσει και κατσικάκια».

FOCUS

Το δίδαγμα του μύθου: Πολλοί άνθρωποι, προκειμένου να πάρουν λεφτά, δεν διστάζουν να πουν ψέματα ακόμη και για πράγματα που είναι αδύνατο να συμβούν.

Οι δώδεκα πίνακες της Ρωμαϊκής Πολιτείας

Στους δώδεκα χάλκινους πίνακες, γνωστούς ευρέως με την ονομασία «Δωδεκάδελτος», που συντάχθηκαν γύρω στο 450 π.Χ., γίνεται αναφορά και στο χρέος. Η Δωδεκάδελτος (λατινικά *lex duodecim tabularum*) υπήρξε από τα σημαντικότερα νομικά κείμενα της δημοκρατικής περιόδου της ρωμαϊκής δημοκρατίας και αποτελούσε νομική πυξίδα μέχρι και το τέλος των Ιουστινιάνειων χρόνων.

Συγκεκριμένα, στον τρίτο πίνακα, διαβάζουμε:

Όταν έχει βεβαιωθεί κάποιο χρέος ή η κρίση επί του ζητήματος έχει ανακοινωθεί στο δικαστήριο, δίδεται περίοδος χάριτος τριάντα ημερών. Μετά το πέρας αυτού του διαστήματος, ο δανειστής μπορεί να συλλάβει τον οφειλέτη και να τον σύρει διά της βίας στο δικαστήριο. Αν ο οφειλέτης δεν πληρώσει το χρέος που του έχει καταλογιστεί ή κανείς δεν παρουσιαστεί στο δικαστήριο ως εγγυητής, ο δανειστής μπορεί να πάρει τον οφειλέτη μαζί του. Θα τον δέσει είτε με λουρί είτε με πέδικλο, βάρους όχι μικρότερου των 15 λιβρών ή και μεγαλύτερου, αν το επιθυμεί. Αν ο οφειλέτης επιθυμεί, μπορεί να ζει με δικά του μέσα. Αν δεν κατορθώνει κάτι τέτοιο, ο δανειστής (που τον κρατά δέσμιο) θα του δίνει μία λίβρα σιτάρι ημερησίως. Αν επιθυμεί, και περισσότερο απ' αυτό.

Το στρώμα του οφειλέτη

Αυτό το πολύ μικρό διήγημα για τον αυτοκράτορα Οκταβιανό Αύγουστο είναι του Μακρόβιου (από τα *Saturnalia*):

Ο Αύγουστος, ευρισκόμενος στη βίλα του στην εξοχή και πάσχοντας από έναν ενοχλητικό πυρετό, περνούσε πολλές νύχτες ανήσυχος. Επίσης, δεν μπορούσε να κοιμηθεί πάνω από πέντε ώρες γιατί ο ύπνος του ταρασσόταν από το ενοχλητικό και θλιμμένο τραγούδι μιας κουκουβάγιας· μετά, τύχαινε πολύ συχνά τη νύχτα να τινάζεται ξαφνικά στον ύπνο του. Γι' αυτό, ο αυτοκράτορας αναζητούσε έναν αναγνώστη να του διαβάσει με απαλή φωνή για να τον βοηθά να αποκοιμηθεί. Ωστόσο, μόλις έμαθε ότι ένα μέλος της Συγκλήτου, παρ' ότι πνιγμένο στα χρέη, κοιμόταν βαθιά, έστειλε αμέσως στην πόλη έναν υπηρέτη για να αγοράσει όσο όσο το στρώμα του συγκλητικού. Στους φίλους που τον ρώτησαν γιατί επιθυμούσε τόσο να αποκτήσει το στρώμα, ο Αύγουστος αποκρίθηκε: «Το στρώμα στο οποίο μπορεί να κοιμάται ήσυχα ένας άνθρωπος πνιγμένος στα χρέη σίγουρα θα βοηθήσει κι εμένα να κοιμηθώ».

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

Το χρέος στην αρχαιότητα

Σκοπός: Να καταλάβουν οι μαθητές ότι υπήρχαν πάντα χρέη, αλλά ότι στο παρελθόν ίσχυαν διαφορετικοί νόμοι.

Σύνδεση με άλλα γνωστικά αντικείμενα: Λατινικά, Αρχαία ελληνικά, Γλώσσα.

Διάρκεια: Μία ώρα στην τάξη ή στο σπίτι.

Τρόπος διεξαγωγής: Αφηγούμαστε πώς λειτουργούσαν τα δάνεια και τα χρέη στην αρχαιότητα. Διαβάζουμε στην τάξη τα τρία αποσπάσματα που παρατίθενται στις προηγούμενες σελίδες και προσθέτουμε κι άλλα που προέρχονται από αρχαίους Έλληνες ή Λατίνους συγγραφείς ή συγγραφείς του Μεσαίωνα. Μέσω αυτών, προσπαθούμε να εξηγήσουμε πώς πρέπει να λειτουργεί η αγορά των δανείων. Εδώ μας ενδιαφέρει να επαληθεύσουμε αρχικά ότι οι μαθητές έχουν καταλάβει τη μετάβαση από ένα σύστημα που προστατεύει μόνο τα δικαιώματα του πιστωτή προς έναν μηχανισμό πιο πολύπλοκο, όπου το χρέος δεν καταλήγει σε προσωπική αντιδικία. Η σύνδεση μεταξύ χρέους και αντιδικίας, που κατέργησε ο Αστικός Κώδικας, εξακολουθεί παρ' όλα αυτά να υπάρχει στη λαϊκή κουλτούρα.

5.5 Η προσφορά πίστωσης

Μέχρι εδώ ασχοληθήκαμε με το θέμα από την πλευρά της ζήτησης πίστωσης, από την πλευρά δηλαδή των αιτούντων ένα δάνειο. Ας το δούμε και από την άλλη πλευρά! Για να προσανατολιστούμε, είναι σημαντικό να κατανοήσουμε τις προτεινόμενες εναλλακτικές και να τις συγκρίνουμε. Για να ζητήσουμε ένα δάνειο, απευθυνόμαστε σε μια αγορά όπου υπάρχουν πωλητές που προσφέρουν διαφορετικούς όρους και επομένως διαφορετικά προϊόντα (παρ' όλο που πρόκειται πάντοτε για ένα χρηματικό δάνειο). Πώς να επιλέξουμε;

Τα κύρια είδη πίστωσης

Ποια είναι τα μέσα που μας επιτρέπουν να εξασφαλίσουμε μια χρηματοδότηση; Έχουμε ήδη αναφέρει την **πιστωτική κάρτα** που μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε για να λάβουμε δάνειο με αποπληρωμή σε δόσεις. Υπάρχει επίσης η **χρηματοδότηση** που μας χορηγείται όταν αγοράζουμε ένα αγαθό από μια μεγάλη επιχείρηση ή από έναν αντιπρόσωπο (που και αυτή χορηγείται, σε κάθε περίπτωση, από έναν ενδιάμεσο).

Μπορούμε να διακρίνουμε την καταναλωτική πίστη από τα στεγαστικά δάνεια. Η καταναλωτική πίστη χορηγείται στα νοικοκυριά για τη χρηματοδότηση της τρέχουσας κατανάλωσής τους. Διακρίνεται σε «στοχευμένη» καταναλωτική πίστη, δηλαδή πίστωση

Μορφές χρη-
ματοδότησης

που χορηγείται για τη χρηματοδότηση μιας συγκεκριμένης αγοράς, π.χ. ενός αυτοκινήτου, και σε «μη στοχευμένη», δηλαδή πίστωση που δεν προορίζεται για τη χρηματοδότηση μιας συγκεκριμένης αγοράς.

Αν κάποιος χρειάζεται χρήματα για αγορά κατοικίας ή για να ανακαινίσει το σπίτι του, συνήθως χρησιμοποιεί το στεγαστικό δάνειο. Για να συναφθεί στεγαστικό δάνειο, χρειάζεται να γίνει προσημείωση υποθήκης στο ακίνητο, καθώς και να καταρτιστεί χρονοδιάγραμμα αποπληρωμής δανείου από τη δανείστρια τράπεζα.

Το χρονοδιάγραμμα αποπληρωμής

Είδαμε ότι, στη συντριπτική πλειονότητα των περιπτώσεων, τα χρήματα που λαμβάνουμε όταν μας χορηγείται ένα δάνειο πρέπει να επιστραφούν μέσω **δόσεων**, καθεμία από τις οποίες περιλαμβάνει ένα μέρος που αφορά το κεφάλαιο (και επομένως μειώνει το υπολειπόμενο χρέος μας) και ένα μέρος που αφορά τους δεδουλευμένους τόκους. Το χρονοδιάγραμμα αποπληρωμής είναι η κατάσταση των μελλοντικών δόσεων, μέσω των οποίων προγραμματίζεται η επιστροφή του ποσού που έχουμε δανειστεί, δηλαδή η αποπληρωμή του χρέους μας. Το χρονοδιάγραμμα αποπληρωμής αναφέρει την προθεσμία καταβολής κάθε μεμονωμένης δόσης, τη σύνθεσή της σε τόκο και κεφάλαιο, το ποσό του χρέους που έχει αποπληρωθεί και το ποσό του υπολειπόμενου χρέους. Ας δούμε με ένα παράδειγμα πώς διαμορφώνεται και πώς διαβάζεται ένα χρονοδιάγραμμα αποπληρωμής, στην απλουστευμένη περίπτωση των δύο μόνο δόσεων, όπου όμως μπορούμε να καταλάβουμε τη μέθοδο διαμόρφωσής του.

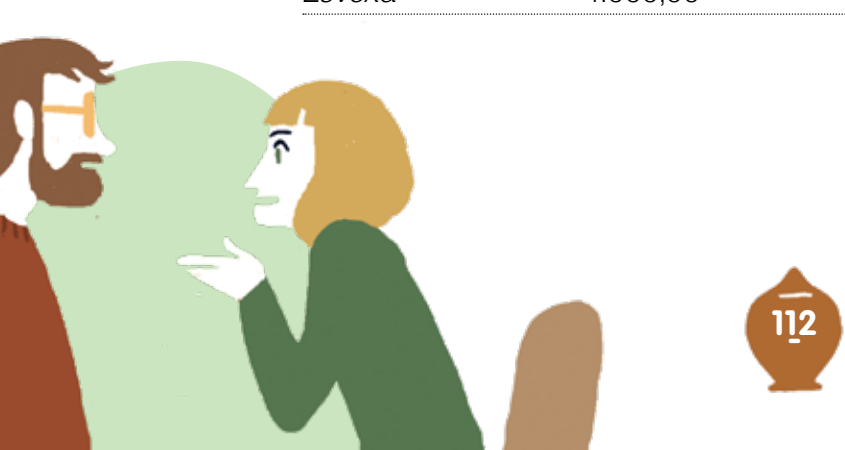
Ας υποθέσουμε ότι λαμβάνουμε από μια τράπεζα χρηματοδότηση 1.000 ευρώ, με ετήσιο επιτόκιο 1%. Το δάνειο αποπληρώνεται σε δύο χρόνια και κάθε χρόνο πρέπει να επιστρέφεται ένα μέρος του δανείου, στο οποίο προστίθενται οι τόκοι που εφαρμόζονται στο υπόλοιπο χρέος. Στην τοκοχρεολυτική απόσβεση, που είναι ο πιο διαδεδομένος τρόπος, οι δόσεις είναι σταθερές και άρα με το πέρασμα του χρόνου το μερίδιο των τόκων βαίνει μειούμενο, ενώ το μερίδιο του κεφαλαίου αυξάνεται. Το χρονοδιάγραμμα αποπληρωμής σε αυτή την περίπτωση είναι:

Πληρωμή	Χρεολύσιο	Υπόλοιπο κεφαλαίου	Σύνολο τόκων στην περίοδο	Δόση
Prestito		1.000,00		
1ο έτος	500,00	500,00	10,00	510,00
2ο έτος	500,00	0,00	5,00	505,00
Σύνολα	1.000,00		15,00	1.015,00

Σταθερό και κυμαινόμενο επιτόκιο

Είδαμε ότι το μερίδιο των τόκων υπολογίζεται πολλαπλασιάζοντας το **επιτόκιο της περιόδου** με το υπολειπόμενο χρέος στο τέλος της προηγούμενης περιόδου. Εδώ είναι απαραίτητο να κάνουμε διάκριση μεταξύ δανείων με **σταθερό επιτόκιο** και δανείων με **κυμαινόμενο επιτόκιο**. Με σταθερό επιτόκιο, η δόση παραμένει η ίδια για όλη τη διάρκεια του δανείου. Το **κυμαινόμενο επιτόκιο** είναι συνάρτηση κάποιου άλλου επιτοκίου. Αποτελείται από το επιτόκιο βάσης (συχνά το Euribor 3 μηνών) και ένα περιθώριο επιτοκίου (spread). Το περιθώριο είναι σταθερό για όλη τη διάρκεια του δανείου, ωστόσο το επιτόκιο βάσης μεταβάλλεται καθημερινά στη διατραπεζική αγορά. Το κυμαινόμενο επιτόκιο ωστόσο αλλάζει μόνο σε καθορισμένα χρονικά διαστήματα, π.χ. κάθε μήνα ή κάθε τρίμηνο.

Η **επιλογή** μεταξύ των δύο ειδών επιτοκίων εξαρτάται από αντικειμενικούς και υποκειμενικούς παράγοντες. Το κυμαινόμενο επιτόκιο είναι γενικά χαμηλότερο από το σταθερό και άρα έχει μικρότερο κόστος στην αρχή του στεγαστικού δανείου· είναι όμως κυμαινόμενο, δηλαδή μπορεί με το πέρασμα του χρόνου να αλλάξει και μάλιστα σημαντικά ως αποτέλεσμα της πορείας των χρηματοπιστωτικών αγορών: αυτό το καθιστά πιο **ριψοκίνδυνο**. Λαμβάνοντας υπόψη ότι ένα στεγαστικό δάνειο μπορεί να διαρκέσει δεκαετίες, είναι δυνατόν οι διακυμάνσεις να επηρεάσουν και το δικό μας χρέος: η δόση να είναι υψηλότερη ή χαμηλότερη με το πέρασμα του χρόνου. Εδώ, υπεισέρχονται οι υποκειμενικές συνθήκες: θα είμαστε σε θέση να καταβάλουμε υψηλότερη δόση στο μέλλον; Για να απαντήσουμε σε αυτό το ερώτημα, πρέπει να γνωρίζουμε (ή τουλάχιστον να έχουμε μια ιδέα) σχετικά με τα μελλοντικά μας εισοδήματα: αν γνωρίζουμε ότι θα αυξηθούν, δεν θα έχουμε πρόβλημα· αν μείνουν σταθερά ή αν αυξάνονται σταδιακά τα έξοδα (γιατί, για παράδειγμα, μεγαλώνουν τα παιδιά), τότε η αύξηση της δόσης του δανείου μπορεί να επιφέρει μια επιβάρυνση που θα είναι δύσκολο να διαχειριστούμε.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

Ερωτήσεις ελέγχου

- Ποιος ζητάει πίστωση;
- Γιατί ζητάμε δάνειο;
- Από ποιον μπορούμε να ζητήσουμε δάνειο;
- Τι είναι η τοκογλυφία;
- Τι είναι η στοχευμένη καταναλωτική πίστη;
- Τι είναι η πιστοληπτική ικανότητα;
- Τι είναι το σύστημα Τειρεσίας;
- Γιατί είναι σημαντικό να αποφεύγουμε την υπερχρέωση;
- Τι είναι το ετήσιο ονομαστικό επιτόκιο (ΕΟΕ) και το ΣΕΠΠΕ;
- Τι είναι το χρονοδιάγραμμα αποπληρωμής;

Οι ήρωες της ιστορίας

Ο **Ομάρ** (Omar) είναι ένας ήρωας που σκέφτεται πολύ πριν κάνει κάτι, του αρέσει το ποδόσφαιρο και τα βιβλία. Βρίσκεται σε αέναη αναζήτηση μιας ιδέας για το τι θα κάνει όταν μεγαλώσει.

Η **Νίνα** και η **Στέλλα** είναι δίδυμες, αλλά έχουν πολύ διαφορετικό χαρακτήρα. Στη Στέλλα αρέσει η μόδα και είναι πιο παρορμητική, ενώ η Νίνα είναι casual και πιο προσεκτική.

Ο **Θοδωρής** είναι ο μικρότερος της ομάδας και φορά πάντα το φούτερ με την κουκούλα που δεν μπορεί να αποχωριστεί. Ονειρεύεται να γίνει μουσικός και πάει πάντα βόλτα τον σκύλο του, τον **Αττίλα**.

Ένα βιβλίο με χρήσιμες πληροφορίες
για να βοηθήσετε την τάξη σας
να ανακαλύψει τα μυστικά της οικονομίας
και των χρηματοοικονομικών.

Σε κάθε κεφάλαιο θα βρείτε πολλές δραστηριότητες,
στις οποίες μπορούν να συμμετέχουν
οι μαθητές και οι μαθήτριες
στο πλαίσιο εκπαιδευτικών εργαστηρίων.